

ELŻBIETA CHOIŃSKA

OSADNICTWO Wczesno- i Późnośredniowieczne w Świeciu nad Wisłą w Świetle Badań w Latach 1959—1960

UWAGI WSTĘPNE

Świecie nad Wisłą jest miastem powiatowym i leży przy dawnym ujściu Wdy do Wisły, w odległości 40 km na północny wschód od Bydgoszczy, przy autostradzie Bydgoszcz—Gdańsk¹. Jest ono rozlokowane na obydwu brzegach Wdy. Na lewym, wysokim brzegu jest położone niemal całe główne miasto, a na prawym, nizinnym, w widłach Wdy i Wisły, znajduje się luźna zabudowa współczesna, kościół gotycki pod wezwaniem Św. Stanisława, ruiny zamku krzyżackiego i mury obronne średniowiecznego miasta (ryc. 1, 3 i 4). Jak wynika z najstarszych map i planów, w sieci hydrograficznej Świecia nastąpiły na przestrzeni dziejów duże zmiany. Na przykład w 1655 r., jak ukazuje plan zamku, istniał jeszcze kanał łączący Wisłę z Wdą, poniżej podzamcza, a zlewisko obu rzek oraz ich brzegi znajdowały się znacznie bliżej zamku².

Największym jednak przemieszczeniom uległo koryto Wisły, wskutek corocznych wylewów rzeki. Powodzie wywarły znaczny wpływ na rozplanowanie i rozwój miasta w Świeciu. Wśród wzniesień wysokiej terasy, na których rozciąga się główne miasto, wyróżnia się usytuowane naprzeciw zamku najwyższe wzgórze w kształcie wydłużonego czworoboku (stan. 1). Jego dość strome wschodnie zbocze opada ku wąwozowi, południowe — ku rzece Wdzie, od której jest oddalone dziś o około 65 m, zaś znacznie łagodniejsze, północne i zachodnie, obniżają się w kierunku dalszych części miasta. Obecnie wzgórze jest zagospodarowane przez Państwowy Szpital dla Nerwowo i Psychicznie Chorych.

¹ *Miasta polskie w Tysiącleciu*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1965, t. I, s. 345.

² R. Wegner, *Ein pommersches Herzogtum und eine deutsche Ordenskomturei. Kulturgeschichte des Schwetzer Kreises*, Bd I, Tl. 2, Poznań 1872, s. 124—125; kanału tego nie ukazuje już plan zamku z 1810 r.: R. Wegner o.c., s. 130—131.

Osadnictwo na tym terenie istniało w różnych okresach począwszy od epoki kamienia, o czym świadczą przypadkowe znaleziska archeologiczne. Z wczesnego i późnego średniowiecza pochodzi kilka części uzbrojenia odkrytych w południowo-wschodniej stronie ogrodu szpitalnego. Również na sąsiednich wzgórzach — na tzw. Górze Diabelskiej, położonej po prawej stronie parowu rakarskiego oraz na Górze Cygańskiej — odkryto przypadkowo warstwę kulturową, kości zwierzęce i ceramikę wczesnośredniowieczną, datowaną przez W. Łęgę na fazy F—H³.

We wczesnym średniowieczu znajdował się w Świeciu gród, który — jak można wnosić z dyplomów książąt pomorskich oraz innych źródeł pisanych — odegrał w historii Pomorza niepoślednią rolę⁴. Z zachowanych dokumentów wynika pośrednio, że w XIII w. istniało księstwo świeckie z siedzibą książęcą i grodem kasztelańskim w Świeciu⁵. W najstarszym dyplomie wystawionym w 1198 r. miejscowość ta występuje pod nazwą „Zwece”⁶.

Na temat dziejów Świecia wypowiedziało się już wielu badaczy w literaturze. W 1892 r. ukazała się opracowana przez R. Wegnera pierwsza monografia powiatu świeckiego uwzględniająca wszystkie dane źródłowe⁷. Autor ten wprowadził do literatury pogląd podtrzymywany przez następnych historyków, że gród świecki znajdował się początkowo na wspomnianym wzgórzu, na którym rozlokowany jest dzisiaj szpital (stan. 1). Dopiero po spaleniu grodu w Sartawicach w 1244 r. miał być przeniesiony przez Świętopełka na ostrów przy ujściu Wdy do Wisły. R. Wegner przypuszcza, że był on użytkowany jeszcze przez Krzyżaków po zdobyciu Świecia. Następnie na jego miejscu został wzniesiony murywany zamek krzyżacki (stan. 2)⁸.

Odnosnie do etymologii nazwy miasta, tenże autor przytacza legendę wskazującą na pochodzenie jej od świecy. Legenda ta dotyczy przy-

³ R. Wegner, o.c., Tł. 1, s. 56, ryc. 23, 24, 26, 28 i 29; „Amtlicher Bericht über die Verwaltung der naturgeschichtlichen, vorgeschichtlichen u. volksunlichen Sammlungen des Westpreussischen Provinzial-Museums”, 1908 s. 27; „Altpreussische Monatschrift”, Bd XXXII, 1895, s. 96—97; W. Łęga, *Kultura Pomorza we wczesnym średniowieczu na podstawie wykopalisk*, Toruń 1930, s. 566.

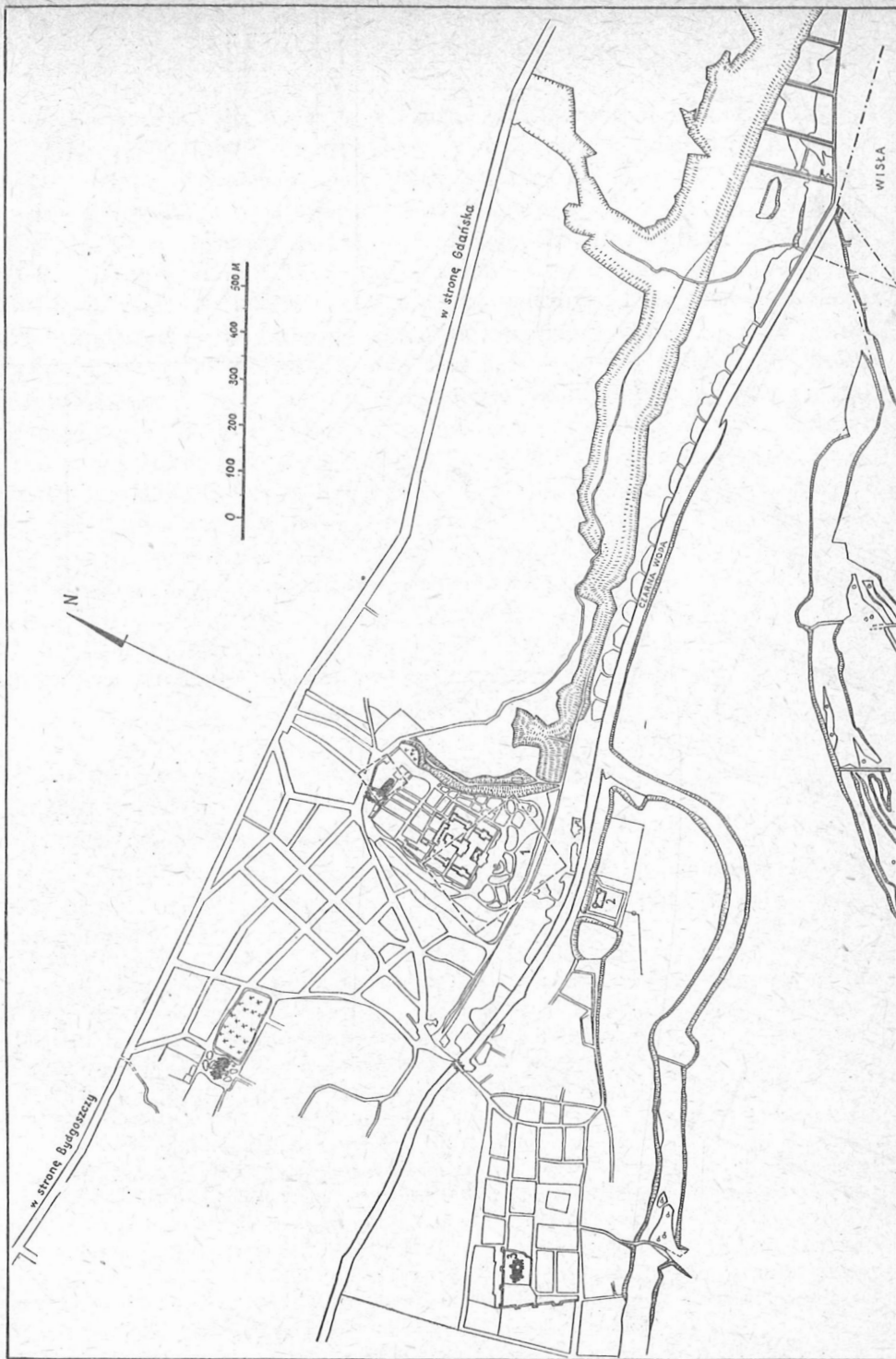
⁴ *Pommerellisches Urkundenbuch*, PUB, wyd. M. Perlbach, Gdańsk 1882, nr 9/1198 r., nr 28/1224 r., nr 65/1238 r., nr 206/1264 r., nr 260/1274 r., nr 337/1282 r., nr 474/1290 r., nr 595/1301 r.; *Exordium ordinis cruciferorum seu chronika de Prussia*, [w:] *Pomniki Dziejowe Polski*, t. VI, wyd. zbior., Kraków 1893, rozdz. 25, s. 304; *Scriptores Rerum Prussicarum*, wyd. M. Toeppen, Bd II, Leipzig 1863, s. 493.

⁵ W 1264 r. Mściwój II tytułuje się „dux Svecensis”, PUB, nr 206; w 1282 r. znajdujemy w dokumencie określenie „[...] in ducatum Swecensen”, PUB nr 337; w 1238 r. wymieniono po raz pierwszy kasztelana świeckiego Jarogniewa, PUB, nr 65.

⁶ PUB, nr 9.

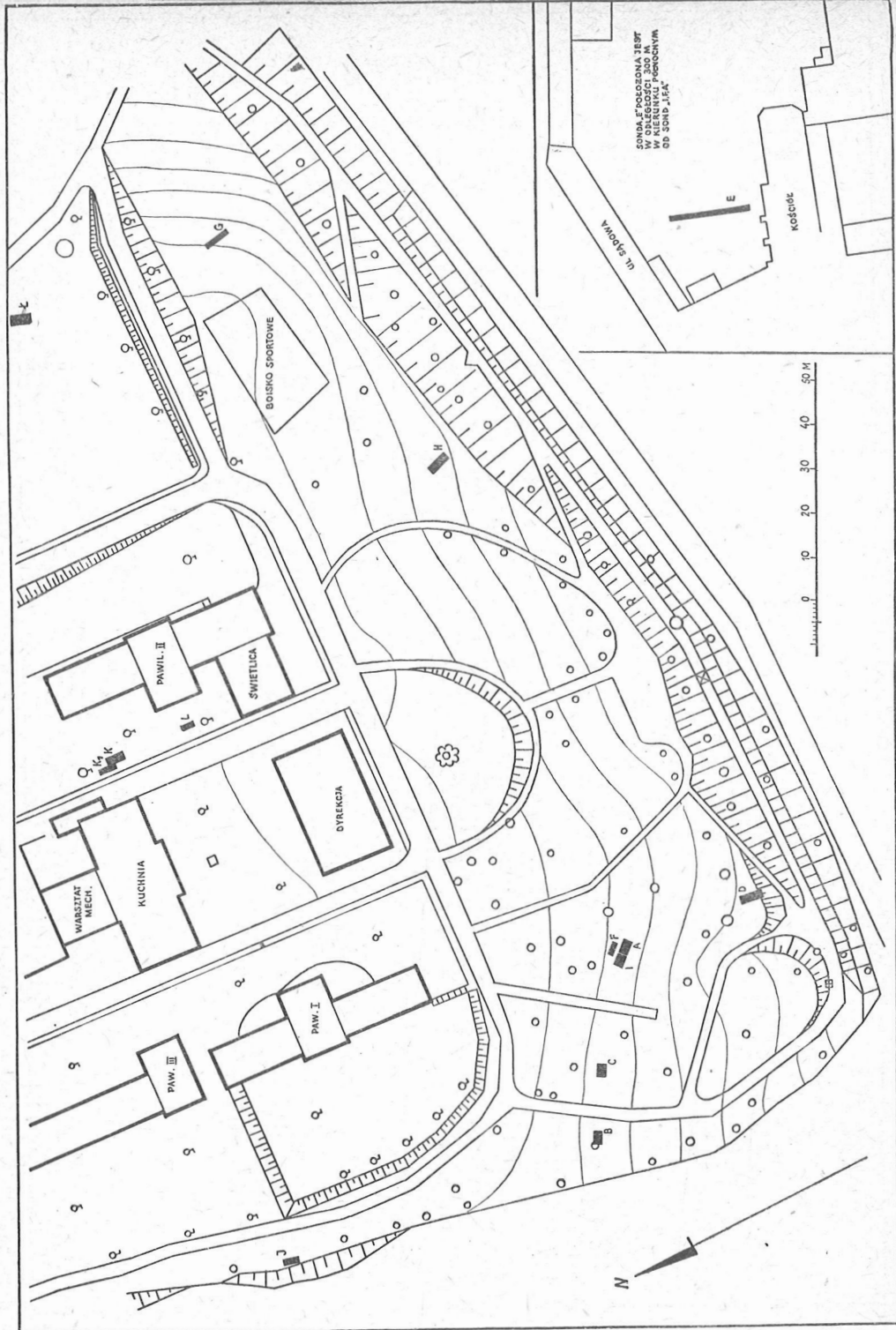
⁷ R. Wegner, o.c., Tł. 1 i 2.

⁸ Tenże, o.c., Tł. 1, s. 61, 64 i Tł. 2, s. 219.

Ryc. 1. Świecie n. Wisłą. Plan miasta z zaznaczeniem badanych stanowisk 1, 2, 3

Fig. 1. Świecie nad Wisłą. Plan of the town with sites 1, 2, 3 studies, marked

Ryc. 2. Świecie n. Wisłą. Stanowisko 1. Wzniesienie, na którym znajduje się Państwowy Szpital dla Psychicznie i Nerwowo Chorych. Południowa część wzgórza z zaznaczeniem badanych wykopów. A—L — wykopy

Fig. 2. Świecie nad Wisłą. Site 1. Rise on which the State Hospital for Mental and Nervous Diseases. Southern part of hill, with excavations marked. A—L — excavations

bycia Świętopelka do Świecia w czasie zatargu pomorsko-krzyżackiego, w latach 1238—1253⁹. Trudno w tym wypadku legendę przyjąć jako punkt wyjścia w rozważaniach, tym bardziej że nazwa „Zwece” występuje już w 1198 r., a więc dużo wcześniej przed opiewaną bytnością Świętopelka w Świeciu. Jednakże sugeruje ona, że nazwę omawianego grodu, położonego nad Wisłą przy ujściu Wdy i przy szlaku handlowym „via regia”¹⁰, pod względem etymologicznym i semantycznym należy wyprowadzić od funkcji, jaką zapewne pełnił w XII w. Był prawdopodobnie przede wszystkim strażnicą przy wodnym i lądowym węźle komunikacyjnym, a w nocy dawał światło orientacyjne pływającym po niespokojnych wodach w miejscu połączenia się dwóch rzek. Należał zatem do systemu stosowanej także i we wczesnym średniowieczu nawigacji terestrycznej opierającej się między innymi na obiektach stałych i punktach świetlnych rozmieszczonych rytmicznie na wysokich brzegach przy wodnych szlakach¹¹. Wysuwając powyższą hipotezę wypada wspomnieć, że analogiczne lub podobne położenie mają inne grody o identycznej nazwie, np. Świecie nad Odrą (Schwedt w NRD) i Świecie nad Osą. Nazwa ta w odniesieniu do omawianego grodu jest stosunkowo późna, gdyż nie znajdujemy jej w kronice Galla, wymieniającej na ogół nazwy kolejnych grodów zdobywanych przez Krzywoustego¹². Przypuszczalnie przyjęła się ona dopiero po tym podboju, który wpłynął niewątpliwie na ożywienie szlaku wiślanego. Nie wykluczone, że dopiero wtedy powstał też i gród.

S. Kujot ustalił metrykę grodu na okres wcześniejszy. Jego zdaniem następnym grodem zdobytym przez Krzywoustego po podboju Wyszogrodu w 1112 r. było właśnie Świecie¹³. Tymczasem nasuwa się pytanie,

⁹ Światło świecy z chaty pokutnika na wzgórzu miało niegdyś wskazywać drogę Świętopelkowi i jego rycerzom, którym groziło zatonięcie, gdy błądzili w nocy na Wiśle u ujścia Wdy. Na pamiątkę szczęśliwego uratowania się Świętopelk polecił zbudować tam gród i miasto. Na wieży grodu miał się odtąd palić ogień dla orientacji żeglujących na Wiśle (R. Wegner, o.c., Tł. 1, s. 61—64).

¹⁰ W. Łęga, *Obraz gospodarczy Pomorza Gdańskiego w XII i XIII wieku*, Poznań 1949, s. 162.

¹¹ J. Giertowski, T. Meissner, *Nawigacja terestryczna*, Gdynia 1963, s. 23, 119. Podobną rolę zarówno w żegludze morskiej, jak i śródlądowej, mogła odgrywać we wczesnym średniowieczu góra Rowokół położona nad jez. Gardno w pobliżu ujścia Łupawy. M. Czerner, *Latarnie morskie polskiego wybrzeża*, [w:] *Biblioteka Słupska*, t. XII, 1967, s. 107. Prawdopodobnie nazwa w tym wypadku pochodzi od świecenia w ogóle, a nie od świecy, gdyż świece jako źródło światła zostały po raz pierwszy w historii latarnictwa wprowadzone w 1 poł. XIII w. na latarniach morskich w Falsterbe i Travemünde. Tenże, o.c., s. 118.

¹² Anonima tzw. *Galla Kronika czyli dzieje książąt i władców polskich*, wyd. K. Maleczyński, [w:] *Pomniki Dziejowe Polski*, Seria II, t. II, Kraków 1952, s. 162—163.

czy domysł ten jest słuszny i czy istniał już wówczas omawiany gród? Jak wiemy, Gall nie wymienia tej nazwy traktując zdobyty gród anonimowo, a Bolesław w drodze z Wyszogrodu postępując dalej na północ powinien natrafić na opór najpierw w Strzelcach lub w Grucznie¹⁴.

Na temat interpretacji S. Kujota wyraził już wcześniej wątpliwości F. Duda¹⁵. Podobnie G. Labuda omawiając podział Pomorza, który przeprowadził Bolesław Krzywousty, wspomina przede wszystkim o dwóch częściach: pierwszej, z głównym grodem w Gdańsku i drugiej z grodami w Słupsku i Sławnie. Przypuszcza, że istniała też trzecia część z głównym grodem w Świeciu, ale wymienia ją z dużą rezerwą¹⁶. W myśl powyższych przesłanek istnienie grodu świeckiego w 1112 r. jest na razie jeszcze kwestią otwartą i należy poświęcić jej specjalną uwagę uwzględniając najnowsze wyniki badań archeologicznych i historycznych.

K. Ślaski rekonstruując zasięg pralasu¹⁷ oraz granice jednostek terytorialnych istniejących w ramach organizacji kasztelańskiej¹⁸ wykazał, że osadnictwo w okolicy Świecia tworzyło wyraźny kompleks i plasowało się na urodzajnej nadwiślańskiej morenie dennej, stanowiącej obszar bezleśny, wcinający się klinem w puszcze. Granice tego regionu osadniczego określić można dopiero na podstawie dokumentów z XIII i 1 poł. XIV w.

Świecie zalicza się do kasztelanii pomorskich w myśl dokumentu z 1238 r., który wymienia po raz pierwszy kasztelana świeckiego¹⁹. Kasztelania świecka, jak twierdzi K. Ślaski, składała się początkowo z dwóch

¹³ S. Kujot, *Kto założył parafie w dzisiejszej diecezji chełmińskiej?*, „Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu”, R. 9, 1902, s. 270. Kujot sądzi, że do Świecia odnosi się fragment kroniki Galla mówiący o zdobywaniu następnego grodu po Wyszogrodzie: „[...] obsidione castrum aliud circuivit. Illud namque castrum cum maiori labore prolixiorique dilatione Boleslauus expugnavit, quia plures et forciore ibi pugnatore locumque municionem assultu bellice exprobat. Paratis igitur a Polonis instrumentis ac machinationibus expugnandi, Pomorani similiter instrumenta modis omnibus repugnandi (fecerunt)... et ex hoc quam maxime diffidebant, quia de Suatopolc, suo domino, nullum auxilium expectabant”. (*Anonima tzw. Galla Kronika*, s. 162—163). Z poglądem Kujota zgadza się W. Lęga, który wymienia te wypadki pod 1113 r. Jego zdaniem gród świecki do obrony przysposobił Świętopelk nakielski (W. Lęga, *Spółczesność i państwo gdańsko-pomorskie w XII i XIII wieku*, Poznań 1956, s. 152).

¹⁴ Gród w Strzelcach i Grucznie był jeszcze czynny w XI-XII w. (W. Lęga, *Obraz gospodarczy...*, s. 196—198); potwierdzają to wyniki badań mgr Cz. Potemskiego (informacja ustna).

¹⁵ F. Duda, *Rozwój terytorialny Pomorza (wiek XI-XIII)*, Kraków 1909, s. 66.

¹⁶ G. Labuda, *Wielkie Pomorze w dziejach Polski*, Poznań 1947, s. 34—35.

¹⁷ K. Ślaski, *Zasięg lasów Pomorza w ostatnim tysiącleciu*, „Przegląd Zachodni”. R. 7, z. 5/6, 1951; *Zasięg lasów w dobie historycznej*.

¹⁸ K. Ślaski, *Podziały terytorialne Pomorza w XII—XIII wieku*, Poznań 1960, s. 209—211.

¹⁹ PUB, nr 65.

podrzędnych jednostek terytorialnych, określanych przez autora mianem „krain”. Były to krainy świecka i nowska, z których druga w poł. XIII w. przekształciła się w oddzielną kasztelanję.

Krainę świecką ograniczał od północy pas leśny rozciągający się w dorzeczu górnej Mąrawy, od wschodu — Wisła; od południa pogranicznymi miejscowościami były począwszy od Wisły: Zławieś, Sopotin, Zębowo, Niewieścín, Pruszcz, Łowin, Brzeźno, Serock, Jasiniéc oraz zaginione: Dębogóra, Lubochrza, Sucha i Kłokowo; koło Minikowa granica dochodziła do Brdy, natomiast od zachodu otaczała ją puszcza, ciągnąca się wzdłuż doliny Brdy; pogranicznymi osadami były tu Cekcyn, Bysław i Bysławek²⁰.

Zdaniem K. Górskiego kraina świecka została w większości zasiedlona przez ludność kujawską i wielkopolską²¹. Myśl tę kontynuuje W. Łęga omawiając w dwóch ogólnych rozprawach dotyczących Pomorza rozwój osadnictwa na tym terenie, jak również sytuację polityczno-ekonomiczną Świecia w XII i XIII w.²² Wysuwa on sugestie, że na odcinku południowym, poniżej Osy, Wisła była niejako pomostem w kontaktach ludności ziemi chełmińskiej i świeckiej²³, i przypuszcza, że na wysokości Chełmna istniał prom łączący obydwie brzozy²⁴. Badacz ten wskazuje, że osadnictwo ziemi świeckiej początkowo było nieliczne. Wnioskuje on, że w okresie VII—IX w. wzniesiono tu zaledwie 3 grody, tj. w Świeciu, Grucznie i Topolnie, sytuując je nad Wisłą, oraz osady: w Topolnie, Bukowcu, w Morgach i w Świeciu²⁵. Z następnego okresu, X—XIII w., wynotowane są w literaturze przedmiotu grody i osady otwarte w wymienionych wyżej miejscowościach, a oprócz tego nowo powstałe, jak gród w Sartawicach i Serocku oraz osady w Mariankach, Kończycach, Osieku, Świekatowie, Świętym, Morsku, Drożdzenicy, Wiągu, Białej, Taszewie, Skarszewach, Grabowie, Złej Wsi i Kozielcu²⁶. Z terenu Świecia zarejestrowane są dotychczas już dwie osady z tego

²⁰ K. Ślaski, *Podziały...*, s. 21, 210.

²¹ K. Górski, *Oksywie*, „Rocznik Gdański”, t. XII (1938), s. 7.

²² W. Łęga, *Obraz gospodarczy...*; tenże, *Spółeczeństwo...*

²³ Tenże, *Spółeczeństwo...*, s. 37.

²⁴ Tenże, *Obraz gospodarczy...*, s. 172.

²⁵ Tenże, o.c., s. 196—199; W świetle wyników badań wykopaliskowych gród w Topolnie został założony w połowie X w., a upadek jego nastąpił prawdopodobnie w końcu X lub na początku XI w. (E. Kuszevska, *Tymczasowe wyniki badań na grodzisku wczesnośredniowiecznym w Topolnie pow. Świecie n/Wisłą*, „Pomernia Antiqua” t. I, s. 282—285).

²⁶ W. Łęga, *Obraz gospodarczy...*, l.c., s.; K. Ślaski, *Podziały...*, s. 210—211. W Morsku przeprowadzono badania sondażowe w 1960 r. na polu J. Kusiorskiego, położonym na wysokim brzegu Wisły, oddalonym około 300 m od zabudowań gospodarczych. W rezultacie prac natrafiono na zniszczoną warstwę kulturową zawierającą ceramikę wczesnośredniowieczną.

czasu — jedna na „Górze Diabelskiej”, a druga na „Górze Cygańskiej”²⁷. Prawdopodobnie grody takie, jak Topolno i być może Serock pełniły funkcje obronne na pograniczu plemiennym pomorsko-wielkopolskim²⁸. Natomiast grody w Sartawicach, Świeciu i Grucznie stanowiły według W. Łęgi linię frontu, początkowo przeciw Prusom, następnie przeciw Zakonowi²⁹. Jego zdaniem Świecie zostało wyniesione do rangi kasztelanii dzięki położeniu wśród tamtejszego kompleksu osadniczego oraz roli, jaką odgrywało leżąc na szlakach handlowych: „via regia”, prowadzącej z Kujaw i Wielkopolski do Gdańska, jak również „publica strata”, wiodącej z Gdańska przez Starogard do Świecia³⁰. Badacz ten stwierdził również, że Świecie w 2 poł. XIII w. było obok Gdańska drugą stolicą Pomorza³¹.

O znaczeniu grodu i rozwoju miasta świeckiego do schyłku XIV w. mówi także E. Rozenkranz w rozprawie na temat genezy miast Pomorza Gdańskiego³². Podtrzymuje on panujący w dotychczasowej literaturze pogląd, że już w XIII w. Świecie stanowiło ośrodek miejski, który rozwinął się w oparciu o zaawansowane zaplecze gospodarcze i ożywiony handel na krzyżujących się w tym punkcie głównych szlakach handlowych. Autor ten podkreślił jednocześnie, że od połowy XIII w. nabrał znaczenia szlak „via marchionis” biegnący z Kostrzyna poprzez Chojnice, Tucholę, Świecie do Chełmna, co wpłynęło niewątpliwie na wzrost aktywności ekonomicznej miasta³³. Poza tym E. Rozenkranz zwrócił uwagę na fakt, że Świecie stanowiło pierwszą lokację krzyżacką po podboju Pomorza³⁴.

Reasumując wyniki analizy źródeł pisanych, jak i powyższe wypowiedzi badaczy, nasuwa się wniosek, że w historii świeckiego ośrodka grodowego istniały jakoby trzy etapy rozwoju. O pierwszym etapie mówi tylko jeden dokument z 1198 r., jak również odkrycia przypadkowe na

²⁷ W. Łęga, *Kultura Pomorza...*, l.c.

²⁸ L. Leciejewicz, *Z badań nad kształtowaniem się ośrodków grodowych na pograniczu pomorsko-wielkopolskim we wczesnym średniowieczu*, „Slavia Antiqua”, t. VI, 1959, s. 134—138; K. Ślaski, *Granica wielkopolsko-pomorska w okresie wczesnego feudalizmu*, „Przegląd Zachodni”, R. 10, z. 1—2, 1954, s. 107; Topolno upadło zapewne w związku z wcieleniem Pomorza do Polski.

²⁹ Prusowie w połowie XII w. opanowali Ziemię Chełmińską (H. Łowmiański *Stosunki polsko-pruskie za pierwszych Piastów*, „Przegląd Historyczny”, t. XLI, s. 161; W. Łęga, *Spółeczeństwo...*, s. 176.

³⁰ W. Łęga, *Spółeczeństwo...*, s. 37; tenże, *Obraz gospodarczy...*, s. 162; PUB nr 278/1276 r.

³¹ W. Łęga, *Spółeczeństwo...*, s. 206.

³² E. Rozenkranz, *Początki i ustrój miast Pomorza Gdańskiego do schyłku XIV stulecia*, Gdańsk 1962, s. 114—116, 173, 175 i nast.

³³ Tenże, o.c., s. 115—116.

³⁴ Tenże, o.c., s. 173.

Górze Diabelskiej i Cygańskiej³⁵. Władcą ziemi świeckiej był wówczas „dominus Dirsec”, wymieniony w źródle na pierwszym miejscu³⁶. Obok niego występuje wtedy książę pomorski Grzymisław, wojewoda świecki oraz rycerze uczestniczących w wiecu z udziałem szlachty i innych grup społecznych³⁷ z okazji konsekracji kościoła NMP w Świeciu. Jak wynika z późniejszego aktu lokacyjnego oraz kroniki krzyżackiej kościół ten znajdował się na stan. 1, w miejscu dzisiejszego klasztoru i kościoła pobernardyńskiego o identycznym wezwaniu³⁸. Jeżeli uznamy go, podobnie jak S. Kujot, za kościół grodowy, to grodu „Dirsa” należałoby szukać w sąsiedztwie kościoła pobernardyńskiego³⁹. Oprócz grodu funkcjonowały w tym czasie jeszcze dwie osady, co sugerują znaleziska na wspomnianych już sąsiednich wzgórzach.

W oparciu o nieliczne dane źródłowe można przypuszczać, że Świecie stanowiło wówczas ośrodek grodowy o zaawansowanej administracji, na co wskazuje istniejący tam urząd wojskiego. Gród w tym czasie pełnił zapewne funkcje militarne w linii obrony przeciw Prusom oraz strażnicy na szlaku handlowym, jak również stanowił centrum administracji dla okolicznego osadnictwa.

Drugi etap w rozwoju Świecia zaczyna się przypuszczalnie od podziału dzielnicowego Pomorza po śmierci Mściwoja I w 1217 r. Przez krótki okres w latach 1217—1229 Świeciem władał prawdopodobnie Warcisław, a po jego śmierci — Świętopełk II⁴⁰. W tym czasie stopniowo wzrastało znaczenie Świecia, a około 1238 r. powstała kasztelania świecka⁴¹. W okresie wojen pomorsko-krzyżackich, jak notuje kronika krzyżacka, Świętopełk pomiędzy 1244 a 1245 r. zbudował w Świeciu nowy gród jako punkt obrony przeciw Zakonowi i ścisłej kontroli żeg-

³⁵ PUB, nr 9. Jest to przywilej dla joanitów wystawiony przez władającego Starogardem, Grzymisława, tytułującego się „princeps”. *Amtlicher Ber...*, s. 27; *Alt-preussische Monatschr...* s. 96—97; W. Łęga, *Kultura...*, s. 566.

³⁶ K. Górski, *Oksywie...*, s. 33; Według W. Łęgi „Dirsec” w tłumaczeniu polskim brzmi „Dzierzek”. Autor przypuszcza, że Dirsec był namiestnikiem księcia pomorskiego, Mściwoja I, lub też księcia polskiego (W. Łęga, *Spółeczeństwo...*, s. 38).

³⁷ „[...] nobiles et ignobiles [...]”.

³⁸ R. Wegner, o.c., Tł. 2, s. 86—88. Klasztor został ufundowany w 1624 r., a obecny kościół jest zbudowany przez bernardynów w 1721 r. na miejscu spalonego drewnianego (*Bory Tucholskie*, Warszawa 1959, s. 116); S. Kujot powyższy kościół błędnie określa jako „pofranciszkański” (S. Kujot, *Dzieje Prus Królewskich*, Cz. I, „Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu”, R. 21, 1914, s. 722).

³⁹ S. Kujot, *Kto założył...*, s. 72.

⁴⁰ W. Łęga, *Spółeczeństwo...*, s. 191, 192.

⁴¹ PUB, nr 65/1238 r.

lugi na Wiśle ⁴². W 1264 r. wydzielił on księstwo świeckie na rzecz syna Mściwoja II, który tytułował się „dux Svecensis” i rezydował najczęściej w Świeciu ⁴³. Ponadto w 2 poł. XIII w. istniało oprócz grodu także miasto świeckie, na co wskazuje dokument z 1264 r. ⁴⁴.

W 1309 r. Świecie weszło w trzeci etap rozwoju z chwilą, gdy Walde-
mar Brandenburski odstąpił Krzyżakom prawa do Pomorza wraz z Gdań-
skiem, Świeciem i Tczewem. Krzyżacy po dwumiesięcznych walkach
zdobyli gród i miasto ⁴⁵. W latach 1317—1329 założyli tu siedzibę kom-
turów, a w latach 1335—1341 przystąpili do budowy zamku na Ostrowie
przy ujściu Wdy do Wisły ⁴⁶. Następnie w 1338 r. nadali istniejącemu
już miastu chełmińskie prawo miejskie. Akt lokacyjny wymienia w Świe-
ciu kościół pod wezwaniem NMP i Św. Stanisława, dwa młyny, łaźnię
z karczmą i fryzjerem, dziedziniec, zajazdy, słodownię, domy sprzedaży,
ławy rzeźnicze i piekarskie, staw młyński, kępy lniane, drogę bydłącą
i winnicę. Mieszczanom przyznano też prawo połowu na Wdzie, a Zakon
zastrzegł sobie prawo łowienia ryb w jeziorach i stawach oraz kopania
gliny na terenach należących do miasta ⁴⁷. Lokowane miasto pierwotnie
było usytuowane na wzgórzu położonym na lewym brzegu Wdy — sta-
nowisko 1 ⁴⁸. Z czasem przeniosło się ono w dolinę, w pobliże zamku,
gdzie w 1375 r. zaczęto wznosić mury miejskie ⁴⁹. Na wzgórzu pozostał
jeszcze kościół, szkoła, łaźnia, szopy, słodownia, spichrze, ławy rzeźnicze
i piekarskie oraz więzienie. Przestrzeń dzieląca wzgórze od rzeki była
wówczas prawdopodobnie mniejsza i stąd też następowało obrywanie

⁴² „...dux Svantopolcus... Insuper dux predictus edificavit castrum, quod Suecia nominatur”, *Exordium ordinis cruciferorum seu chronica de Prussia*, [w:] *Pomniki Dziejowe Polski*, t. VI, s. 304.

⁴³ PUB nr 206; E. Rozenkranz, *Początki...*, s. 114.

⁴⁴ W dokumencie z 1264 r. w odniesieniu do Świecia użyto terminu „civitas”, PUB, nr 171.

⁴⁵ *Codeks Diplomaticum Brandenburgiae VII*, nr 41, Tł. 2, s. 13—17; E. Rozenkranz, *Początki...*, s. 115; K. Jasiński, *Zajęcie Pomorza Gdańskiego przez Krzyżaków w roku 1308—1309*, „Zapiski Historyczne”, t. XXXI, z. 3, 1966, s. 37—44.

⁴⁶ „[...] edificavit eciam duo castra Gdantzke et Svetza a fundamento usque ad menia intra et extra”, Wzmianka dotyczy Wielkiego Mistrza Dietricha z Altenburga, którego kadencja przypada na lata 1335—1341 (Wigend z Marburga, SRP, Bd. II, s. 498); Do tegoż Mistrza odnosi się zapis w kronice oliwskiej z 1337 r. „[...] suo castrum Gdanzce et castrum Swetze muniri de latere procuravit [...]” (SRP, Bd V, 1847, s. 613).

⁴⁷ R. Wegner, o.c., Tł. 2, Przywilej miejski, s. 81—82. Akt lokacyjny wymienia tylko jeden kościół, ale podaje dwa wezwania, co może sugerować, że istniały już wówczas dwa kościoły w Świeciu.

⁴⁸ Księga miejska Świecia prowadzona od 1374 r. (Bruchstück einer Chronik der Stadt Schwetz”, *Geheimes Stattsarchiv zu Königsberg LIX*, nr 1, R. Wegner, o.c., Beilage I, s. 367).

⁴⁹ *Tamże*, s. 88 i 363, zapis w księdze miejskiej z 1375 r.

się skarpy w czasie ruszania lodów na rzece i corocznych powodzi. W 1419 r. w podobnych okolicznościach runął ze wzgórza do Wisły ostatni spichlerz⁵⁰. W tym czasie znajdowały się tutaj, na opuszczonym terenie, ogrody miejskie. W trakcie kopania jednego z nich natrafiono na warstwę spalenizny, którą ówczesznie wiązano z pożarem miasta wspomnianym w liście komtura z 1338 r.⁵¹ Można się więc spodziewać, że wówczas dokonano tu niwelacji terenu. Sądząc z księgi miejskiej część miasta pozostała na wzgórzu nazywano na początku XV w. „Starym Miastem”. Miasto dolne otoczone było murami połączonymi jednolitym systemem obronnym z umocnieniami zamku. Miało ono regularne rozplanowanie przestrzenne, a w tym obszerny rynek i ratusz⁵². Na początku XV w. wzniesiono tam również kościół pod wezwaniem Św. Stanisława, który według tablicy pamiątkowej jest usytuowany na miejscu wcześniejszego, z czasów Bolesława Chrobrego⁵³. Wymienione w źródłach instytucje i dobra miejskie oraz obowiązujące prawa świadczą wymownie, że Świecie już w 1 poł. XIV w. stanowiło dobrze zorganizowany i rozwinięty organizm miejski. Niestety, w ani jednym ze źródeł — łącznie z aktem lokacyjnym — nie znajdujemy już wzmianek o żadnym z dwu słowiańskich grodów świeckich. Prawdopodobnie uległy one zniszczeniu w czasie oblężenia w 1309 r.

Począwszy od XV w. Świecie było widownią burzliwych wydarzeń⁵⁴. W 1410 r. miasto opanowały na krótko wojska polskie, a zamek pozostał w ręku krzyżackim. Na początku wojny trzynastoletniej zamek i miasto zajęli Polacy. Następnie Krzyżacy w 1455 r. spalili miasto, a w 1460 r. opanowali zamek. Do Polski wróciło Świecie w 1461 r. W latach 1461—1520 połowa zamku i dóbr świeckich należała do Torunia. Zamek został odrestaurowany w XVI w. w stylu renesansowym przez Jerzego Konopackiego⁵⁵. Na „starym mieście” w 1624 r. wzniesiono klasztor Bernardynów ufundowany przez burmistrza Jerzego Kapełę. Jednakże już w 1655 r. Świecie zostało spalone przez Szwedów. Na miejsce spalonego kościoła drewnianego przy klasztorze Bernardynów zbudowano mury w 1721 r.⁵⁶ Zakon usunięto w 1816 r., a w klasztorze ulokowano w 1885 r. zakład dla umysłowo chorych. Obecnie znajduje się tam Państwowy Szpital dla Nerwowo i Psychicznie Chorych⁵⁷. Stopniowo, w mia-

⁵⁰ *Tamże*, s. 367, zapis w księdze miejskiej z 1419 r.

⁵¹ *Tamże*, s. 87—88.

⁵² *Miasta polskie w Tysiącleciu...*, s. 345.

⁵³ M. Orłowicz, *Ilustrowany przewodnik po województwie pomorskim*, Lwów-Warszawa 1924, s. 303—309.

⁵⁴ *Miasta polskie w Tysiącleciu...*, s. 345.

⁵⁵ *Bory...*, s. 115.

⁵⁶ Por. przypis nr 38.

⁵⁷ *Bory...*, s. 116.

rę rozwoju, zabudowania i ogrody szpitalne rozprzestrzeniły się na cały obszar wzgórze. Tymczasem dolne miasto po licznych klęskach wskutek częstych powodzi przeniesiono w latach 1858—1885 na wysoki brzeg po lewej stronie Wdy, na którym to terenie istnieje do dziś⁵⁸. Mieszczanie opuszczając dolinę rozebrali i przenieśli z sobą domy. Na miejscu pozostało niewiele, a między innymi kościół pod wezwaniem Św. Stanisława i zamek krzyżacki oraz mury miejskie, których ruiny zachowały się do czasów obecnych.

Przytoczone powyżej dane i fakty mówiące o historii Świecia wykarczują częściowo poza ramy chronologiczne pracy, które obejmują okres wczesnego i późnego średniowiecza, niemniej są one istotne przy wnioskowaniu o lokalizacji obydwu wzmiankowanych grodów oraz właściwej interpretacji odkryć archeologicznych w latach 1959—1960. Prace wykopaliskowe zostały przeprowadzone zgodnie z planem badań nad ośrodkami grodowymi na szlaku wiślanym.

Naczelnym założeniem badawczym było odszukanie śladów przynajmniej jednego z grodów. Jednocześnie więc należało dokonać weryfikacji stanowisk, na których w literaturze historycznej sytuowano obydwie grody. Stanowiskiem nr 1 określano tzw. „stare miasto”, nr 2 — teren zamku, a nr 3 — kościół Św. Stanisława w dolnym mieście (ryc. 3 i 4). Dotychczas nie prowadzono prac wykopaliskowych w wymienionych punktach. Podjęte badania miały charakter sondażowy⁵⁹. Były one poprzedzone poszukiwaniami powierzchniowymi, które na stanowisku nr 1 przyniosły w efekcie nieliczną ceramikę wczesnośredniowieczną obok powszechnie spotykanej tam późnośredniowiecznej⁶⁰. Najwięcej materiału znaleziono w południowej części wzgórze i z tego tytułu tam skoncentrowano badania. Ogółem na stanowisku nr 1 założono 13 wykopów oznaczając je kolejnymi literami alfabetu od A do Ł. Na stanowisku nr 2 i 3 w wyniku badań powierzchniowych znaleziono również tylko ceramikę późnośredniowieczną. Na każdym z tych stanowisk przeprowadzono po jednym wykopie⁶¹ (ryc. 3, 4). Pomiarów głębokości dokonywano od powierzchni wykopów. Warstwy wyróżniano na podstawie kryteriów przyrodniczych i określano je kolejnymi cyframi rzymskimi.

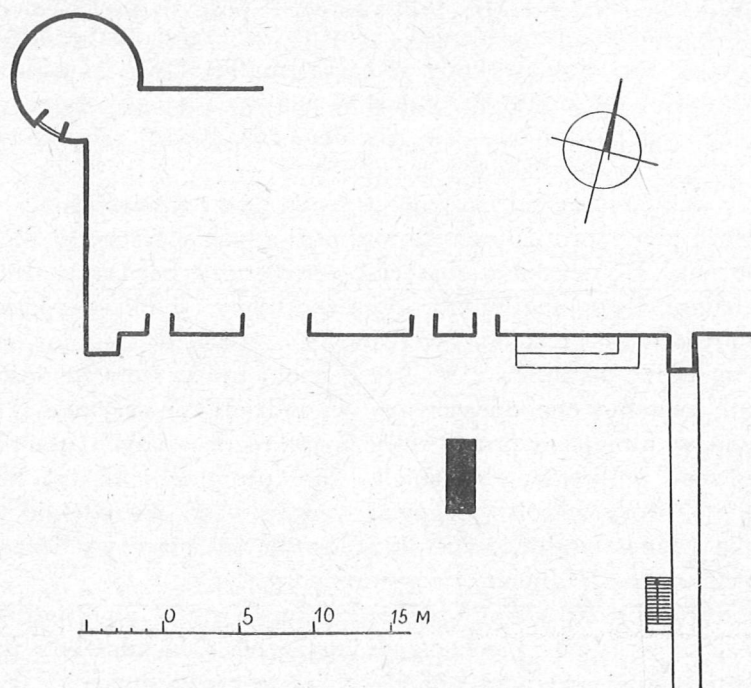
Wykopy A, F oraz I na stanowisku nr 1, ze względu na bezpośrednie sąsiedztwo i zaleganie w nich warstw o tej samej treści przyrodniczej

⁵⁸ *Miasta polskie w Tysiącleciu...*, s. 345.

⁵⁹ Badania niniejsze prowadziła z ramienia Polskiego Towarzystwa Archeologicznego (Oddział Gdański) autorka artykułu pod kierunkiem dr L. J. Łuki przy dotacji Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Świeciu.

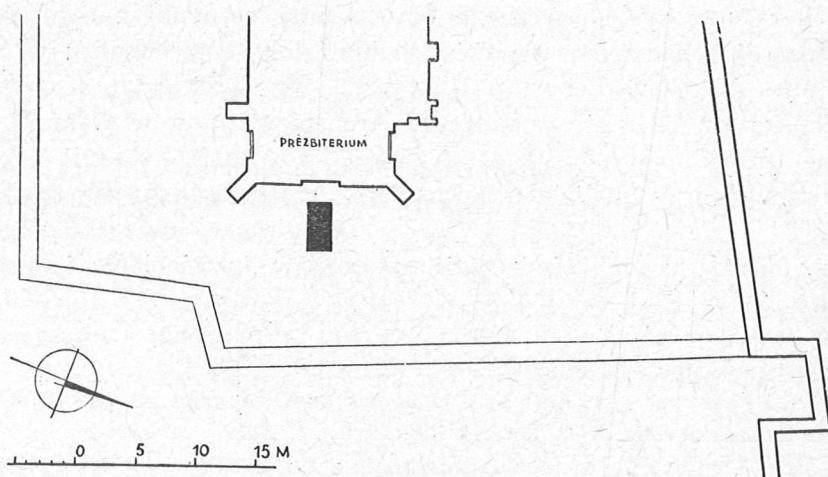
⁶⁰ Poszukiwania przeprowadzili: dr L. J. Łuka i autorka.

⁶¹ Wykopy od A do I na stanowisku 1 oraz wykopy na stanowisku 2 i 3 zostały wyeksplorowane w 1959 r., a wykopy od J do Ł na stanowisku 1 — w 1960 r.

Ryc. 3. Świecie n. Wisłą. Stanowisko 2. Działziniec wysokiego zamku. Wykop I

Fig. 3. Świecie nad Wisłą. Site 2. Courtyard of high castle. Excavation I

Ryc. 4. Świecie n. Wisłą. Stanowisko 3. Wschodnia część cmentarzy przy kościele Św. Stanisława. Wykop I

Fig. 4. Świecie nad Wisłą. Site 3. Eastern part of cemetery near St. Stanisław's church. Excavation I

i kulturowej, omówiono łącznie zarówno w części materiałowej, jak i analitycznej. Pozostałe wykopy w części materiałowej zostaną opisane w porządku alfabetycznym. Natomiast w analitycznej — kolejne warstwy z poszczególnych wykopów, jak również inwentarz zabytkowy będą w miarę możliwości analizowane łącznie ⁶².

Śród dokumentacji rysunkowej wykopów zamieszczono jedynie najciekawsze plany profili oraz rzutów poziomych warstw. W niektórych wykopach, np. H, uzyskano materiał ceramiczny bardzo zróżnicowany pod względem chronologicznym, reprezentujący V okres epoki brązu, okres wpływów rzymskich, wczesnego i późnego średniowiecza. Ze względu na to, że ceramika z V okresu epoki brązu stanowi dość jednolity zespół, zostanie ona opracowana w oddzielnym artykule. Podobnie nie opisano w niniejszej pracy nielicznych rozproszonych ułamków naczyń z okresu wpływów rzymskich. Nie uwzględniono też materiału nowożytnego, który współwystępował w warstwach, szczególnie w I i II, z ceramiką późnośredniowieczną. Eksplorując warstwy wybierano tylko nieliczne ciekawsze fragmenty naczyń nowożytnych.

Szczegółowo potraktowano w części materiałowej i analitycznej jedynie znaleziska wczesno- i późnośredniowieczne. Zdecydowaną przewagę wśród nich stanowi ceramika późnośredniowieczna w stosunku do wczesnośredniowiecznej i zasługuje właściwie na osobne systematyczne opracowanie. Analiza jej jednak nastęrcza dość duże trudności przy obecnym stanie badań nad ceramiką późnośredniowieczną na Pomorzu Gdańskim. Z wyjątkiem sprawozdania z odkryć w Elblągu ⁶³ nie ma jeszcze w nowszej literaturze systematycznego opracowania ceramiki z tego okresu, pochodzącej z badanych stanowisk ⁶⁴. Materiały z wykopalisk w Żukowie, pow. Kartusy, Lęborku, Klasztorku, pow. Kwidzyn, i częściowo z Gdańska znajdują się w Muzeum Archeologicznym w Gdańsku. Nie są one jednak na tyle usystematyzowane, aby mogły obecnie posłużyć za podstawę przy analizie porównawczej, szczególnie w zakresie chronologii.

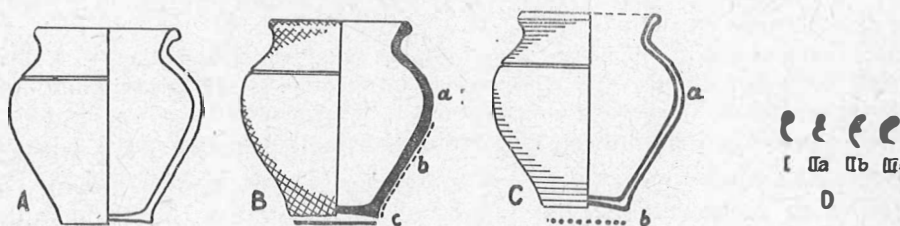
Przy opisie ceramiki świeckiej zastosowano terminologię i systema-

⁶² W wypadku wykopów A, F, I, C, B oraz G i H udało się zsynchronizować warstwy mimo dzielącej je odległości.

⁶³ M. Gajewska i J. Kruppé, *Badania archeologiczne na terenie kościoła NMP w Elblągu w roku 1959*, „Rocznik Elbląski”, t. I, 1961, s. 207—226.

⁶⁴ Z. Hołowińska, *Dzielnica rzemieślnicza z XIII i XIV wieku w Gdańsku (stanowisko 2)*; A. Wapińska, *Wyniki badań archeologicznych na stanowisku 4 w Gdańsku (wykopy I-IV)*; R. Barnycz-Gupieniec, *Wyniki nowych prac archeologicznych na stanowisku 4 w Gdańsku (wykop V)*, wszystkie wymienione prace ukazały się w t. VI, *Gdańska wczesnośredniowieczna*, Gdańsk 1968.

tykę wprowadzoną przez J. Kruppé⁶⁵. W całym materiale ceramicznym wydzielono dwie zasadnicze grupy stosując kryterium wypału. Do grupy pierwszej należą naczynia stalowoszare, wypalone w atmosferze redukcyjnej, a do drugiej — ceglastrobrunatne wypalone w atmosferze utleniającej. Dla łatwiejszego odróżnienia jednej grupy od drugiej na rycinach wprowadzono dwa odrębne znaki graficzne przy cieniowaniu formy (ryc. 5). W wypadku prezentowania samych profili naczyń powyższe znaki umieszczono obok danego rysunku, a średnice otworu podano w tabeli 4. Symbole te, odzwierciedlające dość szczegółowe rozpoznanie,

Ryc. 5. Świecie n. Wisłą. Objasnienie symboli zastosowanych przy rysunkach ceramiki oraz zestawienie typów wylewów naczyń świeckich

Legenda: A — ceramika wczesnośredniowieczna, barwa szara i brunatna; B — ceramika późnośredniowieczna, wypał w atmosferze redukcyjnej, barwa stalowoszara, a — przełom jednobarwny, b — polewa, c — dno ze śladem odcinania; C — wypał w atmosferze utleniającej, barwa ceglasta, a — przełom dwu- lub wielobarwny, b — dno ze śladem podsypki, D — typy wylewów

Fig. 5. Świecie nad Wisłą. Explanation of symbols used in drawings of pottery and a list of types of spouts on secular pottery

Legend: A — early mediaeval pottery, grey and brown; B — late mediaeval pottery, baked in reduction atmosphere, steel-grey, a — one-coloured fracture, b — glaze, c — bottom with a trace of severance; C — baked in oxidizing atmospheres, brick-coloured, a — severance two- or multi-coloured, b — bottom with trace of filling; D — types of brims

odnoszą się tylko do ceramiki późnośredniowiecznej, gdyż wczesnośredniowieczna nie została jeszcze laboratoryjnie zbadana pod względem współzależności barwy od wypału. Na ten temat nie wysuwano w naszej literaturze żadnych wniosków. Wobec tego rysując ceramikę wczesnośredniowieczną nie zaznaczono barwy, która może nie zawsze jest wynikiem wypału.

Systematyki w zakresie formy nie można przeprowadzić zbyt szczegółowo ze względu na to, że w większości zachowały się zbyt drobne ułamki naczyń. Zaledwie kilkanaście okazów udało się w całości zre-

⁶⁵ J. Kruppé, *Studia nad ceramiką XIV wieku ze Starego Miasta w Warszawie*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1961, s. 38 i nast.; tenże, *Garncarstwo warszawskie w wiekach XIV i XV*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1967, s. 12 i nast.

konstruować, w tym kilka garnków i trzy dzbany. Rodzaje naczyń w pozostałej masie materiału wyodrębniono na podstawie wylewów. Wylewy garnków i mis podzielono na trzy typy, w zależności od ukształtowania. Objasnienie poszczególnych typów znajduje się na osobnej tablicy (ryc. 5). W dalszym ciągu niniejszego artykułu, tak w części materiałowej, jak i analitycznej, zamiast opisu form poszczególnych wylewów podawano tylko typy, jakie reprezentują. Stosunek ilościowy trzech typów ukazuje tabela 2.

Pewna część zabytków pochodzących ze Świecia została opracowana przez specjalistów i opublikowana w osobnych artykułach w II i III tomie „Pomorania Antiqua”.

Próbki analizowali: botaniczne — M. Klichowska⁶⁶, próbki żużla — J. Piaskowski⁶⁷, dendrologiczne — Z. Gądziński⁶⁸, zoologiczne — M. Sobociński⁶⁹, wyroby szklane — S. Ciepiela⁷⁰, a monetę — R. Kiersnowski⁷¹.

Nie opracowano natomiast materiału antropologicznego, gdyż odkryto jedynie niekompletne szkielety i pojedyncze luźne kości ludzkie. Podobnie stan zachowania cegieł w postaci gruzu uniemożliwił sformułowanie ściślejszych wniosków dotyczących chronologii oraz pochodzenia cegieł. Można tylko na podstawie wypału i podłużnych śladów palców na powierzchni uznać część gruzu za późnośredniowieczny.

Dokumentację rysunkową w terenie wykonali: E. Erzepki, A. Koczan, A. Katzer, a do publikacji — E. Erzepki, K. Nowaliński, W. Rzedzicki; fotograficzną — A. Klejna.

STANOWISKO 1

Stanowisko 1 jest położone na lewym brzegu Wdy, na czworobocznym wzgórzu (ryc. 1), na którym obecnie znajdują się zabudowania, ogrody i park, należące do Państwowego Szpitala dla Nerwowo i Psychicznie Chorych. Ze względu na miejscami dość gęstą zabudowę i systematyczne zagospodarowanie terenu wybór odpowiedniego odcinka dla wytyczenia wykopów był utrudniony. Ogółem założono 13 wykopów, z tego 9 w parku na południowy wschód od budynku Dyrekcji Szpitala, 4 w kierunku

⁶⁶ M. Klichowska, *Makroskopowe szczątki roślinne ze średniowiecznej osady w Świeciu nad Wisłą*, „Pomorania Antiqua”, t. II, s. 335—343.

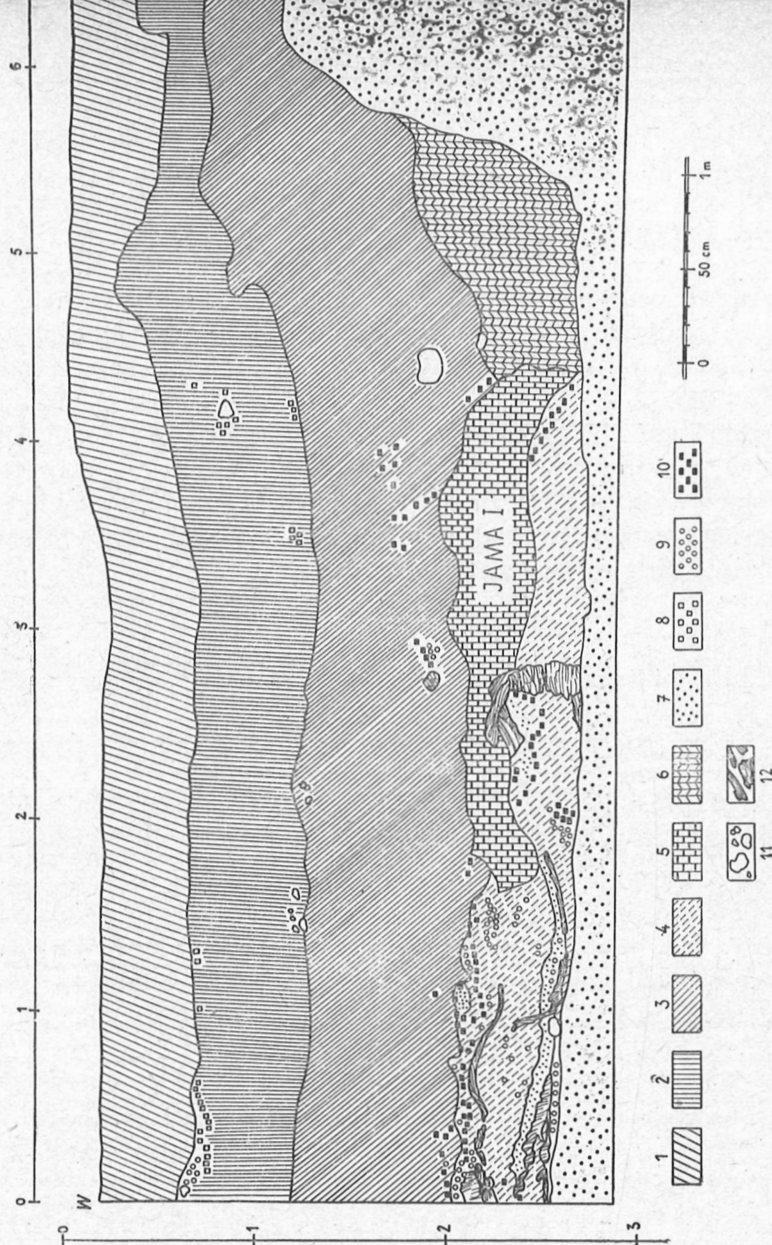
⁶⁷ J. Piaskowski, *Ocena żużla dymarskiego z osady wczesnośredniowiecznej w Świeciu nad Wisłą*, „Pomorania Antiqua”, t. II, s. 345—346.

⁶⁸ Z. Gądziński, *Wyniki analiz próbek dendrologicznych pochodzących ze stanowiska średniowiecznego w Świeciu n/Wisłą*, maszynopis pracy złożonej w archiwum Muzeum Archeologicznego w Gdańsku, s. 1—2.

⁶⁹ M. Sobociński, *Materiał kostny, zwierzęcy z wykopalisk w Świeciu nad Wisłą*, „Pomorania Antiqua”, t. II, s. 321—334.

⁷⁰ S. Ciepiela, *Zabytki szklane ze Świecia nad Wisłą*, „Pomorania Antiqua” t. III, 1971, s. 479—496.

⁷¹ Ustna informacja uzyskana od prof. dr R. Kiersnowskiego.

Ryc. 6. Świecie n. Wisłą. Stanowisko 1. Wykopy A, F, I, profil północny

Legenda: 1 — warstwa I, darń i humus współczesny; 2 — warstwa II, piaszczysto-gliniasta, szarożółta; 3 — warstwa III, jasnobrunatna piaszczysta; 4 — warstwa IV b, szarobrunatna, piaszczysto-gliniasta; 5 — jama 1 wypełniona ziarnem zbóż występującym w trzech warstwach (por. ryc. 14); 6 — warstwa IV a, żółtoszara piaszczysta; 7 — piasek żółty; 8 — cegły; 9 — polepa; 10 — węgiel drzewny; 11 — kamienie; 12 — fragmenty zwęglonych belek

Fig. 6. Świecie nad Wisłą. Site 1. Excavations A, F, I, northern profile

Legend: 1 — layer I, turf and contemporary humus; 2 — layer II, sandy-clay, grey-yellow; 3 — layer III, light brown sandy; 4 — layer IV b, grey-brown sandy-clay; 5 — pit 1 filled with grain occurring in three layers (cf. ill. 14); 6 — layer IV a, yellow-grey sandy; 7 — yellow sand; 8 — bricks; 9 — daub; 10 — charcoal; 11 — stones; 12 — fragment of charred beams

północnym na skwerach i 1 z północnej strony kościoła pobernardyńskiego (ryc. 1 i 2).

Wykopy A, F, I

Wykopy te są położone w parku, 49 m na południowy zachód, w linii ukośnej od budynku Dyrekcji Szpitala (ryc. 2) i zorientowane z północnego zachodu na południowy wschód. Posiadają one następujące wymiary: wykop A — $2 \times 3,5$ m; wykop F — 1×3 m; wykop I — 2×3 m; głębokość ich wynosi 3,5 m. W stratygrafii powyższych wykopów wyróżniono 4 warstwy (I—IV) i uchwycono fragment jamy (ryc. 6). Zostały one w dużej mierze zniszczone wkopami kanalizacyjnymi i śmietnikowymi, szczególnie w części wschodniej i południowej. Największe przemieszanie wykazują warstwy I i II.

Warstwa I

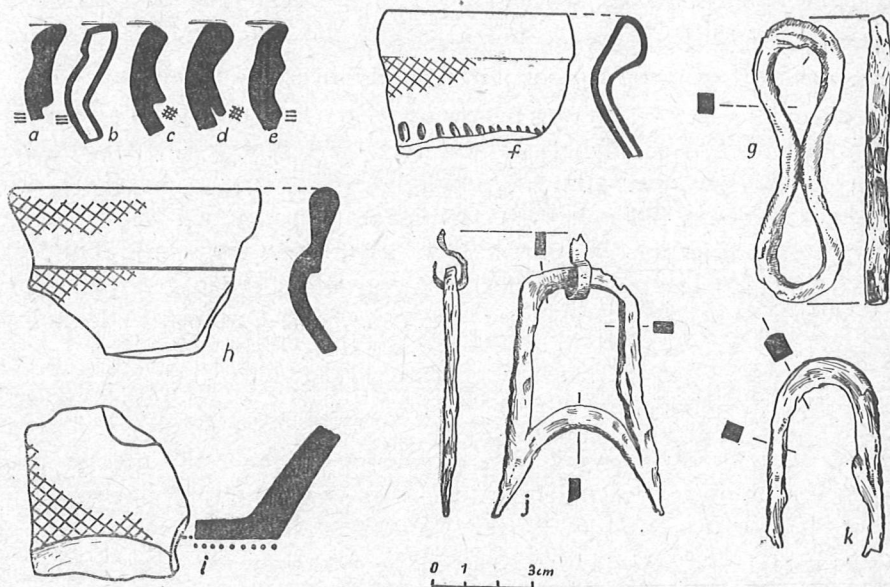
Warstwę tę o miąższości 25—60 cm stanowiła darń i humus współczesny (ryc. 6).

Inwentarz:

Ceramika z okresu wczesnośredniowiecznego, późnośredniowiecznego, z czasów nowożytnych i współczesnych, nowożytny gruz ceglany i przedmioty metalowe.

Ceramika z okresu wczesnośredniowiecznego: 7 ułamków, w tym 1 fragment naczynia górą obtaczanego i 6 ułamków naczyń całkowicie obtaczanych. Fragment górą obtaczany pochodzi z górnej części naczynia o wylewie wychylonym na zewnątrz, z lekko skośnie ściętą krawędzią. Jest on zdobiony podwójną linią falistą, a niżej żłobkami dookołnymi i zawiera domieszkę średnio- oraz gruboziarnistego tłucznia. Pozostałe ułamki są mało charakterystyczne i pochodzą z brzuśców lub części przydennych naczyń o barwie szarej i szarobrunatnej, posiadających domieszkę średnio- i drobnoziarnistego tłucznia.

Ceramika z okresu późnośredniowiecznego: 1 ułamek brzuśca naczynia ceglatego i 112 ułamków naczyń stalowoszarych, w tym 10 wylewów, 2 ułamki pokryw, 1 fragment ucha, 12 den i 87 ułamków brzuśców. Ułamek naczynia ceglatego posiada domieszkę średnioziarnistą i jednobarwny przełom. Wśród ceramiki stalowoszarej wyróżniono 3 kolejne typy wylewów (ryc. 5). Typ I zawiera 1 wylew, typ II a — 5 wylewów, typ II b — 1 wylew, typ III — 4 wylewy. Krawędzie wylewów są zaokrąglone lub ścięte ukośnie do wewnątrz. Ucho jest taśmowate, ze zgrubiałymi brzegami. Dna posiadają nierówne krawędzie i ślady podsypki, a od wewnątrz — ślady obtaczania. Ornament

Ryc. 7. Świecie n. Wisłą. Stanowisko 1. Wykopy A, F, I

Legenda: a-f, h-i — ceramika z okresu późnośredniowiecznego; g — ogniwo żelazne z warstwy II; j-k — skoble żelazne z warstwy I

Fig. 7. Świecie nad Wisłą. Site 1. Excavations A, F, I

Legend: a-f, h-i — pottery from late mediaeval period; g — iron links from layer II; j-k — iron staples from layer I

występuje w postaci dookólnych żłobków lub polerowanych pasm. Domieszka drobno- lub średnioziarnistego piasku. Przełomy na ogół jednobarwne.

Przedmioty metalowe: dwa skoble żelazne, jeden w kształcie odwróconej litery „U”, z drutu, o przekroju półowalnym i o wymiarach: dług. ramion 5,5 cm, rozstaw ramion 2,5 cm (ryc. 7 k); drugi o ramionach zgiętych pod kątem prostym, na $\frac{1}{3}$ wysokości połączonych prętem pałakowato wygiętym, wykonany z drutu o przekroju prostokątnym. Zachował się przy nim fragment haczyka z taśmy żelaznej. Wymiary: dług. ramion 7 cm, największy rozstaw ramion — 5 cm (ryc. 7 j).

Warstwa II

Warstwa ta o miąższości 20–80 cm, szarżółta, piaszczysto-gliniasta, zalegała w całym wykopie F, w północno-zachodniej części wykopu A oraz północnej części wykopu I. W pozostałej części wykopu A oraz I znajdował się wkop kanalizacyjny i śmietnikowy.

Inwentarz:

Ceramika z okresu wczesno- i późnośredniowiecznego, ceramika nowożytna, nowożytny gruz ceglany, przedmioty brązowe i żelazne.

Ceramika z okresu wczesnośredniowiecznego: 9 ułamków naczyń całkowicie obtaczanych, w tym 1 wylew i 8 ułamków brzuśców. Wylew jest silnie wychylony na zewnątrz, krawędź ścięta skośnie, z wrębem dla pokrywy. Domieszka schudzająca w postaci gruboziarnistego tłucznia. W pozostałych ułamkach występuje domieszka gruboziarnistego tłucznia z nielicznymi ziarnami bardzo grubymi. Barwa ogólnie brunatnoszara. Przełomy jednobarwne. Ornament dookołnych żłobków.

Ceramika z okresu późnośredniowiecznego: 2 ułamki naczyń brunatnych i ceglanych oraz 162 ułamki naczyń stalowoszarzych, w tym 21 wylewów, 2 ułamki pokryw, 7 den i 132 ułamki brzuśców. Wśród wylewów wydzielono trzy typy w następujących proporcjach (ryc. 5, 7): typ I — 2 wylewy, typ II a — 9 wylewów, typ II b — 4 wylewy, typ III — 2 wylewy. Krawędzie wylewów są zaokrąglone lub prosto ścięte z domieszką drobnoziarnistego piasku, o przełomach przeważnie jednobarwnych. Pokrywy są reprezentowane przez 2 ułamki uchwyty o trójbarwnym przełomie. Dna z nierównymi krawędziami i śladami podsypki, a po wewnętrznej stronie — ze śladami obtaczania. Ogólnie domieszka drobno- i średnioziarnistego piasku (ryc. 7 i).

Przedmioty metalowe: Na uwagę zasługuje tu kawałek blachy brązowej z łatą brązową przymocowaną taśmowatymi nitami. Nity są w formie wąskiej taśmy z identycznej blachy, zgiętej na pół. Z jednej strony, zewnętrznej, przegięcie jest rozklepane w główkę, a po wewnętrznej stronie są przyklepane obydwa końce.

Ogniwo ósemkowane z żelaznego drutu o przekroju czworokątnym i długości 8 cm należy do przedmiotów nieokreślonych (ryc. 7 g).

Warstwa III

Warstwa III o miąższości 30—120 cm, jasnobrunatna, piaszczysta, posiadała analogiczny zasięg jak warstwa II i zalegała najgłębiej w wykopie F oraz I. Od połowy jej miąższości zaczęły występować luźne ziarna zbóż, a bliżej spągu — nieliczne luźne grudy polepy, węgiel drzewny, fragmenty zwęglonych dranic i belek w układzie sugerującym szczątki konstrukcji domu. Jedna z belek — najdłuższa (dług. 3 m), biegła przez środek wykopu na osi wschód—zachód (ryc. 10). Pozostałe — uchwytnie w małych fragmentach występowały w wykopie F i w północnej części wykopu I. Jedne leżały prostopadle, a inne — równolegle w stosunku do pierwszej najdłuższej.

Na pograniczu wykopów A, F, I, począwszy od zachodniego narożnika wykopu A, warstwa III zalegała na jamie 1 wypełnionej ziarnem zbóż (ryc. 6 i 14).

Inwentarz:

Ceramika z okresu wpływów rzymskich, z okresu wczesnośredniowiecznego, późnośredniowiecznego, gruz ceglany późnośredniowieczny i nowożytny, ułamki naczyń szklanych, przedmioty brązowe i żelazne, żużel żelazny, ziarna zbóż, polepa, węgiel drzewny.

Ceramika z okresu wczesnośredniowiecznego: 5 drobnych ułamków naczyń całkowicie obtaczanych, w tym 1 wylew, 2 dna z częściami przydennymi, 2 ułamki brzuśców. Wylew jest dość silnie wychylony na zewnątrz, posiada wysoką szyjkę i pionowo ściętą krawędź. Ułamki brzuśców są cienkościenne, o zabarwieniu szarym, zdobione ornamentem w postaci dookolnych żłobków, i zawierają domieszkę średnioziarnistego i gruboziarnistego tłucznia. Dna charakteryzują się śladami podsypki i nierównymi krawędziami. Przełomy jedno- i trójbarwne.

Ceramika z okresu późnośredniowiecznego: 1 wylew naczynia brunatnoceglastego, 2 całe garnki i 161 fragmentów naczyń stalowoszarych, w tym 17 wylewów, 4 ułamki pokryw, 1 ucho, 10 den i 129 ułamków brzuśców.

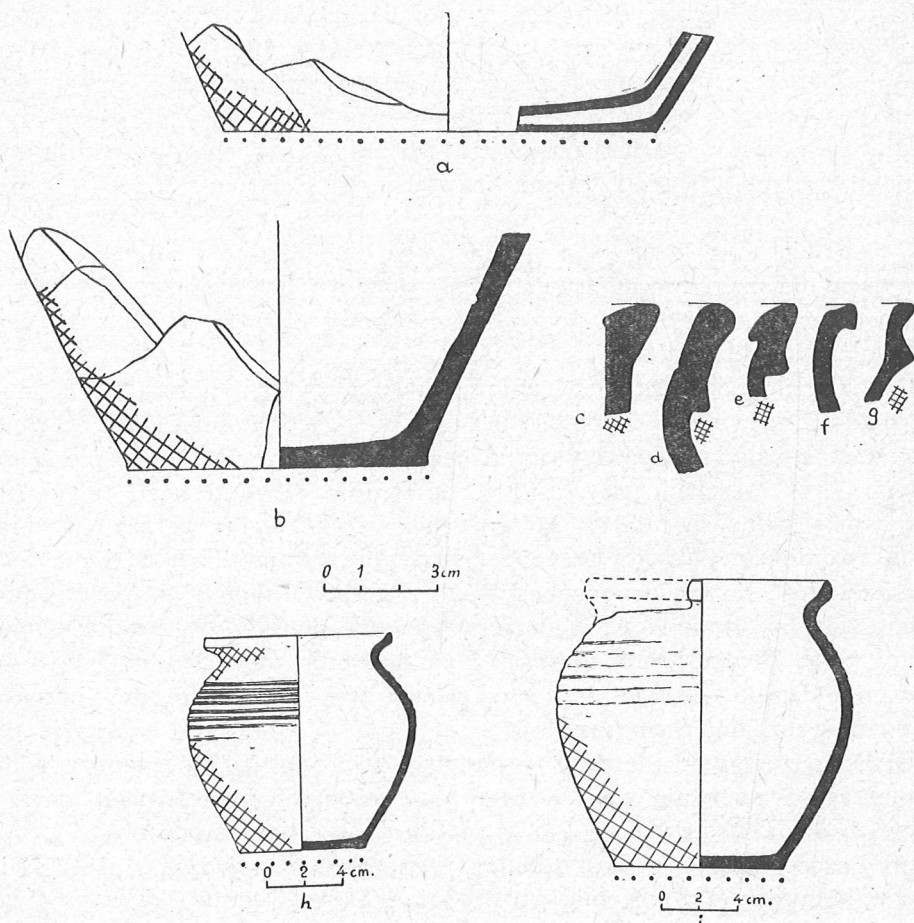
Garnki całe pod względem ukształtowania wylewu należą do typu I i posiadają największą wydętość brzuśca w $\frac{2}{3}$ wysokości (licząc od dna) oraz dna ze śladami podsypki; na jednym z nich występuje pierścień dookolny. W częściach przydennych, po stronie wewnętrznej i zewnętrznej, wyczuwalne są miejsca łączenia pierwszego wałka ze ścianką dna, a na stronie zewnętrznej widoczne ślady obtaczania i zagładzania. Domieszka, dość liczna, drobnoziarnistego piasku. Ornament w postaci poziomo spiralnych żłobków. Wymiary: naczynie pierwsze — wys. 11,5 cm, średn. otw. 10 cm, średn. brzuśca 12 cm, średn. dna 6,7 cm (ryc. 8 i); naczynie drugie — wys. 14,7 cm, średn. otw. 12 cm, średn. brzuśca 14,5 cm, średn. dna 8 cm (ryc. 8 j).

Wśród pozostałych ułamków występują dwa większe fragmenty: jeden dolnej części naczynia wraz z dnem o nierównych krawędziach, zawierającym ślady podsypki (ryc. 8 a); drugi pochodzi ze środkowej i przydennej części naczynia i jest zdobiony ornamentem pojedynczej linii falistej w kompozycji z poziomo spiralnymi żłobkami. Domieszka w obydwu naczyniach występuje w postaci drobnoziarnistego piasku. Przełomy jednobarwne. Na powierzchni widoczne ślady obtaczania i zagładzania.

Ułamki wylewów reprezentują dwa z wydzielonych typów (ryc. 5 i 8, d—h). Do typu II a należy 8 ułamków, do typu I b — 5 ułamków, do typu III należą 2 ułamki. Krawędzie wylewów są zaokrąglone, a nie-

kiedy ścięte prosto lub ukośnie do wewnątrz. Domieszka dość liczna średnio- i drobnoziarnistego piasku. Przełomy w większości jednobarwne. Cztery wylewy pochodzą prawdopodobnie od mis, a pozostałe — od garnków. Wylew jasnobrunatny należy do typu II b i jest zapewne fragmentem misy. Krawędź jego jest zaokrąglona. Domieszka dość liczna średnioziarnistego piasku. Przełom jednobarwny.

Zabytki metalowe. Fragment blachy brązowej: jest on analogicznie łatany jak fragment opisany powyżej w warstwie II (ryc. 9 b).

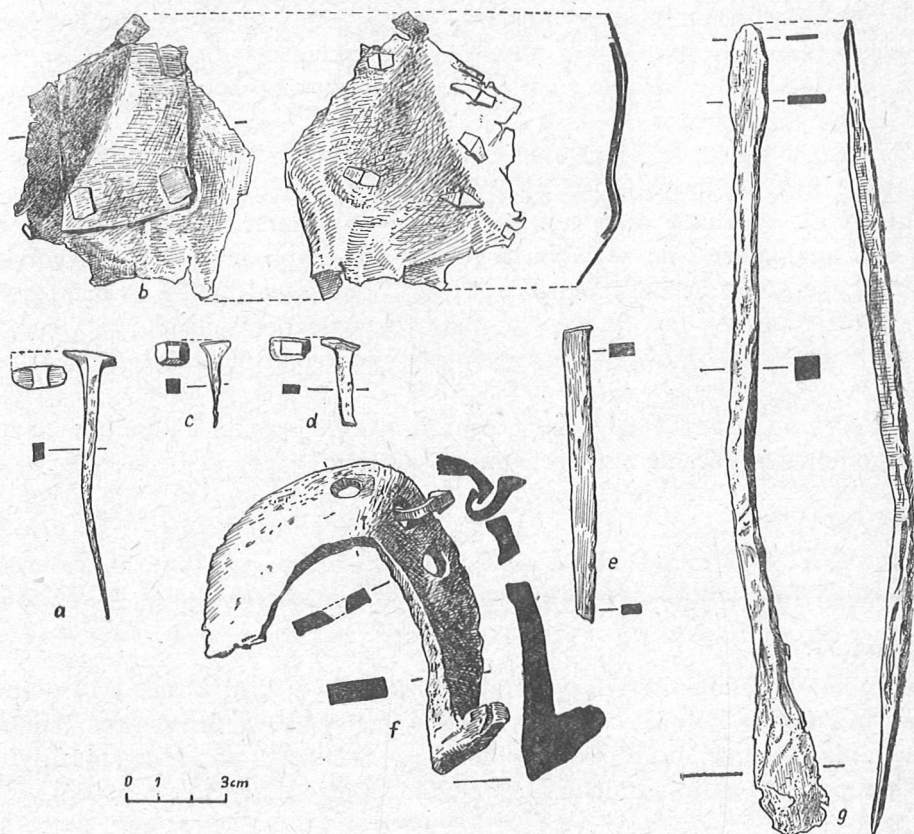

Ryc. 8. Świecie n. Wisłą. Stanowisko 1. Wykopy A, F, I, warstwa III

Legenda: Ceramika okresu późnośredniowiecznego

Fig. 8. Świecie nad Wisłą. Site 1. Excavations A, F, I, layer III

Legend: Pottery from late mediaeval period

Ryc. 9. Świecie n. Wisłą. Stanowisko 1. Wykopy A, F, I, warstwa III

Legenda: a — gwóźdź żelazny, b — fragment brązowej blachy nitowanej, c—d — podkowiaki, e — gwóźdź żelazny, f — podkova, g — narzędzie żelazne

Fig. 9. Świecie nad Wisłą. Site 1. Excavations A, F, I, layer III

Legend: a — iron nail, b — fragment of riveted bronze plate, c—d — horseshoe nails, e — iron nail, f — horseshoe, g — iron tools

Podkova żelazna o ramionach nierównej szerokości posiada tylko 3 otwory umieszczone mniej więcej na środku pałąka. Ramiona z zaczepami. Wymiary: dług. ramion 8,7 cm, szer. 1—3 cm, rozstaw ramion 6,5 cm (ryc. 9 f).

Narzędzie dłutkowate w postaci pręta żelaznego o przekroju prostokątnym posiada łopatkowato rozklepane końce. Wymiary: dług. ogólna 24 cm, dług. łopatek 3—4 cm, szer. łopatek 1,1—1,8 cm (ryc. 9 g).

Gwóźdź żelazny wykonany jest z pręta o przekroju prostokątnym. Wymiary: dług. 8,7 cm, szer. 0,7 cm (ryc. 9 e). Inny gwóźdź żelazny posiada podłużną płaską główkę i kołec o przekroju prostokątnym. Wymiary: dług. ogólna 8 cm, dług. główki 1,6 cm (ryc. 9 a).

Do nieokreślonych przedmiotów żelaznych należy fragment powyszczerbianej sztabki o dług. 13 cm i szer. 1,3 cm.

Żużel żelazny w świetle analizy J. Piaskowskiego pochodzi z dymarkowego wytopu żelaza ⁷².

Ziarna z bóż znajdowane luźno w warstwie III nie były poddane analizie makroskopowej. Jednakże ze względu na to, że w warstwie tej znalazły się wskutek rozwłeczenia zbiorów z jamy 1, można przyjąć, że są one analogiczne do występujących w badanych próbkach pobranych z 1 i 2 warstwy ziarna z jamy, w której dominował owies zwyczajny ⁷³. Węgielki drzewne znajdujące się pomiędzy ziarnem uznano za pochodzące z drzewa sosnowego; na polepie stwierdzono odciski łodyg roślinnych ⁷⁴.

Naczynia szklane są reprezentowane przez 10 ułamków i zostały omówione łącznie z materiałem z warstwy IV b.

Warstwa IV a

Warstwa IV a o miąższości 45—85 cm, żółtoszara, piaszczysta, zalegała w postaci niewielkiej soczewki w środkowej części wykopu A (ryc. 6).

Inwentarz:

Ceramika: 15 ułamków naczyń stalowoszarych, w tym 2 dna i 13 ułamków brzuśców. Jedno z den ze śladami podsypki, a drugie ze śladami odcinania. Ułamki brzuśców zdobione są żłobkami poziomo spiralnymi w kompozycji z linią falistą. Domieszka średnioziarnistego piasku.

Warstwa IV b

Warstwa IV b o miąższości 15—30 cm, szarobrunatna, piaszczysta, zawierała popiół, węgiel drzewny, w dalszym ciągu fragmenty belek zwęglonych, soczewki polepy i piasku. Zalegała ona pod jamą 1, jak również w wykopie F i w północnej części wykopu I (ryc. 6, 10). W wykopie I na spągu tej warstwy znajdowały się podwaliny domu. Były one częściowo pokryte żółtym piaskiem. Niektóre z nich, jak np. podłużna belka — biegnąca pośrodku wykopu I — w analogicznym układzie do występujących w warstwie III — była brunatna, prawie całkowicie wypróchniała. W części północnowschodniej wykopu, jak wskazuje układ belek, istniał prawdopodobnie narożnik domu. Przy belce wzdłużnej znajdowały się przedmioty żelazne oraz szkło (ryc. 10, 11).

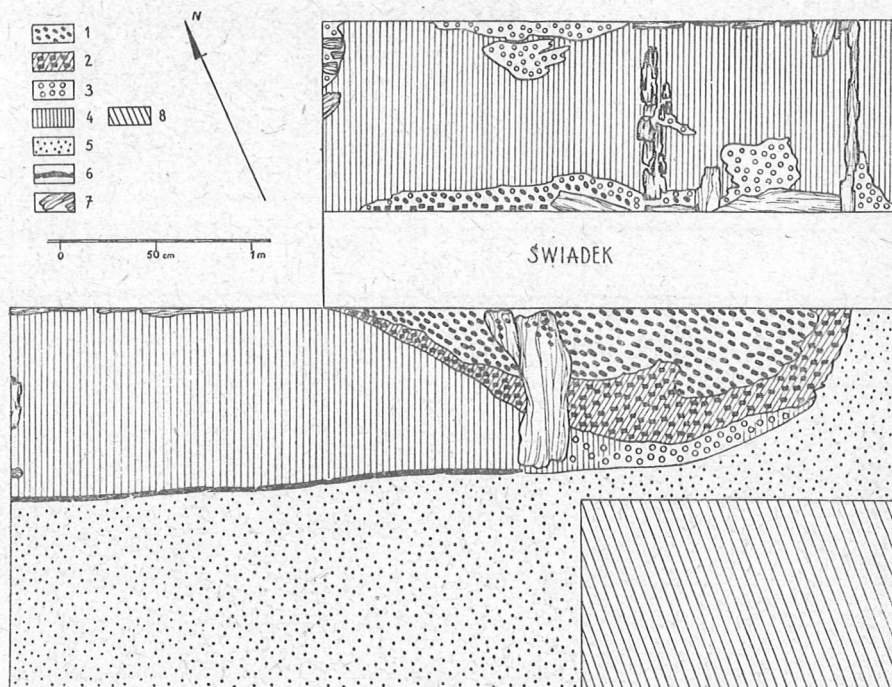
Inwentarz:

Ceramika z okresu wczesnośredniowiecznego i późnośredniowiecznego,

⁷² J. Piaskowski, *Ocena żużla...*, s. 345—346.

⁷³ M. Klichowska, o.c., s. 336—339.

⁷⁴ M. Klichowska, l.c.

Ryc. 10. Świecie n. Wisłą. Stanowisko 1. Wykopy A, F, I, rzut poziomy warstwy IV b i druga warstwa ziarna w jamie 1

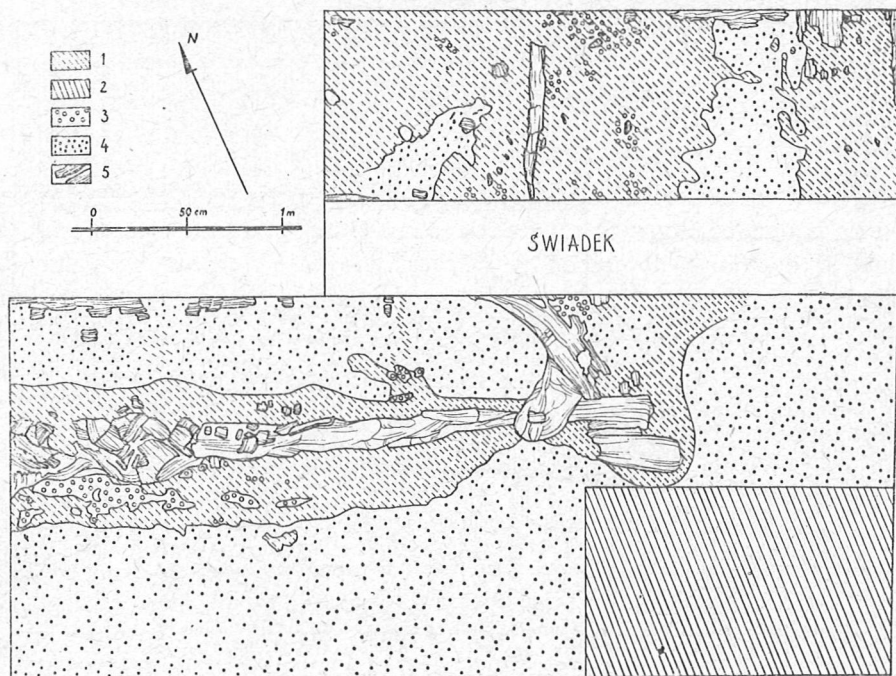
Legenda: 1 — ziarno zbóż; 2 — ziemia czarnobrunatna, piaszczysta, przesycona węglem drzewnym; 3 — polepa; 4 — warstwa IV b, szarobrunatna, piaszczysta; 5 — piasek; 6 — fragmenty zwęglonej dranicy; 7 — fragmenty częściowo zwęglonych belek; 8 — wkop nowożytny

Fig. 10. Świecie nad Wisłą. Site 1. Excavations A, F, I, horizontal section of layer IV band second layer of grain in pit 1

Legend: 1 — grain; 2 — black-brown sandy soil saturated with charcoal; 3 — loam; 4 — layer IVb, grey-brown sandy; 5 — sand; 6 — fragments of charred shingle; 7 — fragments of partially charred beams; 8 — contemporary digging

fragmenty naczyń szklanych, przedmioty żelazne, kości zwierzęce, polepa, węgiel drzewny, moneta.

Ceramika z okresu wczesnośredniowiecznego: 11 ułamków naczyń całkowicie obtaczanych, w tym 3 wylewy i 8 ułamków brzuśców. Spośród wylewów tylko 1 jest dobrze zachowany. Posiada on dość wysoką szyjkę, silnie wygięte brzegi i pionowo ściętą krawędź. U nasady szyjki zdobiony jest poziomym żłobkiem w kompozycji z ukośnymi nacięciami (ryc. 12 a). Ułamki brzuśców są barwy szarej i szarobrunatnej o przełamach jedno- i dwubarwnych z domieszką średnio- i drobnoziarnistego tłucznia. Ornament stanowią dookolne żłobki.

Ryc. 11. Świecie n. Wisłą. Stanowisko 1. Wykopy A, F, I, rzut poziomy warstwy IV b z fragmentami konstrukcji domu 1

Legenda: 1 — warstwa IV b, szarobrunatna, piaszczysta; 2 — wkop nowożytny; 3 — polepa; 4 — piasek; 5 — spróchniałe i częściowo zwęglone belki.

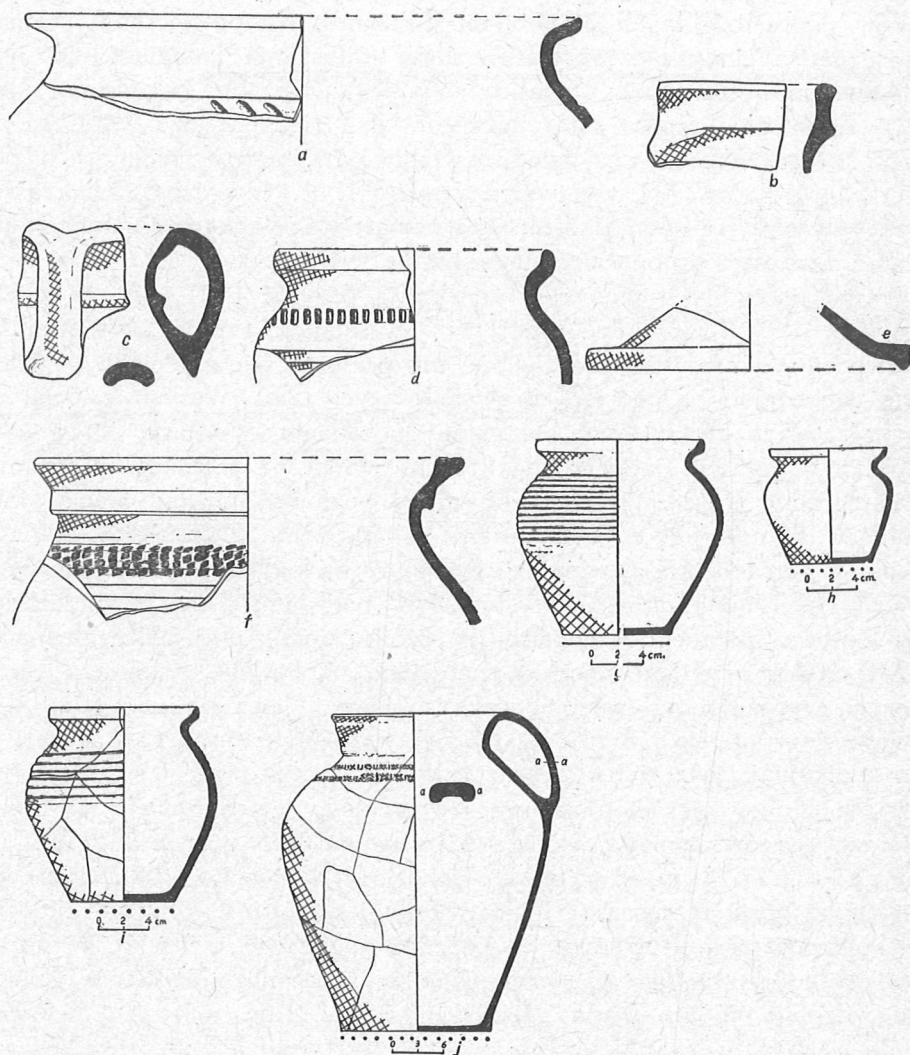
Fig. 11. Świecie nad Wisłą. Site 1. Excavations A, F, I, horizontal section of layer IV b with fragments of the construction of dwelling 1

Legend: 1 — layer IVb, grey-brown sandy; 2 — contemporary digging; 3 — loam; 4 — sand; 5 — rotted and partially charred beams

Ceramika z okresu późnośredniowiecznego: 3 garnki, 1 dzban i 276 ułamków naczyń stalowoszarych, w tym 38 wylewów, 4 ułamki pokryw, 6 uch, 5 den i 123 ułamki brzuśców.

Garnki wszystkie posiadają największą wydętą brzuśca w około $\frac{2}{3}$ wysokości, są baniaste, cienkościenne i zawierają domieszkę średnioziarnistego piasku. Na ściankach zewnętrznych i wewnętrznych widoczne są ślady łączenia taśm oraz obtaczania, a w części przydennej — ślady zagładzania. Pierwszy z garnków o wylewie typu I ma płaskie dno z nierówną krawędzią i śladami odcinania; w jego części przydennej widoczne jest miejsce połączenia dna z pierwszą taśmą. Wymiary: wys. 15,7 cm, średn. otw. 13,2 cm, średn. brzuśca 16,5 cm, średn. dna 8,8 cm (ryc. 12 g). Drugi garnek o wylewie typu III, brzuścu niesymetrycznym i dnie o nierównej krawędzi ze śladami podsypki, jest zdobiony ornamentem poziomo spiralnych żłobków; wykonany niestarannie w części

przydennej. Wymiary: wys. 13,5 cm, średn. otw. 11,0 cm, średn. brzuśca 13,3 cm, średn. dna 7,2 cm (ryc. 12 i). Trzeci garnek charakteryzuje się wylewem typu I i dnem z pierścieniem dookołnym oraz śladami podsyпки. Powierzchnia silnie zniszczona. Wymiary: wys. 8,7 cm, średn. otw. 8,8 cm, średn. brzuśca 10 cm, średn. dna 6,3 cm (ryc. 12 h).

Ryc. 12. Świecie n. Wisłą. Stanowisko 1. Wykopy A, F, I, warstwa IV b

Legenda: a — fragment naczynia wczesnośredniowiecznego, całkowicie obtaczanego, b-j — ceramika późnośredniowieczna

Fig. 12. Świecie nad Wisłą. Site 1. Excavations A, F, I, layer IVb:

Legend: a — fragment of early mediaeval vessel, fully turned, b-j — late mediaeval pottery

Dzban o największej wydętości brzuśca w około $\frac{2}{3}$ wysokości posiada niską szyjkę i wylew lekko rozchylony, z dzióbkiem. Krawędź ścięta jest skośnie do wewnątrz, ucho taśmowate ze zgrubionymi, podniesionymi brzegami, połączone z krawędzią wylewu. Brzusiec — baniasty oraz dno z pierścieniem dookolnym i śladami podsypki. Poniżej szyjki występuje ornament radełkowy w postaci dwóch rzędów ukośnych krzyżyków poprzedzielanych pionowymi kreskami. Na powierzchni ścianek widoczne są ślady łączenia taśm, ślady obtaczania i zagładzania. Domieszka średnioziarnistego piasku. Wymiary: wys. 38 cm, średn. otw. 19,5 cm, średn. brzuśca 31,5 cm, średn. dna 18,5 cm (ryc. 12 j, 30 b). Oprócz tego wyróżniono dwa niewielkie fragmenty dzbanów o powierzchni polerowanej, wylewach typu I i II, z krawędziami zaokrąglonymi lub ściętymi lekko ukośnie do wewnątrz, o ściankach cienkich i nieznacznej domieszce drobnoziarnistego piasku (ryc. 12 c).

Wśród pozostałych wylewów występują typy II i III (ryc. 12 b, d); typ II a liczy 9 ułamków, typ II b — 1 ułamek, typ III — 2 ułamki. Krawędzie wylewów są zaokrąglone lub poziomo ścięte. Pokrywy posiadają zaokrąglone i podcięte krawędzie (ryc. 12 e). Wszystkie ucha są taśmowate, ze zgrubiałymi brzegami. Na dnach występują ślady podsypki z wyjątkiem jednego, na którym widoczne są ślady odcinania. Ornamentem najczęściej spotykanym są poziome spiralne żłobki, niekiedy w kompozycji z ornamentem radełkowym. Domieszkę stanowi średnio- i gruboziarnisty piasek. Przełomy są najczęściej jednobarwne.

Szkło: Ułamki szklane występowały pod jamą 1 na zewnątrz domu 1 oraz w północno-wschodnim narożniku domu, przy belce biegnącej przez środek wykopu. Łącznie znaleziono około 200 ułamków, wśród których wyróżniono 1 fragment szyby okiennej, jak również ułamki wylewów, den, stopek i brzuśców naczyń wykonanych ze szkła o barwie jasnofioletkowej, jasnozielonej, oraz całkowicie bezbarwnego⁷⁵.

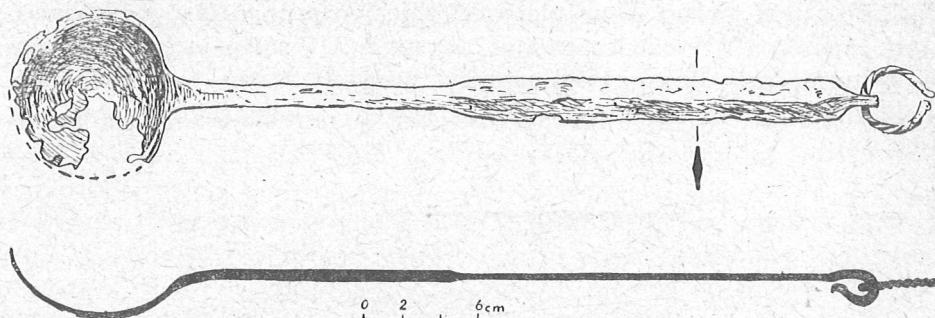
Moneta w postaci brakteatu krzyżackiego jest datowana na 1 poł. XIV w.⁷⁶; średn. monety wynosi 1,4 cm, waga 0,248 g (ryc. 30 c, d).

Przedmioty metalowe: Żelazna łyżka wazowa składająca się z okrągłej płytkiej miseczki, lekko wygiętej w dół oraz długiego uchwyty, spłaszczonego od połowy ku końcowi zagiętemu w uszko. W uszku tkwi kółko do zawieszania, wykonane ze skręconego drutu. Wymiary: dług. ogólna 45 cm, średn. miseczki 8,5 cm, dług. uchwyty 36,5 cm, średn. uszka 3,7 cm, największa szerokość uchwyty 3,7 cm (ryc. 13).

Przedmioty nieokreślone. Cztery fragmenty w postaci krótkich kawałków prętów i drutu żelaznego.

⁷⁵ S. Ciepiela, o.c.

⁷⁶ Przez prof. dr R. Kiersnowskiego.

Ryc. 13. Świecie n. Wisłą. Stanowisko 1. Wykopy A, F, I, warstwa IV b. Łyżka żelazna z domu 1

Fig. 13. Świecie nad Wisłą. Site 1. Excavations A, F, I, layer IV b. Iron spoon from dwelling 1

Węgiel drzewny: Jak wykazały wyniki analizy próbek dendrologicznych, odkryty dom był skonstruowany z belek sosnowych⁷⁷.

Warstwa V

Warstwę tę stanowił piaszczysty całec z żelazistymi smugami. W części wschodniej i południowej wykopu A występował już na głęb. 1,10 m, poniżej warstwy III. Poza tym zalegał pod warstwą IV a i IV b, na głęb. 3 i 3,20 m.

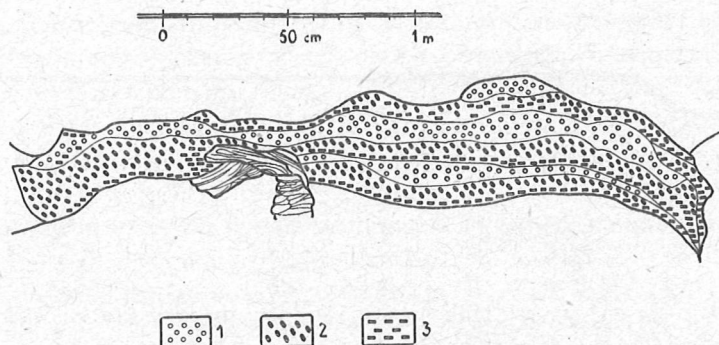
Jama 1

Została ona odkryta na pograniczu wykopów A, F, I. Odsłonięto ją tylko częściowo, gdyż nie rozkopano świadka o szer. 50 cm (dzielącego 3 wykopy A, F, I), w którym znajdowała się znaczna część jamy. Największy jej fragment uchwycono w wykopach A, I; natomiast w wykopie F jedynie północną krawędź. Wymiary wyeksplorowanego fragmentu jamy wynoszą 1,40×1,75 m i głęb. 65 cm. Kształt jamy w rzucie poziomym był prawdopodobnie nieregularnie owalny, a w przekroju pionowym — w przybliżeniu nieckowaty (ryc. 6, 10). Na ściankach bocznych i na spodzie znajdowały się bardzo liczne drobne węgielki drzewne. Wypełnisko jamy składało się z trzech warstw zwęglonego ziarna zbóż zalegającego pod pokładami polepy i na warstewkach drobnych węgielków drzewnych. Węgielki te, jak wykazała analiza makroskopowa, pochodzą z drzew sosnowych⁷⁸. Sądząc z rozmiarów węgielków można przypuszczać, że są one pozostałością gałązek sosnowych użytych na

⁷⁷ M. Klichowska, o.c., s. 336—339; Z. Gądziński, o.c., s. 1-2.

⁷⁸ Tamże.

wyściółkę pod ziarno. Dwa pierwsze zbiory ziarna (licząc od góry) zostały zniszczone i rozwleczone w warstwie III zalegającej nad jamą. W północno-zachodniej części jamy w warstwę ziarna wchodziły końce niektórych spalonych belek, pochodzących z konstrukcji domu nr 1 (ryc. 14).

Ryc. 14. Świecie n. Wisłą. Stanowisko 1. Wykopy A, F, I, jama 1 (profil północny)

Legenda: 1 — polepa; 2 — ziarno zbóż i in. roślin uprawnych i dziko rosnących; 3 — węgiel drzewny

Fig. 14. Świecie nad Wisłą. Site 1. Excavations A, F, I, pit 1, (northern profile)

Legend: 1 — loam, 2 — grain and seeds of other cultivated and wild plants; 3 — charcoal

Inwentarz:

Ceramika z okresu wczesno- i późnośredniowiecznego, ziarna zbóż, inne rośliny uprawne i dziko rosnące, polepa, węgielki drzewne.

Ceramika z okresu wczesnośredniowiecznego: 2 małe ułamki brzuśców naczyń całkowicie obtaczanych o gruboziarnistej domieszce oraz jedno- i dwubarwnych przełomach.

Ceramika z okresu późnośredniowiecznego: 1 ułamek brzuśca naczynia ceglatego i 53 ułamki naczyń stalowoszarych, w tym 2 ułamki wylewów i 2 ułamki den oraz 49 ułamków brzuśców. Ułamek naczynia ceglatego zawiera domieszkę średnioziarnistą i ma jednobarwny przełom. Wylewy naczyń stalowoszarych reprezentują typy I i II a. Krawędzie wylewów są zaokrąglone i poziomo ścięte. Ułamki brzuśców zdobione ornamentem radełkowym i żłobków poziomo spiralnych. Dna z śladami podsypki. Domieszka średnioziarnistego piasku. Przełomy jednobarwne.

Ziarna zbóż. Zasadniczą treść wszystkich trzech warstw ziarna stanowił owies zwyczajny z niewielką domieszką jęczmienia zwyczajnego i pojedynczymi ziarnami pszenicy zwyczajnej. Z innych roślin

uprawnych wyróżniono pojedyncze ziarna grochu zwyczajnego i soczewicy zwyczajnej.

Rośliny dziko rosnące. Większość wśród nich stanowi kąkol polny. Poza tym wydzielono szczaw zwyczajny i polny, kilka rodzajów rdestu, komosy, wyki, przytulii, gorczyce, babkę lancetowatą i poziewnik dwudzielny.

Polepa. Na kilku grudach polepy rozpoznano w wyniku analizy odciski łodyg roślinnych, liści, traw, słomy i prawdopodobnie liści prosa.

Szczegółową analizę powyższych próbek botanicznych i polepy przeprowadziła M. Klichowska⁷⁹.

Wykop B

Został on założony w odległości 37 m na zachód od wykopu I oraz 77 m na południowy zachód od budynku Dyrekcji Szpitala (ryc. 2). Wymiary wykopu: 3×2 m; głęb. 3,20 m. Odkryto w nim sześć różnych warstw (I—VI) i jamę 2 w postaci dymarki (ryc. 15).

Warstwa I

Warstwę I o miąższości około 50 cm stanowiła darń i humus współczesny.

Inwentarz:

Ceramika z okresu wczesnośredniowiecznego, późnośredniowiecznego i nowożytna oraz nóż żelazny.

Ceramika z okresu wczesnośredniowiecznego: 2 ułamki brzuśców naczyń całkowicie obtaczanych o barwie szarobrunatnej z domieszką średnioziarnistego tłucznia. Przełomy dwubarwne.

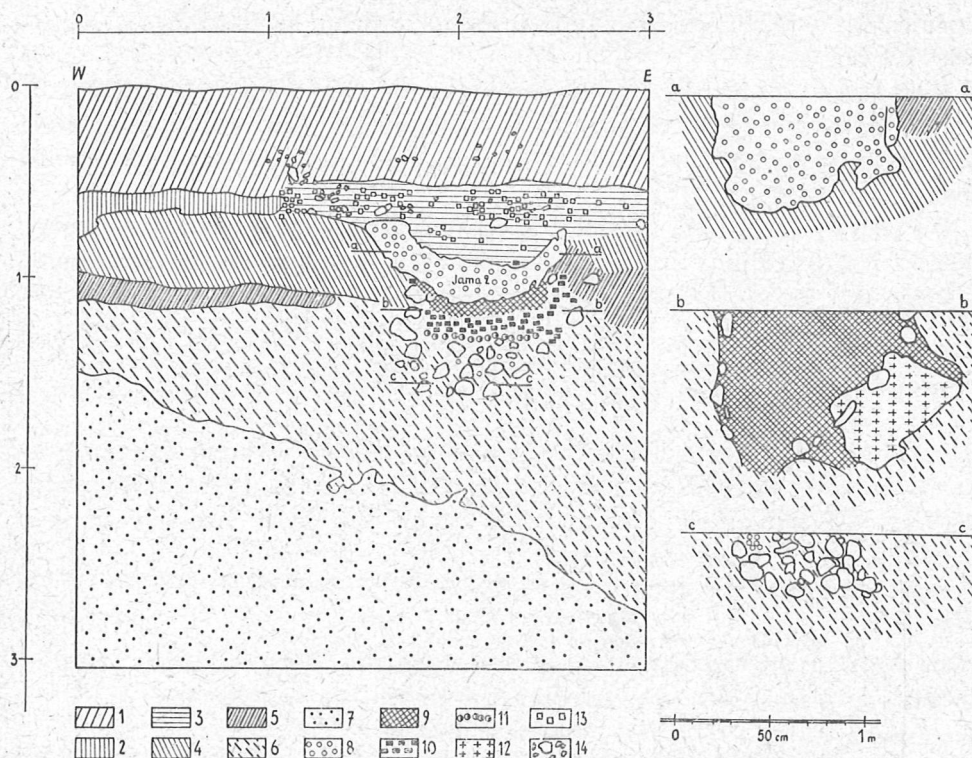
Ceramika z okresu późnośredniowiecznego: 2 ułamki brzuśców naczyń ceglastrobrunatnych i 235 drobnych ułamków naczyń stalowoszarych, w tym 20 wylewów, 2 ułamki uch, 7 pokryw, 14 den i 195 ułamków brzuśców.

Ułamki ceglaste zawierają dość liczną domieszkę średnioziarnistego piasku i przełom jednobarwny.

W wylewach naczyń stalowoszarych są reprezentowane wszystkie trzy typy (ryc. 5). Typ I zawiera 6 wylewów, typ II a — 9, typ II b — 1, typ III — 2. Krawędzie wylewów są zaokrąglone lub ścięte poziomo albo lekko ukośne na zewnątrz. Jeden z nich zdobiony jest na krawędzi odciskami palca.

Pokrywy posiadają brzegi zaokrąglone na zewnątrz lub podcięte od wewnątrz z nieznacznie wyodrębnionym występem.

⁷⁹ M. Klichowska, o.c., s. 336—339.

Ryc. 15. Świecie n. Wisłą. Stanowisko 1. Wykop B, profil północny oraz trzy kolejne rzuty poziome jamy 2

Legenda: 1 — warstwa I, darń i humus współczesny; 2 — warstwa IIa, żółtoszara, piaszczysto-gliniasta; 3 — warstwa IIb, szara, żwirowata przemieszana z gruzem ceglany; 4 — warstwa III, ciemnoszara, piaszczysta; 5 — warstwa IV, żółtoszara, piaszczysto-gliniasta; 6 — warstwa V, szarobrunatna, piaszczysta; 7 — piasek; 8 — polepa; 9 — warstwa szara, piaszczysto-gliniasta, przesycona popiołem; 10 — węgiel drzewny; 11 — żużel żelazny; 12 — warstwa brunatna, piaszczysta; 13 — cegły; 14 — kamienie

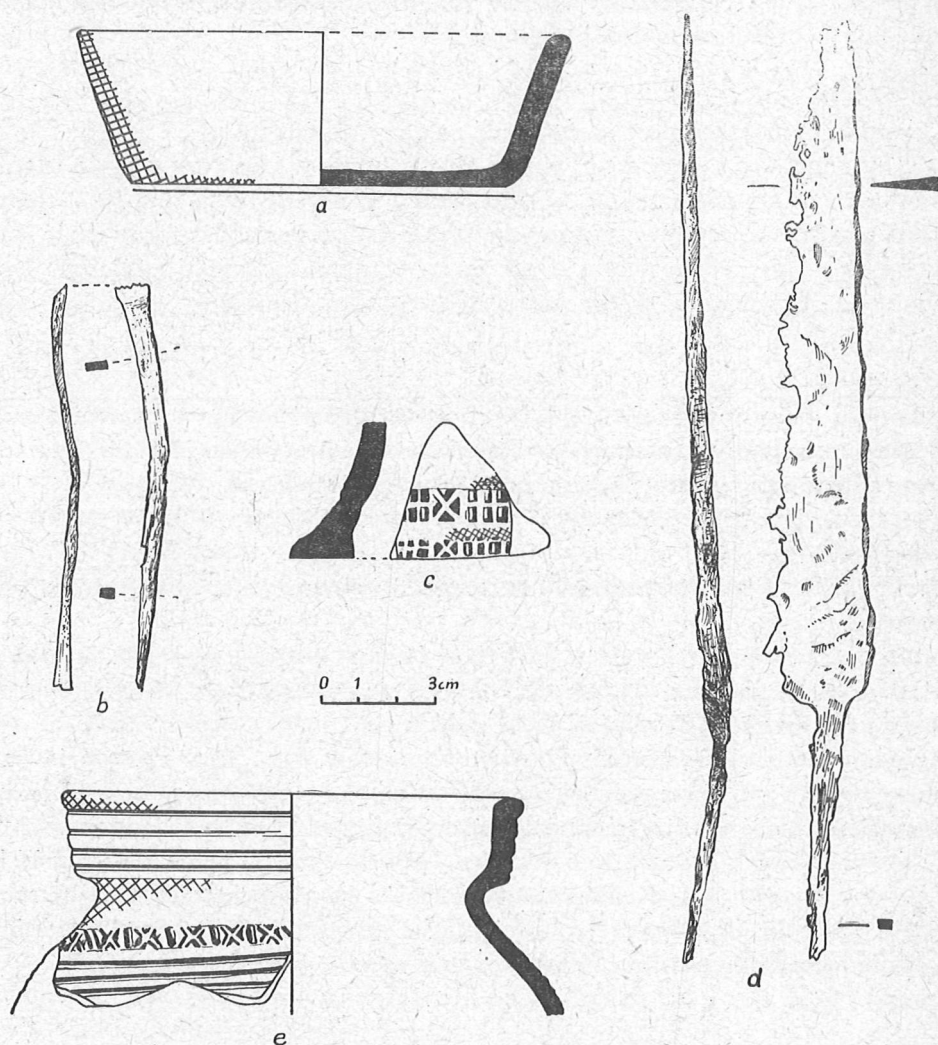
Fig. 15. Świecie nad Wisłą. Site 1. Excavation B, northern profile and three consecutive horizontal sections of pit 2

Legend: 1 — layer I turf and contemporary humus; 2 — layer IIa, yellow-grey, sandy-clay; 3 — layer IIb, grey, gravelly mixed with brick rubble; 4 — layer III, dark grey, sandy; 5 — layer IV, yellow grey, sandy-clay; 6 — layer V; 7 — sand; 8 — loam; 9 — layer of grey sandy-clay well mixed with ashes; 10 — charcoal; 11 — iron slag; 12 — brown sandy soil; 13 — bricks; 14 — stones

Dno zawierają ślady podsypki z wyjątkiem jednego odcinanego (ryc. 16 c) zdobionego na stopce ornamentem stempelkowym w postaci dwóch rzędów ukośnych i prostych krzyżyków. Na zewnętrznej i wewnętrznej stronie ścianki części przydennej widoczne są ślady obtaczania. Na uwagę zasługuje też zrekonstruowana mała płytka miseczka o lekko rozchylonych ściankach z poziomo ściętymi krawędziami (ryc. 16 a). Dno z śladami podsypki i częściowo nie zagładzonym pierścieniem dookolnym.

Wymiary: wys. 4 cm, średn. otw. 13 cm, średn. dna 10 cm. Domieszka dość liczna — średnioziarnista. Przełom jednobarwny. Ogólnie ceramika ta zawiera dość liczną domieszkę średnio- i drobnoziarnistego piasku, a przełomy w większości jednobarwne.

Z przedmiotów żelaznych znaleziono jeden nóż o znisz-

Ryc. 16. Świecie n. Wisłą. Stanowisko 1. Wykop B

Legenda: a, c — ceramika stalowoszara; d — nóż żelazny z warstwy I; b — narzędzie żelazne; e — fragment naczynia z warstwy III

Fig. 16. Świecie nad Wisłą. Site 1. Excavation B

Legend: a, c, — steel-grey pottery; d — iron knife from layer I; b — fragment of vessel from layer III

czonej głowni z zachowanym trzpieniem. Dług. ogólna 24,5 cm, dług. głowni 18 cm, dług. trzpienia 6,5 cm, największa szerokość głowni 2,3 cm (ryc. 16 d).

Warstwa II a

Warstwa II a o miąższości 10—30 cm, żółtoszara piaszczysto-gliniasta zalegała w części zachodniej wykopu.

Inwentarz:

Ceramika późnośredniowieczna, gruz ceglany nowożytny.

Ceramika z okresu późnośredniowiecznego: 28 ułamków naczyń stalowoszarych, w tym 3 ułamki wylewów, 4 dna i 21 ułamków brzuśców. Wylewy należą do typu II a i posiadają krawędzie zaokrąglone lub prosto ścięte. Dna są ze śladami podsypki, a jedno jest odcinane. Domieszka średnioziarnistego piasku. Przełomy jednobarwne.

Warstwa II b

Warstwa ta o miąższości 20—35 cm, szara, zwirowata i przemieszana z gruzem ceglany stanowiła wypełnisko wkopu o zarysie nieregularnego prostokąta, występującego przy profilu północnym.

Inwentarz:

Ceramika z okresu późnośredniowiecznego i nowożytna, nowożytny gruz ceglany.

Ceramika z okresu późnośredniowiecznego: 2 ułamki naczyń ceglanych, 24 ułamki naczyń stalowoszarych, w tym 3 wylewy i 21 ułamków brzuśców.

Jeden z ułamków ceglanych stanowi wylew typu I, z krawędzią zaokrągloną, a po zewnętrznej stronie zdobioną trzykrotną linią falistą. Domieszka dość liczna drobnoziarnistego piasku, przełom jednobarwny.

Z wylewów stalowaszarych jeden należy do typu I, jeden do typu II b i jeden do typu III. Krawędzie wylewów są zaokrąglone lub prosto ścięte. Ułamki brzuśców cienkościenne. Domieszka dość liczna średnio- i drobnoziarnista piasku. Przełomy przeważnie jednobarwne.

Warstwa III

Warstwa III o miąższości 15—45 cm, ciemnobrunatna, piaszczysta, z pojedynczymi kawałkami węgla drzewnego zalegała w całym niemal wykopie. W części wschodniej natomiast przy profilu północnym odkryto pod warstwą II b fragment soczewki polepy, stanowiącej pierwszą warstwę wypełniska jamy 2 — dymarki (ryc. 15 a—a).

Inwentarz:

Ceramika z okresu wczesnośredniowiecznego i późnośredniowiecznego, przedmioty żelazne, kości zwierzęce.

Ceramika z okresu wczesnośredniowiecznego: 3 ułamki brzuśców naczyń całkowicie obtaczanych, zdobionych dookołnymi żłobkami. Domieszka średnioziarnistego tłucznia z nielicznymi grubymi ziarnami.

Ceramika z okresu późnośredniowiecznego: 1 mały ułamek brzuśca naczynia ceglatego i 234 ułamki naczyń stalowoszarzych, w tym 19 wylewów, 9 ułamków pokryw, 1 fragment ucha, 16 den i 190 ułamków brzuśców. Wylewy są charakterystyczne dla trzech kolejnych typów (ryc. 6, 16 b). Typ I liczy 3 wylewy, typ II a — 6, typ II b — 4, typ III — 2. Krawędzie wylewów zaokrąglone lub ścięte poziomo, albo lekko ukośnie do wewnątrz. Na uwagę zasługuje górny fragment naczynia z cylindrycznym wylewem z wrębem na pokrywę i zaokrągloną krawędzią. Na zewnętrznej stronie krawędź jest zdobiona czterema dookołnymi żłobkami. U nasady szyjki posiada ornament stempelkowy w postaci ukośnych krzyżyków, a poniżej — poziome dookołne żłobki. Domieszka drobnoziarnistego piasku. Przełom jednobarwny (ryc. 16 b). Pokrywy posiadają krawędzie zaokrąglone na zewnątrz, niekiedy „piętkę” od wewnątrz; niektóre są podcięte od wewnątrz i zaopatrzone w niewielki występ. Ucho charakteryzuje się zgrubiałymi brzegami. Na dwunastu dnach występują ślady podsypki, a 4 są odcinane. W częściach przydennych wyczuwa się miejsca złączeń ścianek dna z pierwotną taśmą. Na wewnętrznej stronie ścianek den widoczne są ślady obtaczania, a na zewnętrznej stronie części przydennej — ślady zagładzania. Domieszka średnioziarnistego piasku i pojedynczych drobnych ziaren tłucznia. Jeden fragment dna zawierający ślady podsypki zdobiony jest na stopce odciskami palca. W pozostałych ułamkach domieszka średnioziarnistego, niekiedy drobnoziarnistego piasku. Przełomy w większości jednobarwne.

Przedmioty żelazne: Do ciekawszych należy fragment nieokreślonego narzędzia z prętu żelaznego o przekroju prostokątnym z rozklepanymi na przemianlegle końcami, częściowo zniszczonymi. Jeden z końców jest zastrzony. Wymiary: dług. ogólna 10,5 cm, szer. lepiej zachowanego końca 0,8 cm (ryc. 16 b).

Gwoździe. Jeden z nich z rozklepaną nieregularnie główką, reszta w liczbie 6 — to podkowiaki. Wśród pozostałych metali wyróżniono dwa ułamki nieokreślonych przedmiotów oraz jeden fragment noża nowożytnego.

Warstwa IV

Warstwa IV o miąższości 10—40 cm, żółtoszara, glinasto-piaszczysta zawierała pojedyncze ułamki cegieł i zalegała w całym wykopie z wyjątkiem jamy 2.

Inwentarz:

Ceramika z okresu wpływów rzymskich, z okresu wczesno- i późnośredniowiecznego, późnośredniowieczny gruz ceglany, kości zwierzęce.

Ceramika z okresu wczesnośredniowiecznego: 2 ułamki brzuśców naczyń całkowicie obtaczanych, zdobionych dookólnymi żłobkami. Domieszka średnioziarnistego tłucznia. Przełomy jednobarwne.

Ceramika z okresu późnośredniowiecznego: 6 mało charakterystycznych drobnych ułamków brzuśców naczyń stalowoszarych z domieszką średnioziarnistego piasku, o przełomach jednobarwnych.

Warstwa V

Warstwa V o miąższości 20—150 cm, szarobrunatna, piaszczysta, zalegała w całym wykopie, na złożu piasku calcowego (ryc. 15). Pod względem treści przyrodniczej nawiązuje ona do warstwy IV b wykopów A, F, I. W części wschodniej zagłębiała się w nią jama 2.

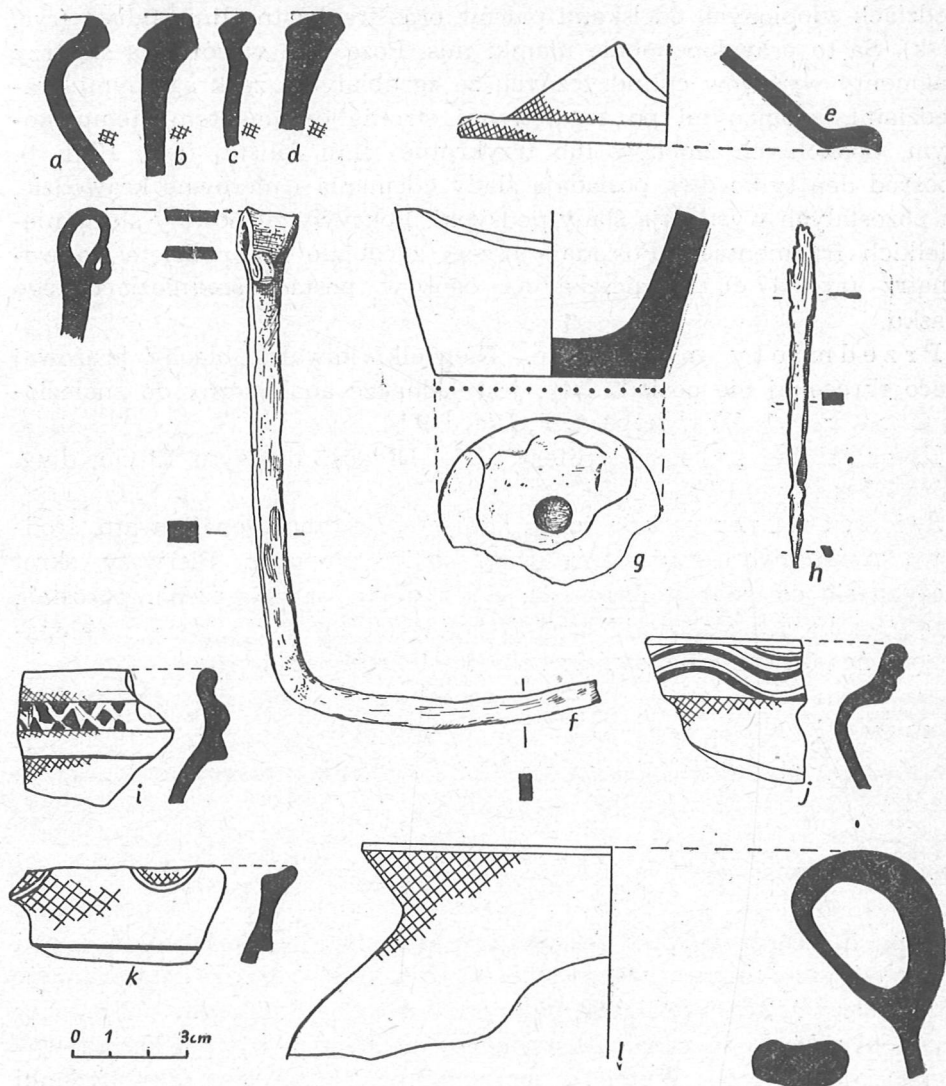
Inwentarz:

Ceramika z okresu rzymskiego, wczesnośredniowiecznego i późnośredniowiecznego, przedmioty metalowe.

Ceramika z okresu wczesnośredniowiecznego: 1 ułamek naczynia górą obtaczanego i 16 ułamków naczyń całkowicie obtaczanych, nawiązujących do odkrytych w warstwie IV. Ceramikę górą obtaczaną reprezentuje fragment dna wraz z częścią przydenną. Na dnie znajduje się odcisk koła, ślady podsypki i pierścienia dookólnego. Domieszka grubo- i średnioziarnistego tłucznia. Poziom wykonania niski (ryc. 17 g).

Ceramika z okresu późnośredniowiecznego: 1 ułamek naczynia jasnobrunatnego i 238 ułamków naczyń stalowoszarych, w tym 29 wylewów, 3 ułamki uch, 2 ułamki pokryw, 12 den i 192 ułamki brzuśców. Ułamek jasnobrunatny należy do wylewów typu I, o krawędzi ukośnie na zewnątrz ściętej. Domieszka dość liczna średnioziarnistego piasku. Przełom jednobarwny.

Wylewy naczyń staloszarych zaliczają się do trzech kolejnych typów (ryc. 5, 17). Typ I liczy 15 wylewów, typ II a — 6, typ III — 3. Krawędzie wylewów są przeważnie zaokrąglone lub ukośnie ścięte do wewnątrz. Do ciekawszych należy górny fragment garnka z uszkiem.

Rys. 17. Świecie n. Wisłą. Stanowisko 1. Wykop B, warstwa V
 Legenda: a-e, i-l —ceramika późnośredniowieczna; f — klucz żelazny; g — dno naczyńia wczesnośredniowiecznego; h — świderek żelazny

Fig. 17. Świecie nad Wisłą. Site 1. Excavation B, layer V
 Legend: a-e, i-l — late mediaeval pottery; f — iron key; g — bottom of early mediaeval vessel; h — iron gimlet

Posiada on wylew typu III, wychylony na zewnątrz i krawędź pionowo ściętą, łączącą się z uszkiem taśmowatym. Na powierzchni widoczne są ślady obtaczania. Domieszka średnioziarnistego piasku. Przełom jednobarwny (ryc. 17 l). Do rzadkości należą dwa fragmenty wylewów o kra-

wędziach zdobionych odciskami palców oraz trzykrotną linią falistą (ryc. 17 k). Są to prawdopodobnie ułamki mis. Poza tym wyróżniają się trzy fragmenty wylewów cylindrycznych ze zgrubiałymi, zaokrąglonymi krawędziami, zdobionymi po zewnętrznej stronie ornamentem stempelkowym, dookołnych żłobków lub trzykrotnej linii falistej (ryc. 17 i, j). Spośród den tylko dwa posiadają ślady odcinania i nierówne krawędzie, na pozostałych występują ślady podsypki. Pokrywy zachowały się w niewielkich fragmentach. Posiadają brzegi zgrubiałe lub podcięte do wewnątrz (ryc. 17 e). Domieszka na ogół w postaci średnioziarnistego piasku.

Przedmioty metalowe. Niewielki kawałek blachy brązowej nieco skrzywionej nie posiada łąty, jest jednakże analogiczny do znalezionego w warstwie III wykopu A, F, I (ryc. 9 b).

Klucz żelazny w kształcie litery „L”. Długość uchwytu 13 cm, dług. pióra 7,5 cm (ryc. 17 f).

Świderek żelazny posiada jeden koniec spłaszczony łopatkowato, środkową część czworograniastą, a drugi koniec ułamany. Pierwszy skręt zaczyna się od połowy narzędzia. Ze względu na zniszczenie pozostałe skręty są bardzo słabo widoczne. Wymiary: dług. 9 cm, szer. rozklepanego końca 0,8 cm, dług. części ze skrętami 4 cm (ryc. 17 h).

Warstwa VI

Warstwę tę stanowiło piaszczyste złoże calcowe wykazujące tendencję spadku z zachodu w kierunku wschodnim.

Jama 2 — dymarka

Jama 2 została odkryta fragmentarycznie na głębokości 70 cm, pod prostokątnym wkopem warstwy II b. Dalsza jej część zagłębia się w północną ścianę profilową wykopu. W rzucie poziomym uchwycony fragment posiada zarys półkolisty, a w przekroju pionowym kształt wydłużonego półowału. Wymiary jamy: 110×60 cm, głęb. 1 m. Ścianki dymarki były wyłożone pojedynczymi kamieniami, a dno trzema warstwami kamieni. Wypełnisko jej składało się z 7 warstewek o następującej treści (licząc od góry): warstewka 1 o miąższości 10—20 cm zalegała nieckowato. Stanowiły ją bryły polepy częściowo poczerniałe od spodu; warstewka 2 o miąższości 5 cm, szara, piaszczysto-gliniasta była przemieszana z popiołem; warstewka 3 o miąższości 10 cm była przesycona węglem drzewnym; warstewką 4 o miąższości 5—10 cm stanowił żużel żelazny; warstewki 5—6—7 zawierały kamienie układające dno dymarki. Pomiędzy kamieniami występowała polepa, próchnica warstwy V i nieco węgla drzewnego (ryc. 15 a—a, b—b, c—c). Przy warstewce

1 od strony wschodniej znajdował się trapezowaty wkop wypełniony polepą (wymiary: 22 cm×15 cm). Prawdopodobnie było to miejsce osadzenia miecha. Poniżej na poziomie warstewki 2 i 3 występował analogiczny trapezowaty wkop, jednakże znacznie większy (wymiary: 70×40 cm), wypełniony brunatną, piaszczystą ziemią. Można by przypuszczać, że w tym miejscu następował spływ szlaki. Ze względu na fragmentaryczne odsłonięcie jamy powyższe wnioski są jedynie hipotetyczne. Jak można sądzić ze stratygrafii jamy i wykopu, reprezentuje ona typ dymarki naziemnej, nieco zagłębionej w ziemię. W tym wypadku została ona wkopana w warstwę V. Górna część dymarki była zbudowana z polepy. Jednakże kształt i szczegóły konstrukcji obudowy przy tym stanie zachowania trudno odtworzyć.

Materiał zabytkowy występował w całym wypełnisku dymarki z wyjątkiem warstewki polepy (1). Ceramika z poszczególnych warstewek jest jednorodna pod względem cech technicznych i morfologicznych i z tego tytułu będzie omówiona łącznie.

Inwentarz:

Ceramika z okresu późnośredniowiecznego, przedmioty żelazne, żużel żelazny, polepa, węgiel drzewny i kości zwierzęce.

Ceramika z okresu późnośredniowiecznego: 3 ułamki naczyń ceglastoszarych i 292 ułamki naczyń stalowoszarych, w tym 25 wylewów, 6 ułamków pokryw, 1 fragment ucha, 14 den i 246 drobnych ułamków brzuśców.

W ceramice ceglastoszarej występuje jeden wylew typu I z zaokrągloną krawędzią. Domieszka grubo- i średnioziarnistego piasku. Przełom jednobarwny.

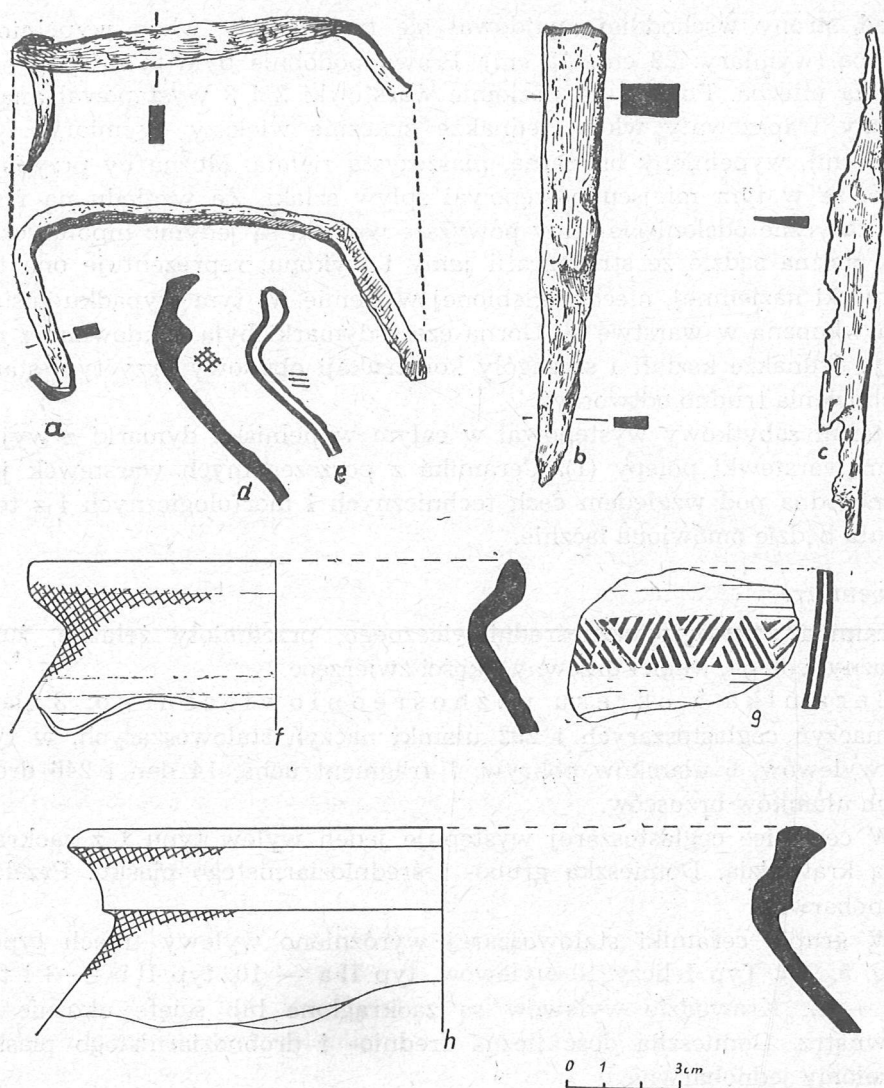
W grupie ceramiki stalowoszarej wyróżniono wylewy trzech typów (ryc. 5, 18). Typ I liczy 10 wylewów, typ II a — 10, typ II b — 3 i typ III — 4. Krawędzie wylewów są zaokrąglone lub ścięte ukośnie do wewnątrz. Domieszka dość liczna średnio- i drobnoziarnistego piasku. Przełomy jednobarwne.

Pokrywy są dzwonowate o zaokrąglonej krawędzi podciętej od wewnątrz. Ucho taśmowate ze zgrubiałymi brzegami.

Wśród den tylko jedno było odcinane, a pozostałe posiadają ślady podsypki. Na stronie wewnętrznej ścianek den występują ślady obtaczania. Ogólnie w tej grupie ceramiki domieszka jest dość liczna średnio- i drobnoziarnistego piasku. Przełomy jednobarwne.

Przedmioty metalowe. Nóż żelazny o nie określonej bliżej formie ze względu na silne zniszczenie. Wymiary: dług. ogólna 13,5 cm, szer. głowni 1,3 cm (ryc. 18 c).

Fragment nieokreślonego przedmiotu o kształcie klamry. Jest ona wy-

Ryc. 18. Świecie n. Wisłą. Stanowisko 1, Wykop B, jama 2 (dymarka)

Legenda: a — kłamra żelazna; b — klin żelazny; c — nóż żelazny; d—h — ceramika z okresu późnośredniowiecznego

Fig. 18. Świecie nad Wisłą. Site 1. Excavation B, pit 2 (blast furnace)

Legend: a — iron clasp; b — iron wedge; c — iron knife; d—h — late mediaeval pottery

konana z prętu żelaznego o przekroju prostokątnym. Posiada dwa ramiona nieco spłaszczone, zwężające się ku dołowi i zagięte pod kątem prostym. Wymiary: dług. ogólna 7,5 cm, dług. ramion 6,6 cm (ryc. 18 a).

Klin żelazny jest częściowo ułamany, a na końcu ukośnie zastrzony.

Wymiary: dług. 6 cm, szer. 1,5—0,8 cm (ryc. 18 b).

Żużel żelazny. Jak wykazują wyniki analizy próbek żużla, do wytopu żelaza użyto rudy darniowej o niskiej zawartości fosforu. Ilość fosforu w wytapianym żelazie wahała się od 0,05 do 0,15%⁸⁰.

Węgiel drzewny występujący w dymarce pochodzi z drewna sosnowego⁸¹.

Wykop C

Wykop C jest położony w odległości 22 m w kierunku zachodnim od wykopu I oraz 66 m na południowy zachód od budynku Dyrekcji Szpitala. Wymiary wykopu: 3×2 m, głęb. 2,5 m. W stratygrafii wykopu wyróżniono 5 warstw (I—V).

Warstwa I

Warstwę I o miąższości 70 cm stanowiła darń i humus współczesny. Zawierała ona luźne grudki polepy, węgiel drzewny i gruz ceglany. Bliżko spągu warstwy występowały luźno rozrzucone kości ludzkie.

Inwentarz:

Ceramika z okresu wczesnośredniowiecznego, późnośredniowiecznego, z czasów nowożytnych i współczesnych, fragmenty przedmiotów metalowych, kości ludzkie i zwierzęce.

Ceramika z okresu wczesnośredniowiecznego: 1 ułamek górnej części naczynia całkowicie obtaczanego, o dość wysokiej szyjce i wychylonym na zewnątrz wylewie ze zniszczoną krawędzią. Domieszka średnio- i gruboziarnistego tłucznia. Barwa szarobrunatna. Przełom dwubarwny. Wykonanie niestaranne.

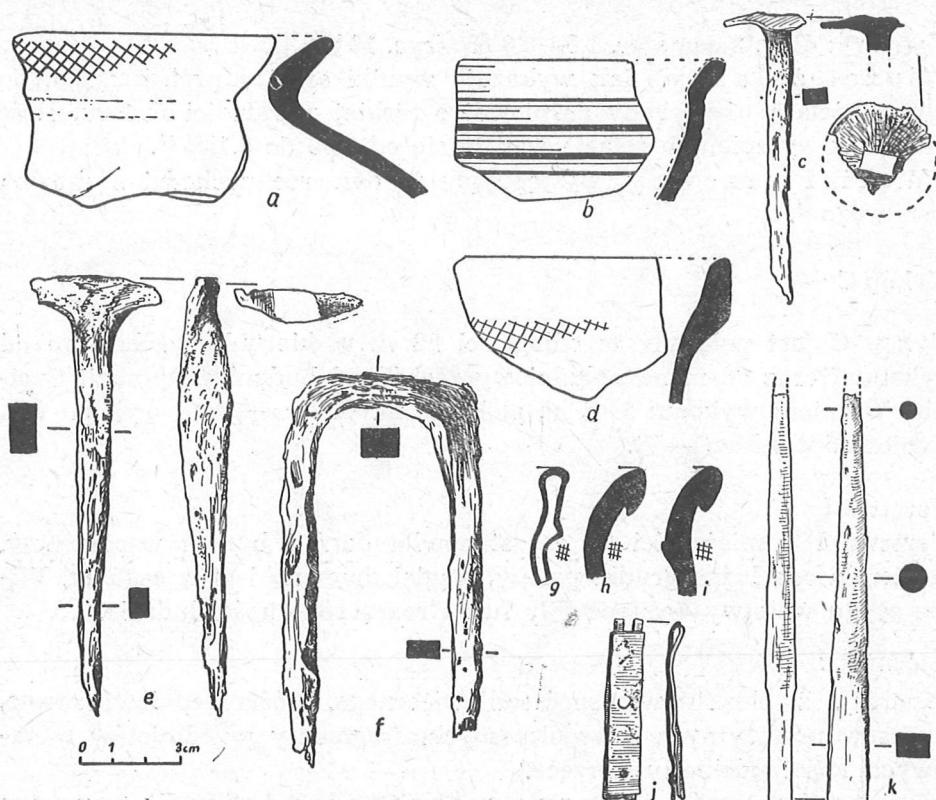
Ceramika z okresu późnośredniowiecznego: 3 ułamki wylewów naczyń szaroceglanych i 86 drobnych ułamków naczyń stalowoszarych, w tym 42 ułamki wylewów, 3 fragmenty pokryw, 4 fragmenty uch, 8 ułamków den, 2 nóżki od tygielków oraz 29 ułamków brzuśców.

Wylewy szarobrunatne reprezentują typ II b i III, a krawędzie ich są zaokrąglone lub ścięte ukośnie do wewnątrz. Domieszka dość liczna średnioziarnistego piasku. Ułamki te charakteryzują się niejednorodnym zabarwieniem ścianek, np. strona zewnętrzna jest barwy szarej, a wewnętrzna — brunatna lub odwrotnie.

Wśród wylewów naczyń stalowoszarych występują trzy poszczególne typy (ryc. 5, 19). Typ I liczy 7 wylewów, typ II a — 16, typ II b — 2,

⁸⁰ J. Piaskowski, o.c., s. 345—346.

⁸¹ Z. Gądziński, o.c., s. 1—2.

Ryc. 19. Świecie n. Wisłą. Stanowisko 1. Wykop C, warstwa I

Legenda: a-b, d, g-i — ceramika z okresu późnośredniowiecznego; b — fragment naczynia z polewą pomarańczowozielonkawą; c — gwóźdź żelazny; e — zatyczka (?) żelazna; f — skobel żelazny; j — okucie brązowe; k — tłoczek żelazny

Fig. 19. Świecie nad Wisłą. Site 1. Excavation C, layer I

Legend: a-b, d, g-i late mediaeval pottery; b — fragment of vessel with orange-green glaze; c — iron nail, e — iron forelock (?); f — iron staple; j — bronze ferrule; k — iron plunger

typ III — 7. Krawędzie wylewów są zaokrąglone lub ścięte poziomo albo ukośnie do wewnątrz. Domieszka dość liczna średnio- i drobnoziarnistego piasku. Przełomy w większości jednobarwne. Do ciekawszych form należy ułamek miseczki o wylewie typu I z zaokrągloną krawędzią. Wewnętrzna strona ścianek jest pokryta polewą zielonkawo-pomarańczową, a zewnętrzna jest brunatnoszara zdobiona dookołnymi żłobkami. Domieszka nieliczna drobnoziarnistego piasku. Przełom dwubarwny. Fragmenty pokryw należą do form stożkowatych o krawędziach zaokrąglonych na zewnątrz i lekko podciętych od wewnątrz. Ucha są taśmowate ze zgrubiałymi brzegami. Dna wszystkie zawierają ślady podsypki. Ułamki pokryw, den i brzuśców nawiązują pod względem cech morfologicznych i technologicznych do wylewów.

Przedmioty metalowe. Okucie brązowe wykonane z taśmy przegiętej na pół i spojonej dwoma nitami. W połowie taśmy został wycięty prostokątny otwór, wskutek czego w miejscu przegięcia taśmy powstały dwa uszka. Wymiary: dług. 5,3 cm, szer. 0,9 cm (ryc. 19 j).

Dwa skoble żelazne z uszkodzonymi końcami. Jeden z prętu o przekroju prostokątnym, drugi z prętu o przekroju czworograniastym. Wymiary: pierwszy skobel — dług. 9,5 cm, szer. 4,5 cm (ryc. 19 f), drugi skobel — dług. 11,5 cm, szer. 5,5 cm.

Zatyczka (?) żelazna wykonana ze sztabki o przekroju prostokątnym, posiada spłaszczoną główkę i długi trzpień. Wymiary: dług. ogólna 12,4 cm, dług. trzpienia 11,2 cm, największa szer. trzpienia 1,5 cm, szer. główki 3,2 cm (ryc. 19 e).

2 nity żelazne: pierwszy z częściowo zachowaną płaską główką i trzpieniem o przekroju prostokątnym; drugi z płaską, okrągłą główką i częściowo zachowanym trzpieniem o przekroju prostokątnym. Wymiary: pierwszy nit — dług. 8,5 cm, średn. główki 2,3 cm; drugi — dług. 4,5 cm, średn. główki 1,8 cm (ryc. 19 c).

Tłoczek żelazny z jednym końcem zaostrzonym, o przekroju kolistym, a drugim spłaszczonym, o przekroju prostokątnym. Wymiary: dług. 12 cm (ryc. 19 k).

Warstwa II

Warstwa II o miąższości 10—20 cm, żółtobrunatna, piaszczysta, zalegała w całym wykopie. Oprócz rozrzuconych kości ludzkich nie zawierała żadnych zabytków.

Warstwa III

Warstwa III o miąższości 20—100 cm, jasnobrunatna, piaszczysta, zalegała w całym wykopie, a najgłębiej w części zachodniej. Nieco poniżej stropu warstwy występowały luźno pojedyncze bryły żuźla żelaznego. Poza tym na różnych głębokościach znajdowano w dalszym ciągu rozproszone kości ludzkie oraz grudki polepy i węgiel drzewny. Ilość materiału zabytkowego zmniejszała się w miarę zbliżania się z eksploracją do spągu warstwy.

Inwentarz:

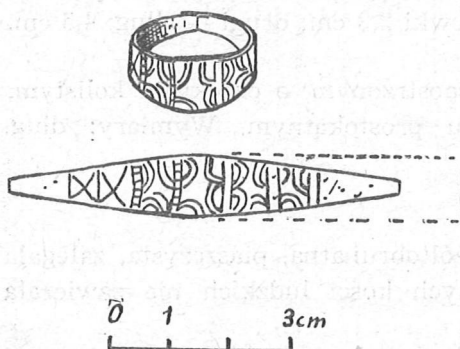
Ceramika z okresu wpływów rzymskich oraz z okresu wczesno- i późnośredniowiecznego, pierścioneń srebrny, żużel żelazny, polepa, kości ludzkie i zwierzęce.

Ceramika z okresu wczesnośredniowiecznego: 4 małe ułamki brzuśców naczyń, całkowicie obtaczanych o zabarwieniu szarobrunatnym i zdobionych dookołnymi żłobkami. Domieszka średnioziarnistego tłucznia. Przełomy dwubarwne.

Ceramika z okresu późnośredniowiecznego: 38 ułamków naczyń stalowoszarych, w tym 11 wylewów, 2 ułamki pokryw, 4 ułamki den i partii przydennych oraz 21 ułamków brzuśców.

Wśród wylewów występują wszystkie wydzielone typy (ryc. 5): typ I — 2 wylewy, typ II a — 7 wylewów, typ II b — 1 wylew, typ III — 3 wylewy.

Krawędzie wylewów są zaokrąglone lub poziomo ścięte. Pokrywy należą do form stożkowych o zaokrąglonych na zewnątrz krawędziach z małym występem. Ułamki brzuśców są zdobione ornamentem stempelkowym lub żłobków poziomo spiralnych. Wszystkie dna ze śladami podsypki i obtaczania. Ogólnie domieszka w postaci średnio- i gruboziarnistego piasku. Przełomy w większości jednobarwne. Spośród powyższego materiału wyróżniają się trzy wylewy. Jeden typu III (fragment misy?), zdobiony na krawędzi ornamentem radełkowym w postaci „jodelki”;

Ryc. 20. Świecie n. Wisłą. Stanowisko 1. Wykop C, warstwa III. Pierścionek srebrny

Fig. 20. Świecie nad Wisłą. Site 1. Excavation C, layer III. Silver

czółą 1 cm, szer. końców 0,3 cm. Został on znaleziony blisko spagu warstwy.

Warstwa IV

Warstwa ta o miąższości 15—30 cm, szarobrunatna, piaszczysta z soczewkami żółtego piasku, zalegała nieregularnie w całym wykopie.

Inwentarz:

Ceramika z okresu późnośredniowiecznego: 15 ułamków brzuśców naczyń stalowoszarych zdobionych żłobkami dookolnymi. Domieszka średnioziarnistego i drobnoziarnistego piasku. Przełomy jednobarwne.

drugi typu III z pobielonymi ściankami; trzeci typu II a pokryty wewnątrz i z zewnątrz brunatną polewą. Domieszkę w dwóch pierwszych stanowi średnioziarnisty piasek, a w trzecim — nieliczny drobnoziarnisty piasek. Przełomy dwubarwne.

Przedmioty metalowe. Pierścionek srebrny w formie obrączki, z płaskiej blachy, z wrzecionowato zwężającymi się końcami; zdobiony jest ornamentem wytłaczanym, który stanowi kompozycję dwóch ukośnych krzyży, prostych linii, drabinek i przyległych do nich podwójnych linii półkolistych (ryc. 20 b). Wymiary: średn. 2 cm, szer.

Warstwa V

Warstwę V stanowiło piaszczyste złoże calcowe wykazujące tendencję spadku od wschodu ku zachodowi.

Wykop D

Wykop D założono w odległości 26 m w kierunku południowym od wykopu A oraz 79 m na południowy-zachód od budynku Dyrekcji Szpitala (ryc. 2). Wymiary wykopu: 2×5 m, a głęb. 150 cm. W stratygrafii wykopu wyróżniono tylko dwie warstwy (I—II).

Warstwa I

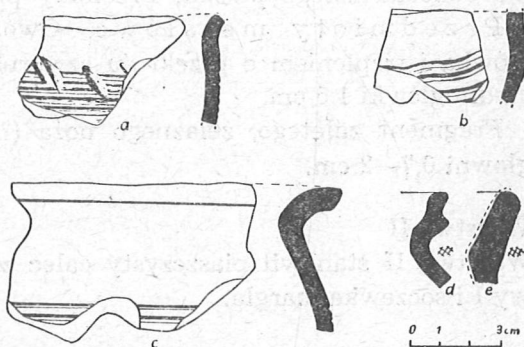
Warstwa ta, o miąższości 20—60 cm, występowała w całym wykopie w postaci darni i humusu współczesnego. Miejscami nieregularnie zagłębiała się nieckowato w piaszczyste podłoże.

Inwentarz:

Ceramika z okresu wpływów rzymskich, z okresu wczesno- i późnośredniowiecznego oraz nowożytna, przedmioty metalowe, gruz z cegieł nowożytnych, kości zwierzęce.

Ceramika z okresu wczesnośredniowiecznego: 17 drobnych ułamków naczyń całkowicie obtaczanych, w tym 1 górna część z wylewem i 16 ułamków brzuśców. Górna część naczynia posiada krótką szyjkę, wylew znacznie wychylony na zewnątrz, o krawędzi pionowo ściętej. Ornament dookolnych żłobków. Barwa brunatna. Domieszka gruboziarnistego tłucznia. Przełom jednobarwny (ryc. 21 c). Ułamki brzuśców charakteryzują się szarym i szarobrunatnym zabarwieniem oraz ornamentem dookolnych żłobków i ukośnych nacięć. Domieszka drobno- i średnioziarnistego tłucznia. Przełomy jedno- i dwubarwne (ryc. 21 a, b).

Ceramika z okresu późnośredniowiecznego: 7 ułamków brunatnoszarych, w tym 2 fragmenty wylewów i 5 ułamków brzuś-

Ryc. 21. Świecie n. Wisłą. Stanowisko 1. Wykop D, warstwa I

Legenda: a—c — ceramika z okresu wczesnośredniowiecznego; d—e — ceramika z okresu późnośredniowiecznego

Fig. 21. Świecie nad Wisłą. Site 1. Excavation D, layer I

Legend: a—c — pottery from early mediaeval period; d—e — pottery from late mediaeval period

ców oraz 256 ułamków naczyń stalowoszarych, w nich 41 wylewów, 3 ułamki pokryw, 4 ułamki uch, 8 den i części przydennych i 200 ułamków brzuśców.

Wylewy brunatnoszare reprezentują typ I i II a i posiadają zaokrąglone krawędzie. We wszystkich ułamkach tej grupy ceramiki występuje domieszka drobnoziarnistego piasku z średnioziarnistym tłucznem. Przełomy jedno- i dwubarwne.

Wśród wylewów stalowoszarych wyróżniono trzy typy (ryc. 5, 21): typ I — 4 wylewy, typ II a — 11 wylewów, typ II b — 1 wylew, typ III — 5 wylewów. Krawędzie wylewów są zaokrąglone lub ścięte poziomo albo ukośnie do wewnątrz. Jeden z wylewów posiada na ścianie wewnętrznej i na krawędzi polewę szarobrazowozielonkawą oraz nieliczną domieszka drobnych ziaren piasku (ryc. 21 e). Ułamki pokryw pochodzą od form stożkowych i dzwonowatych o krawędziach na zewnątrz zaokrąglonych, niekiedy podciętych od wewnątrz. Ucha są taśmowate ze zgrubiałymi brzegami. Dna ze śladami podsypki i nierównymi krawędziami, a niektóre z pierścieniem dookolnym. Ułamki brzuśców w większości cienkościenne. Domieszka w postaci średnio- i drobnoziarnistego piasku. Przełomy przeważnie jednobarwne.

Przedmioty metalowe. Gwóźdź żelazny z okrągłą płaską główką i trzpieniem o przekroju czworokątnym. Wymiary: dług. 5,5 cm, średn. główki 1,5 cm.

Fragment zgiętego, żelaznego noża (?). Wymiary: dług. 12 cm, szer. głowni 0,7—2 cm.

Warstwa II

Warstwę II stanowił piaszczysty calec z nielicznymi przeciekami warstwy I i soczewką margla.

Wykop E

Wykop E jest usytuowany z północnej strony kościoła pobernardyńskiego, w odległości 35 cm od muru oraz 300 m w kierunku północnym od wykopów A, F, I (ryc. 2). Wymiary wykopu: 18×1 m; głęb. 2,80 m. Na stratygrafię wykopu składają się tylko dwie warstwy (I—II). W południowym odcinku wykopu odsłonięto fragment stopy kamiennego fundamentu kościoła.

Warstwa I

Warstwa ta o miąższości 100—115 cm zalegała jako humus współczesny i zawierała dużą ilość nowożytnego gruzu ceglanego i pojedyncze kości ludzkie.

Inwentarz:

Ceramika z okresu późnośredniowiecznego, nowożytna i współczesna, nowożytny gruz ceglany, kości ludzkie.

Ceramika z okresu późnośredniowiecznego: 2 ułamki wylewów naczyń ceglastrobrunatnych. Wylewy typu III o zaokrąglonych krawędziach z domieszką drobno- i gruboziarnistego piasku. Przełomy jednobarwne. Wykonanie niestaranne.

Ceramika stalowoszara jest reprezentowana przez 8 ułamków, w tym 1 wylew typu II a o zaokrąglonej krawędzi oraz 1 ułamek dna ze śladami odcinania. Pozostałe 6 ułamków pochodzi od brzuśców naczyń. U wszystkich powyższych ułamków domieszka w postaci drobnoziarnistego piasku, a przełomy jednobarwne.

Warstwa II

Warstwę tę stanowił szarozółty, gliniasty calec, zalegający od głęb. 100 i 115 cm.

Wykop G

Wykop ten jest usytuowany po wschodniej stronie boiska sportowego w odległości 113 m na południowy-wschód od budynku Dyrekcji Szpitala i 184 m na wschód od wykopu A. Wymiary wykopu: 6×1 m, głęb. 290 cm. W stratygrafii wykopu wyróżniono dziewięć warstw (ryc. 2).

Warstwa I

Warstwę I o miąższości 48—80 cm stanowiła darń i humus współczesny.

Inwentarz:

Ceramika z okresu wczesno- i późnośredniowiecznego oraz nowożytna, nowożytny gruz ceglany, kości ludzkie i zwierzęce.

Ceramika z okresu wczesnośredniowiecznego: 7 ułamków, w tym 1 fragment górnej partii naczynia, z prostym wylewem i zaokrągloną, obtaczaną krawędzią, o barwie szarobrunatnej i domieszce gruboziarnistego tłucznia. Pozostałe ułamki pochodzą z brzuśców naczyń całkowicie obtaczanych o barwie szarobrunatnej, zdobionych dookołnymi żłobkami, niekiedy w kompozycji z pojedynczą linią zygzakowatą. Domieszka drobnoziarnistego i gruboziarnistego tłucznia. Przełomy jednobarwne.

Ceramika z okresu późnośredniowiecznego: 4 ułamki naczyń ceglastrobrunatnych, w tym 2 ułamki wylewów i 2 brzuśców oraz 83 ułamki naczyń stalowoszarych, w nich 12 wylewów, 1 ułamek ucha, 5 den i 65 ułamków brzuśców.

Wylewy ceglastrobrunatne należą do typu II a i mają zaokrąglone kra-

wędzie. Wszystkie ułamki tej grupy zawierają domieszkę średnioziarnistego piasku i przełomy jednobarwne.

Wylewy stalowoszare dzielą się na dwa typy (ryc. 5): typ I — 3 wylewy, typ II a — 7 wylewów. Posiadają one krawędzie zaokrąglone i lub poziomo albo ukośnie ścięte do wewnątrz. Jeden z wylewów, po stronie wewnętrznej obmazywany jest pobiałką. Ucho jest taśmowate ze zgrubiałymi brzegami. Dna niektóre są z pierścieniem dookolnym, a wszystkie ze śladami podsypki od zewnątrz i obtaczania od wewnątrz. Ogólnie domieszka drobnoziarnistego piasku. Przełomy na ogół jednobarwne.

Warstwa II

Warstwa ta, o miąższości 10—30 cm, żółtougrowa, piaszczysto-gliniasta zalegała niemal w całym wykopie. Nie dostarczyła ona żadnych zabytków, jedynie rozrzucone kości ludzkie.

Warstwa III

Warstwa III o miąższości 6—34 cm szarobrunatna, piaszczysta, zalegała w formie nieregularnej soczewki.

Inwentarz:

Ceramika z okresu wczesnośredniowiecznego i późnośredniowiecznego, ułamki cegieł późnośredniowiecznych.

Ceramika z okresu wczesnośredniowiecznego: 2 ułamki brzuśców naczyń całkowicie obtaczanych, analogicznych do występujących w warstwie I.

Ceramika z okresu późnośredniowiecznego: 2 ułamki brzuśców naczyń stalowoszarych nawiązujących pod względem cech morfologicznych i technologicznych do pochodzących z warstwy I.

Warstwa IV

Warstwa IV o miąższości 4—60 cm ugrowożółta, piaszczysto-gliniasta, zalegała prawie w całym wykopie. Zawierała ona tylko nieliczne kości ludzkie.

Warstwa V

Posiadała ona miąższość 4—24 cm i zalegała w postaci nieregularnej soczewki rdzawego osadu żelazistego. Pozbawiona była zabytków.

Warstwa VI

Warstwę tę o miąższości 10—24 cm stanowiła soczewka osadu wapiennego, występującego głównie w północno-wschodniej części wykopu. Nie dostarczyła ona materiału zabytkowego.

Warstwa VII

Warstwę VII o miąższości 30—50 cm stanowił żółty piasek, w którym nie znaleziono żadnych zabytków.

Warstwa VIII

Posiadała ona miąższość 10—20 cm, była jasnobrunatna, piaszczysta i zalegała w całym wykopie. Pozbawiona była materiału zabytkowego.

Warstwa IX

Warstwę tę stanowi piaszczysty calec.

Wykop H

Wykop H jest oddalony o 62 m na południowy wschód od budynku Dyrekcji Szpitala i 125 m na wschód od wykopu A. Znajduje się on na linii pomiędzy wykopem D i G (ryc. 2). Wymiary wykopu: 5×2 m, głęb. 2,50 m. W stratygrafii wykopu wyróżniono 6 warstw. Niektóre z nich nawiązują do warstw uchwyconych w wykopie G. Duże przemieszanie materiału w górnych warstwach spowodowały liczne korzenie drzew.

Warstwa I

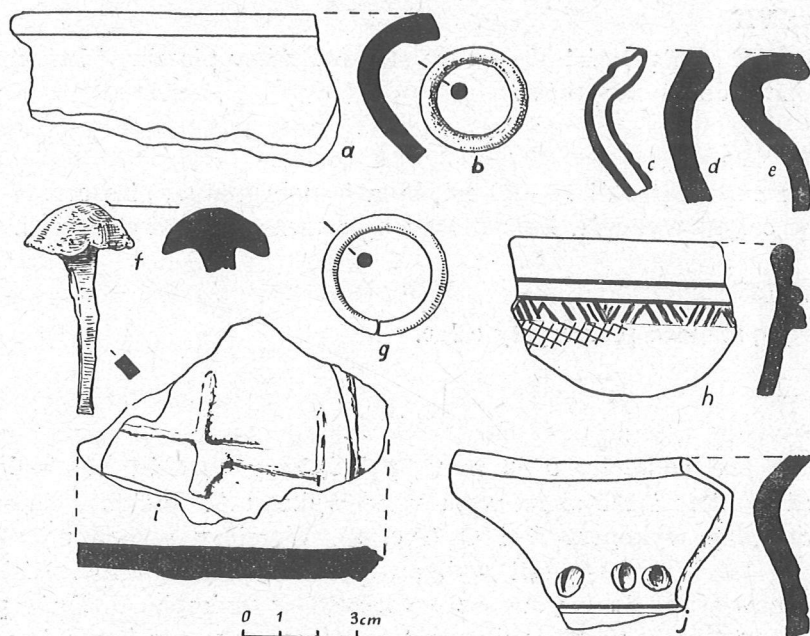
Warstwę tę o miąższości 60—140 cm stanowiła darń i humus współczesny.

Inwentarz:

Ceramika z okresu wczesnośredniowiecznego, późnośredniowiecznego, współczesna i nowożytna; gruz ceglany, przedmioty metalowe, kości zwierzęce.

Ceramika z okresu wczesnośredniowiecznego: 23 drobne ułamki naczyń całkowicie obtaczanych, w tym 3 ułamki wylewów, 1 fragment dna i 19 ułamków brzuśców. Wylewy są silnie wychylone na zewnątrz o krawędziach zgrubiałych, lekko ukośnie na zewnątrz ściętych, o barwie szarej lub brunatnoszarej. Domieszka drobno- i gruboziarnistego tłucznia, przełomy jedno- i dwubarwne. Jeden z wylewów posiada wrąb na pokrywę. Dno jest lekko wklęsłe, zawiera ślady podsypki i znak garncarski w formie krzyża. Ułamki brzuśców naczyń pod względem cech morfologicznych i technologicznych nawiązują do wyżej omówionych wylewów (ryc. 22 a).

Ceramika z okresu późnośredniowiecznego: 2 wylewy naczyń ceglanych i 103 ułamki naczyń stalowoszarych, w tym 26

Ryc. 22. Świecie n. Wisłą. Stanowisko 1. Wykop H

Legenda: a — fragment naczynia z okresu wczesnośredniowiecznego; c-e — ceramika z okresu późnośredniowiecznego; b — kółko żelazne z warstwy I; f — gwóźdź żelazny; g — kółko brązowe z warstwy III; h-j — ceramika z okresu wczesnośredniowiecznego z warstwy IV

Fig. 22. Świecie nad Wisłą. Site 1. Excavation H

Legend: a — fragment of vessel from early mediaeval period; c-e — pottery from late mediaeval period; b — iron ring from layer I; f — iron nail; g — bronze ring from layer III; h-j — pottery from early mediaeval period from layer IV

ułamków wylewów, 1 fragment pokrywy, 10 den i 59 ułamków brzuśców.

Wylewy ceglaste należą do typu II a i II b, o krawędziach poziomo ściętych, i posiadają domieszkę średnioziarnistego piasku. W wylewach stałowoszarych przeważa typ II a — 11 wylewów; do typu II b należą 2 wylewy, do typu I — 2 wylewy i do typu III — 2 wylewy (ryc. 5, 22). Posiadają one krawędzie najczęściej ukośnie ścięte, rzadziej zaokrąglone. Do ciekawszych należy ułamek niemal cylindrycznego wylewu ze zgrubiałą i zaokrągloną krawędzią, zdobiony ornamentem radełkowym w formie motywu „jodełki”. Ułamek pokrywy posiada zaokrąglone brzegi. Dna wszystkie są ze śladami podsypki od zewnątrz i obtaczania od wewnątrz. W tej grupie ceramiki domieszkę stanowi średnioziarnisty, niekiedy drobnoziarnisty piasek. Przełomy najczęściej jednobarwne.

Przedmioty metalowe. Z zabytków metalowych znaleziono

tylko 1 kółko wykonane z żelaznego drutu o przekroju okrągłym. Średn. kółka 2,8 cm (ryc. 22 b).

Warstwa II

Warstwa II o miąższości 4—20 cm, żółtougrowa, piaszczysto-gliniasta została uchwycona fragmentarycznie i nie zawierała zabytków.

Warstwa III

Warstwa III o miąższości 10—60 cm, szarobrunatna, piaszczysta, zalegała w całym wykopie.

Inwentarz:

Ceramika z V okresu epoki brązu, z okresu wczesnośredniowiecznego i późnośredniowiecznego, fragment okładziny kościanej, przedmioty metalowe, kości zwierzęce, gruz ceglany późnośredniowieczny.

Ceramika z okresu wczesnośredniowiecznego: 15 ułamków brzuśców naczyń całkowicie obtaczanych, zdobionych dookołnymi żłobkami o barwie brunatnej i szarobrunatnej, z domieszką średnio- i gruboziarnistego tłucznia.

Ceramika z okresu późnośredniowiecznego: 3 ułamki naczyń ceglastoszarych, w tym 2 wylewy oraz 70 drobnych ułamków naczyń stalowoszarych, w nich 4 ułamki wylewów, 1 fragment pokrywy, 6 den oraz 59 ułamków brzuśców.

Wylewy ceglaste są typu II a z ukośnie do wewnątrz ściętą krawędzią oraz typu I z krawędzią zaokrągloną. Zawierają one nieliczną domieszkę drobnoziarnistego piasku i gruboziarnistego tłucznia. Przełomy jedno- i dwubarwne.

W wylewach stalowoszarych wydzielono trzy typy (ryc. 5): typ I — 1 wylew, typ II a — 4 wylewy, II b — 1 wylew, typ III — 2 wylewy. Krawędzie ich są ukośnie do wewnątrz ścięte lub zaokrąglone. Jedną z krawędzi ozdobi ornament w postaci odcisków palca. Ułamek pokrywy należy do formy stożkowej o zaokrąglonej krawędzi. Na dnach widoczne są ślady podsypki od zewnątrz i obtaczania na wewnętrznych ściankach. Ogólnie domieszka drobno- i średnioziarnistego piasku. Przełomy jedno- i dwubarwne.

Fragment okładziny kościanej w postaci jednej płytki o przekroju półowalnym posiada mały otwór w pobliżu jednej z krawędzi. Wymiary: dług. 4,5 cm, szer. 1,5 cm, średn. otw. 0,3 cm.

Przedmioty metalowe. Kółko brązowe z drutu o przekroju okrągłym; średn. kółka 3,2 cm (ryc. 22 g).

Gwóźdź z półkulistą główką i trzpieniem o przekroju prostokątnym. Wymiary: dług. ogólna 5,3 cm, dług. trzpienia 4,5 cm, średn. główki 2,8 cm (ryc. 22 f).

Warstwa IV

Warstwa ta o miąższości 10—24 cm ugrowożółta, piaszczysto-gliniasta zalegała na przestrzeni całego wykopu. W części północnej przy profilu wschodnim znajdowało się małe skupisko ceramiki i kamieni.

Inwentarz:

Ceramika z V okresu epoki brązu, z okresu wczesnośredniowiecznego i późnośredniowiecznego, kości zwierzęce.

Ceramika z okresu wczesnośredniowiecznego: 13 ułamków naczyń całkowicie obtaczanych, w tym 3 górnej części naczyń, 1 ułamek dna i 9 ułamków brzuśców. Trzy pierwsze ułamki pochodzą od naczyń o wyodrębnionych szyjkach, silnie rozchylonych wylewach i zgrubiałych krawędziach, ukośnie ściętych na zewnątrz. Dno jest płaskie z podsypką i znakiem garnarskim w kształcie krzyża (ryc. 22 i, j). Ułamki brzuśców zdobi ornament nakłuć lub dookołnych żłobków. Barwa brunatna i szara. Domieszka gruboziarnistego tłucznia. Przełomy jednobarwne.

Ceramika z okresu późnośredniowiecznego: 1 ułamek ceglastej pokrywy w formie stożkowatej z krawędzią zaokrągloną na zewnątrz i podciętą od wewnątrz, 1 ułamek brzuśca naczynia stalowoszarego, nawiązującego pod względem cech morfologicznych i technologicznych do ceramiki z warstwy III.

Warstwa V

Warstwa V o miąższości 12—30 cm, jasnobrunatna, piaszczysta, była analogiczna do warstwy VIII w wykopie G i zalegała na przestrzeni całego wykopu. W części północnej, podobnie jak w warstwie IV, występowało skupisko ceramiki z nielicznymi grudami polepy.

Inwentarz:

Ceramika z V okresu epoki brązu, grudy polepy z odciskami żerdzi, kości zwierzęce.

Warstwa VI

Warstwa ta zalegała w postaci piaszczystego calca.

Wykop J

Został on założony przy zachodniej skarpie badanego wzgórza, w odległości 76 m na północny zachód od budynku Dyrekcji Szpitala i 100 m od wykopu A (ryc. 2). Wymiary wykopu: 4×2 m, głęb. 3 m. W stratygrafii wykopu wyróżniono cztery warstwy (I—IV).

Warstwa I

Warstwę I, o miąższości około 70 cm, stanowiła darń i humus współczesny.

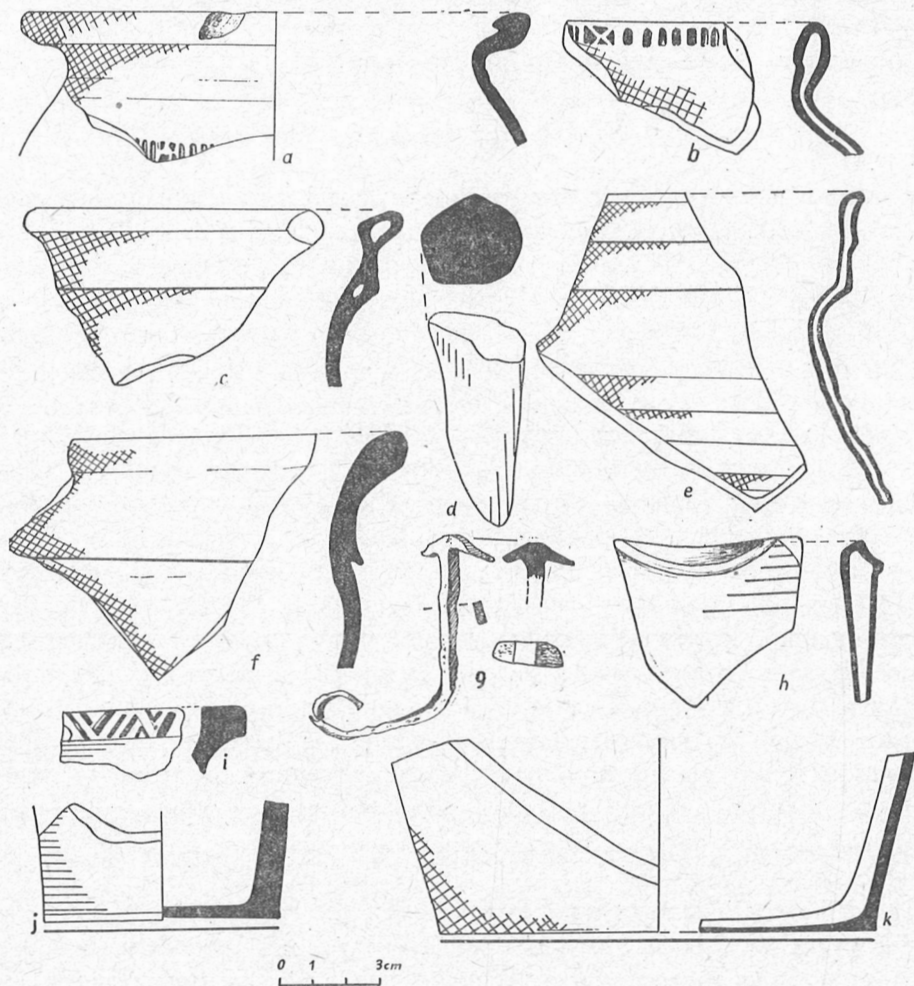
Inwentarz:

Ceramika z okresu późnośredniowiecznego i nowożytna, przedmioty metalowe, kości zwierzęce, węgiel drzewny, nowożytny gruz ceglany.

Ceramika z okresu późnośredniowiecznego: 15 ułamków naczyń ceglanych, w tym 3 wylewy, 2 ułamki pokryw, 3 ułamki den, 7 ułamków brzuśców oraz 106 ułamków naczyń stalowoszarych, w nich 42 ułamki wylewów, 11 pokryw, 5 ułamków uch, 14 den i 34 ułamki brzuśców.

Wylewy ceglaste reprezentują typ I i III, o zaokrąglonych krawędziach, jak również poziomo albo ukośnie ściętych. Krawędź jednego z nich jest zdobiona ornamentem radełkowym w postaci motywu „jodełki”, a drugiego — podłużnymi wgłębieniami (ryc. 23 h, i). Z pokryw zachowały się tylko ułamki uchwytów. Spośród den 2 zawierają ślady podsypki, a jedno — odcinania (ryc. 23 j). Oprócz tego do den zaliczono także nóżkę od tygielka (ryc. 23 d). W częściach przydennych widoczne są miejsca łączenia ścianek dna z pierwszą taśmą. Ceramika ta charakteryzuje się niezbyt liczną domieszką średnio- i gruboziarnistego żwirku łącznie z drobnoziarnistym piaskiem. Kilka ułamków zawiera domieszkę tylko piasku drobnoziarnistego. Przełomy są jedno- i dwubarwne. Nieliczne ułamki posiadają miejscami barwę szarą, miejscami brunatną lub też jedną stronę o zabarwieniu szarym, a drugą — cegląstym.

Ceramika stalowoszara ogólnie nawiązuje do występującej w opisanych wyżej wykopach. Można jednak wśród niej zauważyć większą różnorodność w zakresie form. Wylewy dzielą się na trzy następujące typy (ryc. 5, 23): typ I — 15 wylewów, typ II a — 3 wylewy, typ II b — 9, typ III — 13. Krawędzie ich są najczęściej zaokrąglone, a niekiedy poziomo lub ukośnie ścięte. W grupie wylewów wyróżniają się 2; jeden typu II b, a drugi typu III, pochodzące od mis grubościennych z domieszką średnioziarnistego piasku (ryc. 23 c, f). Do ciekawszych należy też wylew z krawędzią zdobioną po zewnętrznej stronie ornamentem radełkowym (ryc. 23 b), oraz wylew typu III naczynia cienkościennego, zdobionego polerowaniem. Poza tym na uwagę zasługuje górna część dzbanka z cylindrycznym wylewem (ryc. 23 e). Pokrywy zachowały się w postaci uchwytów za wyjątkiem 2 fragmentów form dzwonowatych z piętą od wewnątrz i zaokrągloną krawędzią. Wśród den 9 posiada ślady odcinania, a 5 — podsypki. U wszystkich den po zewnętrznej stronie widoczne są ślady obtaczania i łączenia ścianek dna z pierwszym

Ryc. 23. Świecie n. Wisłą. Stanowisko 1. Wykop J, warstwa I

Legenda: *a-f* — ceramika z okresu późnośredniowiecznego, stalowoszara; *g* — gwóźdź żelazny; *h-k* — ceramika z okresu późnośredniowiecznego, ceglastrobrunatna

Fig. 23. Świecie nad Wisłą. Site 1. Excavation J, layer I

Legend: *a-f* — pottery from late mediaeval period, steel-grey; *g* — iron nail; *h-k* — pottery from late mediaeval period, brick-brown

wałkiem. Na niektórych ułamkach brzuśców występuje ornament w postaci różnych motywów wykonanych radelkiem, dookolnych żłobków lub polerowanych nieregularnych pasm.

Przedmioty metalowe. 3 gwoździe żelazne o podłużnych nieregularnych główkach i trzpieniach o przekroju prostokątnym (ryc. 23 g).

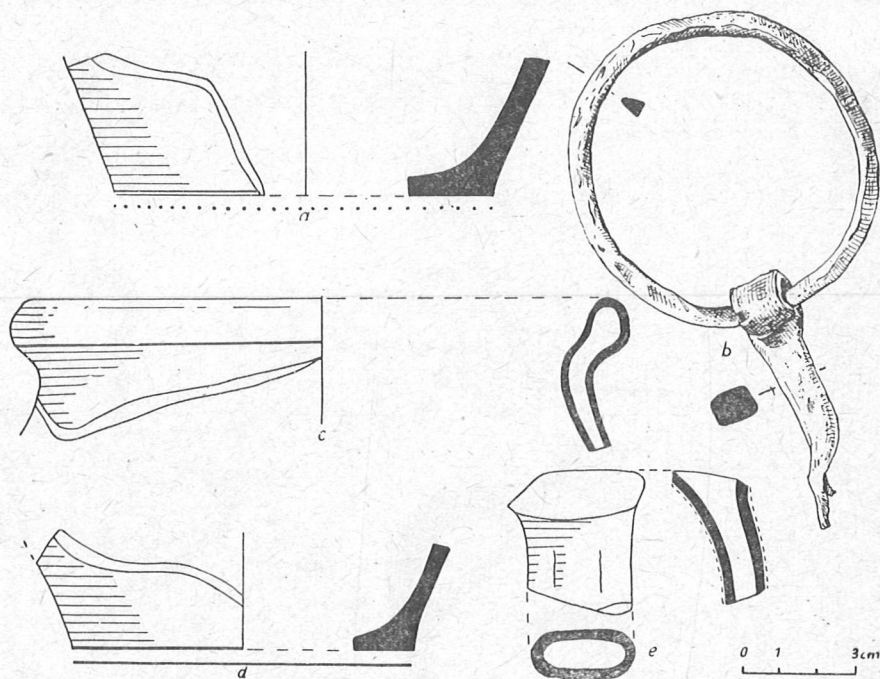
11 małych ułamków nieokreślonych przedmiotów żelaznych.

Warstwa II

Warstwa II, o miąższości około 80 cm, szarobrunatna, piaszczysta zalegała w całym wykopie i zawierała dużą ilość nowożytnego gruzu ceglano-ego oraz węgiel drzewny.

Inwentarz:

Ceramika z okresu późnośredniowiecznego i nowożytna, gruz z nowożytnych cegieł, węgiel drzewny, przedmioty żelazne, kości zwierzęce.

Ryc. 24. Świecie n. Wisłą. Stanowisko 1. Wykop J, warstwa II
Legenda: a, c-e — ceramika z okresu późnośredniowiecznego; b — fragment wędzidla

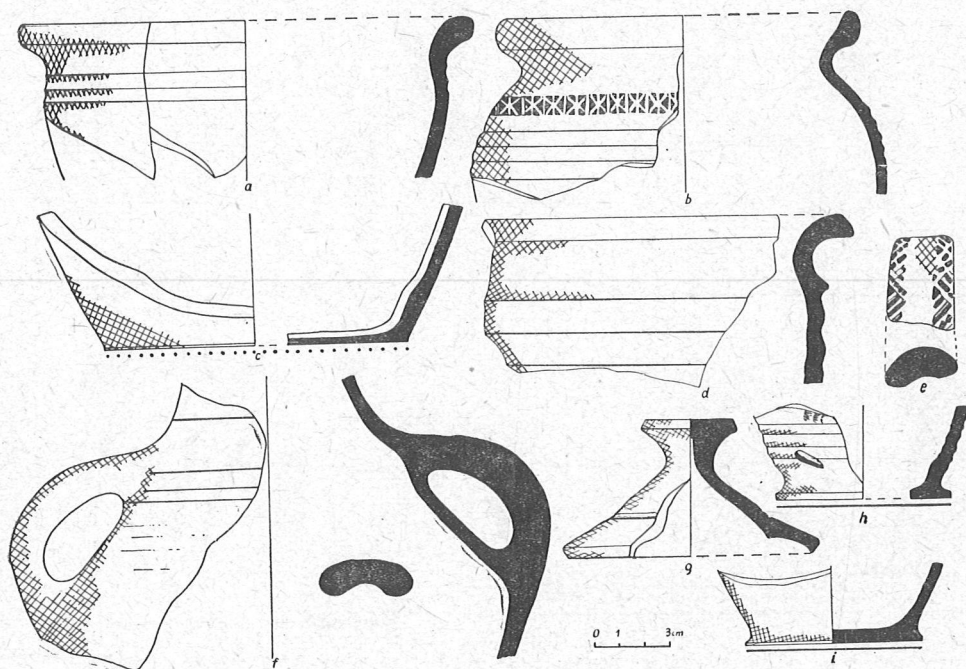
Fig. 24. Świecie nad Wisłą. Site 1. Excavation J, layer II
Legend: a, c-e — pottery from late mediaeval period; b — fragment of bit

Ceramika z okresu późnośredniowiecznego: 10 ułamków naczyń ceglanych, w tym 1 wylew, 2 ułamki uch, 3 ułamki den wraz z częściami przydennymi, 4 ułamki brzuśców oraz 84 ułamki naczyń stalowoszarych, w nich 26 wylewów, 6 ułamków pokryw, 4 fragmenty uch, 21 den i 25 ułamków brzuśców.

Ceramika obydwu grup nawiązuje pod względem cech morfologicznych i technologicznych do pochodzącej z warstwy I.

W ceramice ceglastej na wyróżnienie zasługuje 1 wylew typu III

o zabarwieniu szaroceglastym oraz 1 ucho z polewą białokremowozielonkawą, z żeberkiem biegnącym poprzez środek (ryc. 24 c, e). W wylewach stalowoszarych wydzielono wszystkie trzy typy (ryc. 5, 25). Typ I liczy 13 wylewów, typ II a — 1, typ II b — 6, typ III — 6 wylewów. Krawędzie są przeważnie zaokrąglone. Podobnie jak w warstwie I występują tu misy o wylewach typu II b i III (ryc. 25 a i d). Ponadto za wyjątkowy okaz w materiale świeckim można uznać fragment dzbanu o dwutaśmowatych uchach, cienkich ściankach, nielicznej domieszce średnioziarnistego piasku i dwubarwnym przełomie (ryc. 25 f). Z pokryw zacho-

Ryc. 25. Świecie n. Wisłą. Stanowisko 1. Wykop J, warstwa II. Ceramika z okresu późnośredniowiecznego

Fig. 25. Świecie nad Wisłą. Site 1. Excavation J, layer II. Pottery from late mediaeval period

wały się przeważnie uchwyty i 1 fragment dolnej części formy dzwonowatej ze ściętą krawędzią i „piętką” od wewnątrz (ryc. 25 g). Wyjątkowym znaleziskiem jest również ucho o brzegach zdobionych ornamentem radełkowym (ryc. 25 e). Wśród den 14 posiada ślady odcinania, a 7 — podsypki. Jednakże u wszystkich na wewnętrznych ściankach widoczne są ślady obtaczania. W części przydennej u wielu z nich widać miejsca łączenia ścianek dna z pierwszą taśmą. Nieliczne z powyższych

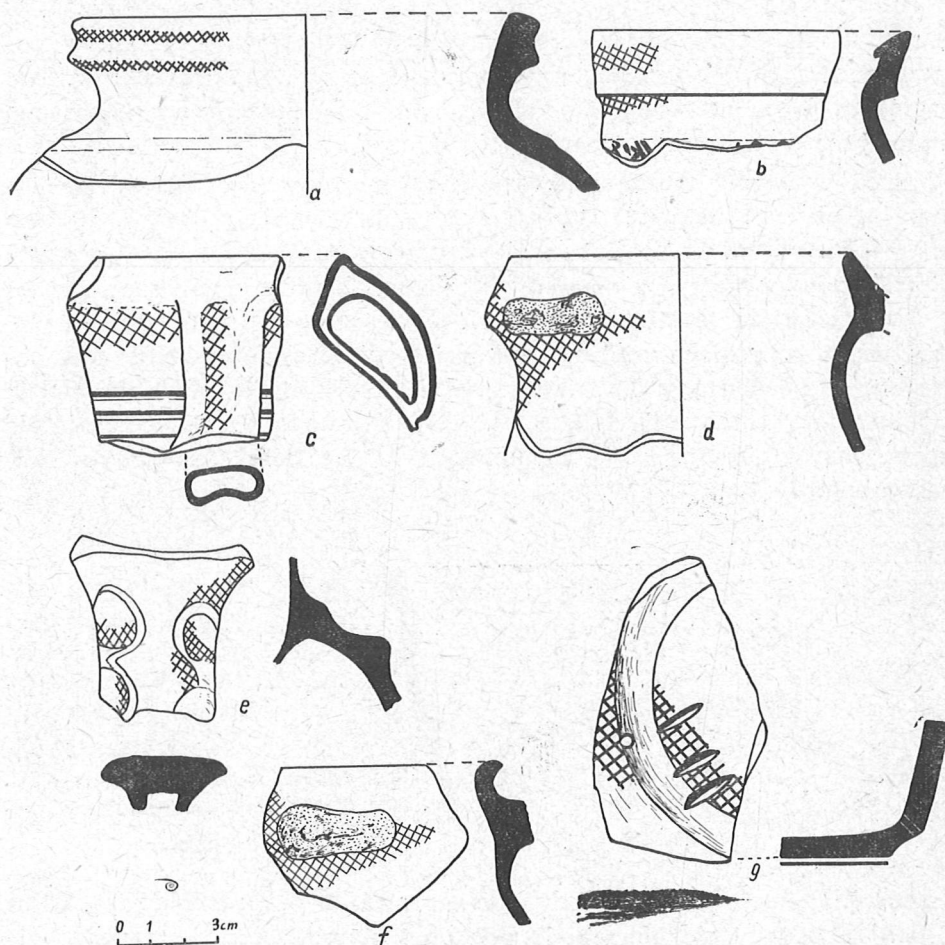
ułamków naczyń są zdobione ornamentem motywów radełkowych, do-
 okolnych żłobków i nieregularnych smug polerowanych.

Przedmioty metalowe. Węzidło żelazne zachowane frag-
 mentarycznie w formie kółka i pręta. Wymiary: dług. ogólna 14 cm,
 średn. kółka 8 cm, dług. pręta 8,5 cm (ryc. 24 b).

Cztery ułamki nieokreślonych przedmiotów żelaznych.

Warstwa III

Warstwa III, o miąższości około 110 cm, jasnobrunatna, gliniasta zale-

Ryc. 26. Świecie n. Wisłą. Stanowisko 1. Wykop J, Warstwa III. Ceramika z okresu
 późnośredniowiecznego.

Fig. 26. Świecie nad Wisłą. Site 1. Excavation J, layer III. Pottery from late mediae-
 val period

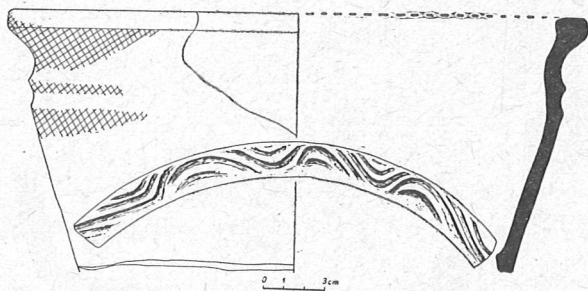
gała nieregularnie w całym wykopie. Materiał zabytkowy zanikał stopniowo w miarę pogłębiania wykopu i przestał występować 20 cm przed spagiem warstwy. Stosunkowo najdłużej znajdowano gruz późnośredniowiecznych cegieł.

Inwentarz:

Ceramika z okresu późnośredniowiecznego, późnośredniowieczny gruz ceglany, fragmenty przedmiotów metalowych, żużel żelazny, kości zwierzęce.

Ceramika z okresu późnośredniowiecznego: 116 ułamków naczyń stalowoszarych, w tym 35 wylewów, 7 ułamków pokryw, 6 uch, 16 den i części przydennych oraz 52 ułamki brzuśców. Pod względem form oraz cech morfologicznych i technologicznych jest ona analogiczna do materiału z warstwy I i II.

Wśród wylewów występują wszystkie trzy typy (ryc. 5 i 26) w następujących proporcjach: typ I — 16 wylewów, typ II a — 10, typ II b — 5, typ III — 4. Krawędzie wylewów są zaokrąglone lub ścięte ukośnie do wewnątrz, a niekiedy poziomo. Rzadko spotykaną formą w tym materiale jest fragment wylewu garnka z uchem taśmowym, osadzonym górą nieco poniżej krawędzi (ryc. 26 c). Fragmenty mis nawiązują do pochodzących z warstwy II, a kilka z nich posiada krawędzie zdobione trzykrotną linią falistą (ryc. 27). Z ułamków uch wyróżnia się jeden, charakteryzujący się zgrubiałymi krawędziami, zdobionymi odciskami palców (ryc. 26 e).

Ryc. 27. Świecie n. Wisłą. Stawnisko 1. Wykop J, warstwa III. Misa z okresu późnośredniowiecznego

Fig. 27. Świecie nad Wisłą. Site 1. Excavation J, layer III. Bowl from late mediaeval period

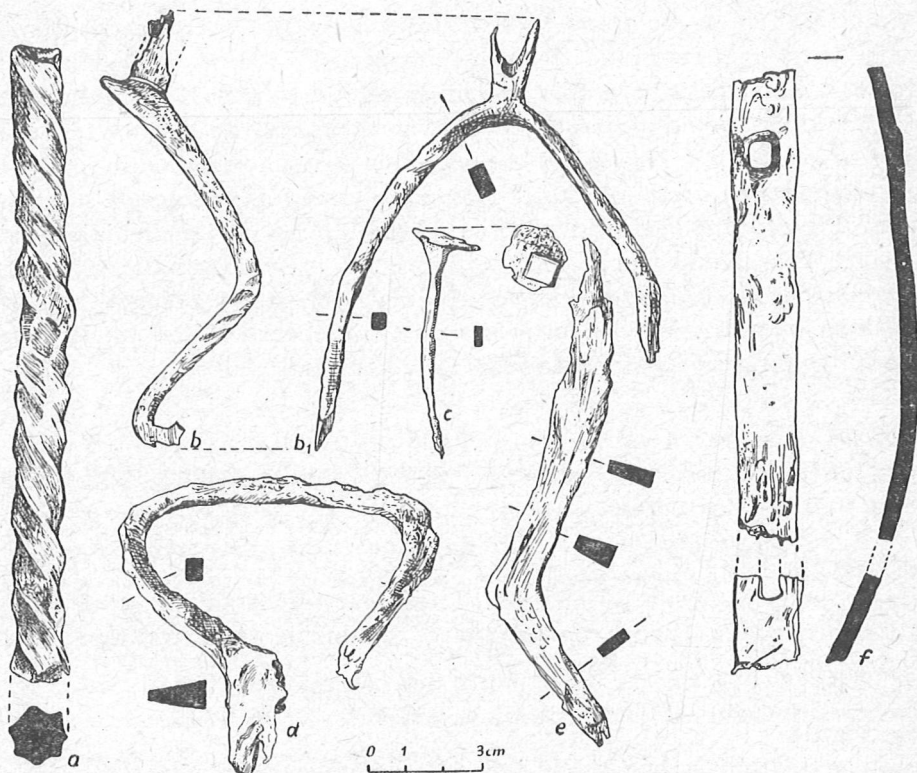
Pośród den, 9 posiada ślady odcinania, a 6 — podsypki. Na kilku z nich zachowały się pierścienie dookolne, natomiast u wszystkich widoczne są miejsca łączenia ścianek dna z pierwszą taśmą. Na uwagę zasługuje jeden okaz ze śladami podsypki i podciętą częścią przydenną. Przy powstałej w ten sposób krawędzi części przydennej znajduje się niewielki otwór o średn. $0,3 \times 0,4$ cm (ryc. 26 g). W grupie den wystę-

puje także drugi egzemplarz żółtobrunatnej nóżki od tygielka z fragmentem dna o zabarwieniu stalowoszarym.

Przedmioty metalowe. Ostroga o kabłąku w kształcie litery V, z ramionami wygiętymi kolankowato, posiadającymi zaczepy, oraz z krótkimi uszkodzonymi widelkami trójkątnymi. Podstawa widełek jest zdobiona dwoma żeberkami (ryc. 28 b). Wymiary: dług. ogólna 12,3 cm, dług. widełek z podstawą 2,3 cm, dług. widełek bez podstawy 1,3 cm, dług. ramion w zgięciu 8,5 cm.

Fragment sierpu obejmuje część trzpienia wraz z niewielkim odcinkiem głowni. Trzpień z głownią tworzy kąt rozwarty, przekrój ostrza jest trójkątny, a trzpienia — prostokątny. Wymiary: dług. trzpienia 5 cm, szer. 8—12 cm, dług. głowni 9,5 cm, szer. 1—1,5 cm (ryc. 28 e).

Środkowy fragment świdra o 12 skrętach. Wymiary: dług. 16,4 cm, średn. 1,2 cm (ryc. 28 a).

Ryc. 28. Świecie n. Wisłą. Stanowisko 1. Wykop J, warstwa III. Zabytki żelazne
Legenda: a — fragment świdra, b — ostroga, c — gwóźdź, e — fragment sierpu, d, f — fragmenty przedmiotów nieokreślonych

Fig. 28. Świecie nad Wisłą. Site 1. Excavation J, layer III

Iron relics: a — fragment of gimlet, b — spur, e — nail, e — fragment of sickle, d, f — fragments of undefined objects

Fragment nieokreślonego przedmiotu wykonanego z prętu o przekroju czworograniastym. Jest on klamrowato zagięty z końcami łączącymi się i przechodzącymi w jedną całość. Wymiary: średn. klamry $8,2 \times 4$ cm (ryc. 28 d).

Fragment przedmiotu nieokreślonego w postaci sztabki o przekroju prostokątnym. Na sztabce tej znajdują się dwa otwory. Wymiary: dług. 12,5 cm, szer. 1,6 cm, średn. otw. 0,8 cm (ryc. 28 f).

Gwóźdź z płaską okrągłą główką i trzpieniem o przekroju prostokątnym. Wymiary: dług. 6 cm, średn. główki 1,6 cm (ryc. 28 c).

Warstwa IV

Warstwę tę stanowił piaszczysty calec.

Wykopy K, K₁

Wykopy K, K₁ są położone w odległości 34 m w kierunku północno-wschodnim od budynku Dyrekcji Szpitala i 104 m od wykopu A (ryc. 2). W pierwszym etapie badań założono wykop K o wymiarach 4×2 m, który zawierał jedynie warstwy wysypiskowe nowożytnie oraz wkop kanalizacyjny. Natomiast w narożniku północno-wschodnim, w profilu wschodnim odkryto duży fragment naczynia leżącego do góry dnem. Przy wyjmowaniu naczynia odsłonięto polepę zagłębiającą się w profil. Poszerzono wobec tego wykop o 1,5 m w kierunku zachodnim i przedłużono do 3,50 m w kierunku północnym. Nowy odcinek wykopu określono jako K₁. Wyeksplorowano go do głębokości 2,50 m. W stratygrafii wykopu wyróżniono sześć warstw (I—VI).

Warstwa I

Warstwę tę o miąższości 30—50 cm stanowił humus współczesny pozbawiony zabytków.

Warstwa II

Miąższość jej wynosiła 20—95 cm. Treść warstwy stanowił gruz ceglany, pochodzący z okresu nowożytnego. Podobnie jak warstwa I nie dostarczyła ona żadnych zabytków.

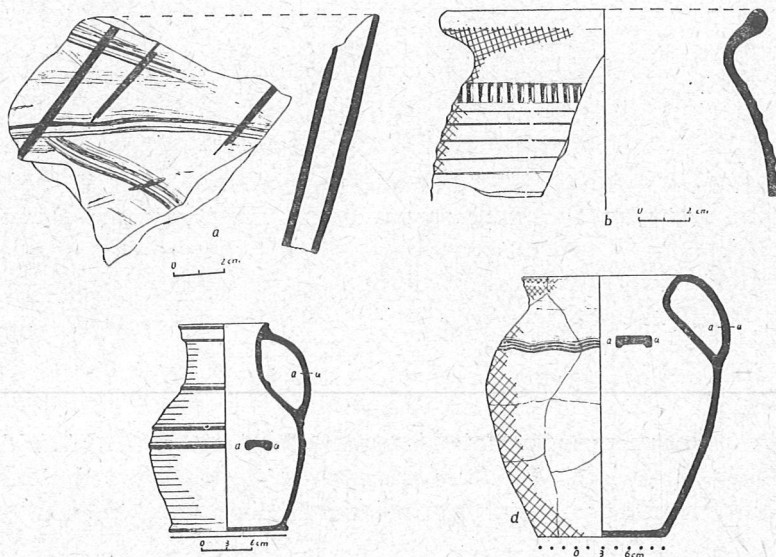
Warstwa III

Warstwa III o miąższości 5—40 i 65 cm, ciemnoszara, piaszczysta, zawierała grudy polepy i zalegała w wykopie nieregularną soczewką.

Inwentarz:

Ceramika z okresu wczesnośredniowiecznego, późnośredniowiecznego, nowożytny gruz ceglany, polepa, przedmioty metalowe.

Ceramika z okresu wczesnośredniowiecznego: 9 ułamków naczyń całkowicie obtaczanych, w tym 1 ułamek dna wklęsłego z podsypką i 8 ułamków brzuśców o barwie szarej i szarobrunatnej, zdobionych dookólnymi żłobkami i zawierających domieszkę średnioziarnistego tłucznia.

Ryc. 29. Świecie n. Wisłą. Stanowisko 1. Wykop K₁

Legenda: a—b, d — ceramika z okresu późnośredniowiecznego, z warstwy IV; c — dzban z warstwy V

Fig. 29. Świecie nad Wisłą. Site 1. Excavation K₁

Legend: a—b, d — pottery from late mediaeval period, from layer IV; c — jug from layer V

Ceramika z okresu późnośredniowiecznego: 87 ułamków naczyń stalowoszarych, w tym 4 ułamki wylewów, 1 fragment pokrywy, 6 den z częścią przydenną i 76 ułamków brzuśców.

Wśród wylewów są reprezentowane dwa typy: typ I zawiera 1 wylew, typ IIa — 3 wylewy o krawędziach zaokrąglonych lub ukośnie ściętych do wewnątrz. Fragment pokrywy przedstawia formę stożkową o zaokrąglonej krawędzi. Dna zawierają od zewnątrz ślady podsypki, a od wewnątrz — obtaczania. Kilka ułamków brzuśców zdobi ornament polerowania, a pozostałe — dookólne żłobki. Ogólnie domieszka drobno- i średnioziarnistego piasku. Przełomy jedno- i dwubarwne.

Przedmioty metalowe: 2 gwoździe, jeden z nieregularnie prostokątną główką i trzpieniem o przekroju prostokątnym, drugi z płaską owalną główką i trzpieniem o przekroju okrągłym. Wymiary: pierwszy — dług. 19,5 cm, średn. główki 1,1 cm, drugi — dług. 6,0 cm, średn. główki 2 cm. Trzy ułamki silnie skorodowanych ostrzy żelaznych.

Warstwa IV

Warstwa IV o miąższości 85—130 cm zalegała w postaci rumowiska nadpalonej polepy, belek zwęglonych, węgla drzewnego i nielicznych kamieni. W wykopie K₁ uchwycono fragment tej warstwy stanowiący narożnik czworoboku zorientowanego z północnego wschodu na południowy zachód. Od strony północno-wschodniej w krótszej ścianie odkrytego obiektu (1,55 m) występowały zwęglone belki położone jedna na drugiej. Pomiedzy belkami znajdowała się polepa i niewielkie przepalone kamienie. Na górnej belce leżało skupisko zwęglonego ziarna zbóż. Po zewnętrznej stronie tejże ściany, 10 cm nad spągiem warstwy, odkryto pojedynczy, nieregularny rząd fragmentów cegieł późnośredniowiecznych, ustawionych na dłuższym boku. Posiadały one ślady wtórnego przepalenia. W profilu południowym odsłonięto dwie, stojące ukośnie, zwęglone belki. W części południowej, w piasku, poza zasięgiem warstwy IV, 40 cm przed jej spągiem znajdowała się luźno leżąca czaszka ludzka.

Inwentarz:

Ceramika z okresu późnośredniowiecznego, fragmenty naczyń szklanych, ziarna roślin uprawnych i dziko rosnących, fragmenty przedmiotów metalowych, fragmenty cegieł późnośredniowiecznych, polepa, węgiel drzewny.

Ceramika z okresu późnośredniowiecznego: 8 ułamków naczyń ceglastrobrunatnych, w tym 1 ułamek dna oraz 1 cały dzban i 40 ułamków naczyń stalowoszarych, w nich 4 ułamki wylewów, 3 ułamki pokryw, 8 den i 25 ułamków brzuśców.

Ułamki naczyń ceglastych są niewielkie i mało charakterystyczne. Pod względem cech morfologicznych i technologicznych nawiązują do występujących w wykopie J. Fragment dna posiada ślady podsypki i pierścieni dookoły po zewnętrznej stronie.

W grupie ceramiki stalowoszarej na pierwszym miejscu należy wymienić dzban o wysokim, lekko rozchylonym wylewie z małym okapem, dzióbkiem i lekko skośnie do wewnątrz ściętą krawędzią, z uchem taśmowym o zgrubiałych brzegach, łączących się z krawędzią wylewu. Brzusiec jest baniasty z największą wydutością na około $\frac{2}{3}$ wysokości, w górnej partii zdobiony ornamentem pięciokrotnej linii falistej. Dno posiada nierówne krawędzie i ślady podsypki. Na wewnętrznej stronie ścianek widoczne są miejsca łączenia taśm, a na zewnętrznej stronie — ślady zagładzania i obtaczania. Wymiary: średn. 18,8 cm, średn. brzuśca 27,5 cm, średn. dna 15,5 cm, wys. 31,5 cm (ryc. 29 d i 30 f).

W wylewach stalowoszarych są reprezentowane trzy typy (ryc. 5, 29) w następujących proporcjach: typ I — 1 wylew, typ II a — 2, typ III — 1.

Krawędzie wylewów są zaokrąglone. Fragmenty pokryw pochodzą od form stożkowych z zaokrąglonymi krawędziami lekko podciętymi od wewnątrz. Wśród ułamków brzuśców na uwagę zasługują 2 fragmenty grubościennego naczynia z odciskami szczątków organicznych, zdobionego nieregularnymi poziomymi bruzdami (ryc. 29 a). Na dnach w dwóch wypadkach występują ślady odcinania, a w 5 — ślady podsypki. Na jednym z nich zachował się żłobek powstały w wyniku podważania dna. We wszystkich ułamkach występuje domieszka nieliczna średnio- i drobnoziarnistego piasku. Przełomy w większości jednobarwne.

Naczynia szklane są reprezentowane przez 42 bardzo drobne ułamki, nawiązujące do materiału pochodzącego z warstwy IV b wykopu A, F, I⁸².

Ziarna roślin uprawnych występują przede wszystkim w postaci jęczmienia z nieliczną domieszką owsa. Na rośliny dziko rosnące składa się szczaw, rdest, komosa, kąkol polny, wyka, poziewnik i przytulia⁸³.

Węgiel drzewny występujący w warstwie IV pochodzi z drzew sosnowych.

Na polepie stwierdzono w trakcie badań analitycznych odciski kłosów.

Warstwa V

Warstwa V o miąższości 10 cm stanowiła najniższy poziom obiektu odkrytego w warstwie IV. Odsłonięto tutaj fragmenty zwęglonych belek i skupiska węgla drzewnego, układające się w narożnik konstrukcji domu nr 2. Warstwę tę uznano za właściwy poziom osadniczy związany z powyższym domostwem, a warstwę IV — jako jego rumowisko.

Inwentarz:

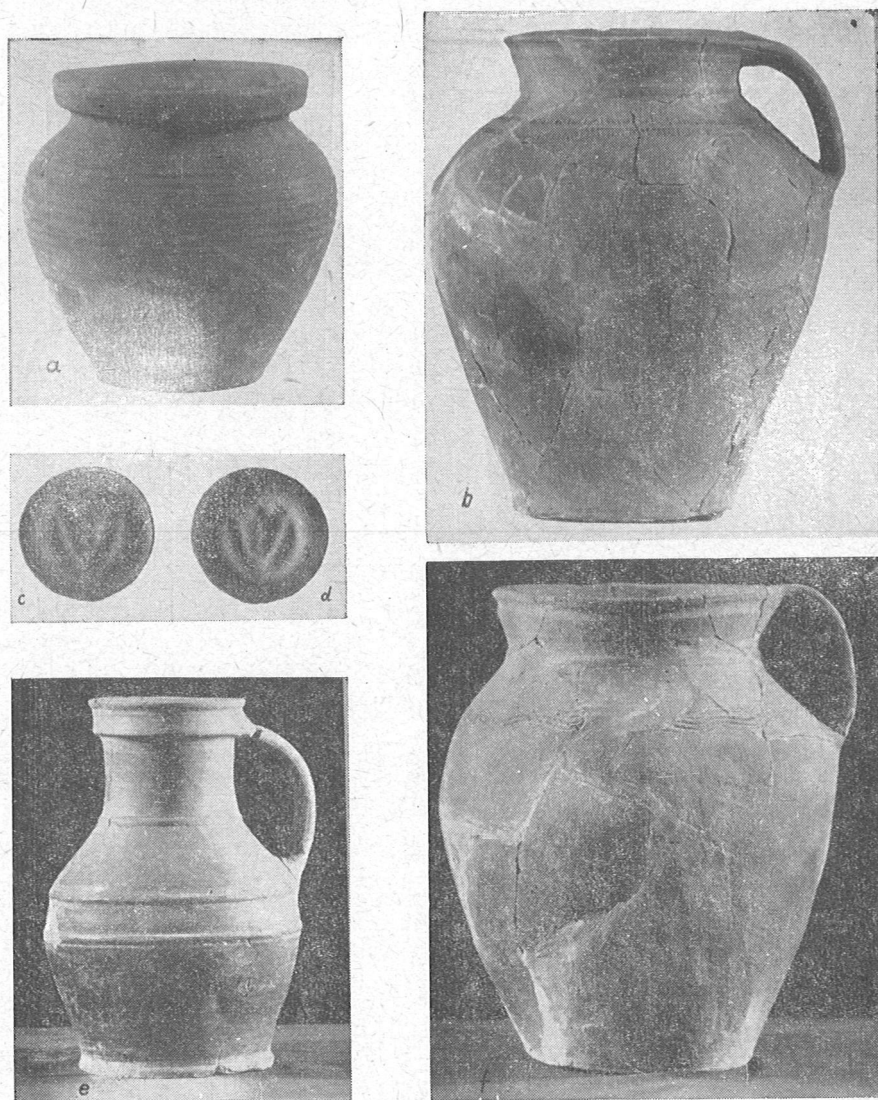
Ceramika z okresu późnośredniowiecznego: 1 dzban ceglastrobrunatny i 24 ułamki naczyń stalowoszarych, w tym 1 wylew i 23 ułamki brzuśców, kości zwierzęce.

Dzban ceglastrobrunatny posiada prosty wylew z dziobkiem o zgrubiałej krawędzi lekko wygiętej, wysoką szyjkę i baniasty brzusiec z największą wydętością nieco poniżej połowy wysokości, ucho osadzone przy okapie i płaskie dno ze śladami podsypki. Ornament dzbana stanowią listwy występujące u nasady szyjki i na brzuścu. Oprócz tego cała powierzchnia została wypolerowana. Wewnątrz widoczne są na ściankach miejsca połączeń taśm. Ogólna barwa jest jasnobrunatna, a na dnie i u dołu po stronie przeciwległej w stosunku do ucha silnie poczerniała.

⁸² S. Ciepiera, o.c.,

⁸³ M. Klichowska, o.c., s. 339.

Wymiary: wys. 25 cm, średn. otw. 11 cm, średn. brzuśca 18,5 cm, średn. dna 14,3 cm (ryc. 29 c, 30 d).

Ryc. 30. Świecie n. Wisłą. Stanowisko 1

Legenda: c, d — brakteat krzyżacki (awers i rewers); a—b — garnek i dzban stalowoszary z warstwy IV b wykopu J; e — dzban ceglastrobrunatny z warstwy V wykopu K₁; f — dzban stalowoszary z warstwy IV wykopu K₁

Fig. 30. Świecie nad Wisłą. Site 1

Legend: c, d — Teutonic Order bracteate (avers and reverse), a—b — pot and jug in steel-grey, from layer IVb of excavation J; e — brick-brown jug from layer V of excavation K₁; f — steel-grey jug from layer IV of excavation K₁

Ceramika stalowoszara pod względem form oraz cech morfologicznych i technologicznych nawiązuje do materiału z warstwy III.

Warstwa VI

Warstwę tę stanowił piaszczysty calec.

Wykop L

Wykop ten jest położony 19 m w kierunku północnym od budynku Dyrekcji Szpitala i 118 od wykopu A (ryc. 2). Wymiary wykopu: $3 \times 1,5$ m, głęb. 1,80 m. Na stratygrafię składają się cztery warstwy (I—IV).

Warstwa I

Warstwa I o miąższości 30 cm, zalegała w postaci humusu współczesnego przemieszanego z gruzem ceglany i nie dostarczyła żadnych zabytków.

Warstwa II

Warstwa II o miąższości 50 cm, szarobrunatna, piaszczysta, zalegała w całym wykopie i pozbawiona była zabytków.

Warstwa III

Warstwę tę o miąższości 25 cm stanowiła ziemia przemieszana, związana z wkopem kanalizacyjnym i, podobnie jak poprzednie, nie zawierała materiału zabytkowego.

Warstwa IV

Warstwę tę stanowił piaszczysto-gliniasty calec.

Wykop Ł

Został on usytuowany w odległości 116 m na wschód od budynku Dyrekcji Szpitala i 194 m na północny wschód od wykopu A (ryc. 2). Wymiary: $5 \times 2,5$ m, głęb. 80 cm.

Wykop ten zawierał tylko warstwę darni i humusu współczesnego o miąższości 25 cm, poniżej której zalegała jałowa glina.

ANALIZA MATERIAŁU ZABYTEKOWEGO

Analiza zabytków ruchomych oraz warstw kulturowych ze stanowiska 1 w Świeciu nastrocza wiele trudności ze względu na znaczne rozproszenie wykopów archeologicznych i zakłócenia niektórych poziomów osadniczych późniejszymi wkopami nowożytnymi oraz niwelacją terenu. Synchronizacja poszczególnych warstw jest możliwa tylko w odniesieniu

Tabela 1

Zestawienie zabytków ruchomych odkrytych na stanowisku 1

Wykop	Warstwa jama	Naczynia gliniane							Naczynia szklane	Przedmioty metalowe			Żużel żelazny	Ziarno zbóż	Inne	Kości	
		V okres ep. brązu	Okres wpływów rzymskich	Okres średnio-wieczny				żelazne		brązowe	srebrne	ludzkie				zwierzęce	
				wczesny	późny												
					stalowo-szara	ceglasta	polewana										
AFI	I	—	—	7	112	1	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	+
	II	—	—	9	162	2	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—
	III	—	2	5	163	1	—	10	6	1	—	+	—	+	—	—	+
	IVa	—	—	—	15	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	IVb	—	—	11	280	—	—	200	6	—	—	—	—	—	—	—	+
	jama 1	—	—	2	53	1	—	—	—	—	—	—	+++	—	—	—	—
B	I	—	1	2	235	2	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
	IIa	—	—	—	28	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	IIb	—	—	—	24	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	III	—	—	3	234	1	—	—	10	—	—	—	—	—	—	—	+
	IV	—	2	2	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	+
	V	—	1	17	238	2	—	—	2	1	—	+	—	—	—	—	+
	jama 2	—	—	—	292	3	—	—	3	—	—	++++	—	—	—	—	+
C	I	—	—	1	86	3	1	—	6	1	—	—	—	—	—	+	+
	II	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	+	—	—
	III	—	2	4	53	—	2	—	—	—	1	+	—	—	+	—	+
D	I	—	8	17	256	7	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	+
E	I	—	—	—	8	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	+	—
G	I	—	3	7	83	4	1	—	—	—	—	—	—	—	—	+	+
	II	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	+	—
	III	—	—	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	IV	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	+	—
H	I	—	—	23	103	2	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	+
	II	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	III	4	—	15	70	3	—	—	1	1	—	—	—	—	1	—	+
	IV	11	—	13	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	+
	V	245	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	+
J	I	—	—	—	106	15	—	—	14	—	—	—	—	—	—	—	+
	II	—	—	—	84	10	—	—	4	—	—	+	—	—	—	—	+
	III	—	—	—	116	—	—	—	6	—	—	—	—	—	—	—	+
K ₁	I-II	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	III	—	—	9	87	—	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—
	IV	—	—	—	50	8	—	42	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	V	—	—	—	24	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	+
			260	18	147	2968	71	4	252	70	5	1	++++	+++	1	+	++

+ = pojedyncze znaleziska

++++ = duża liczba

do kilku wykopów, mianowicie A, F, I, C, B oraz G i H. W rozważaniach analitycznych i wnioskach chronologicznych nie brano w zasadzie pod uwagę warstw I i II wskutek ich przemieszania.

W analizie zabytków ruchomych na pierwszy plan wysuwa się ceramika, znaleziona w liczbie 9 całych okazów i 3449 drobnych ułamków naczyń (tabela 1).

W ogólnej masie materiału ceramicznego jest duże zróżnicowanie pod względem chronologii. Wyróżniono tu bowiem ceramikę z V okresu brązu (wykop H — warstwy IV—V), 18 ułamków ceramiki z okresu wpływów rzymskich (wykop A, F, I, B i C — warstwy III—IV), 147 ułamków naczyń wczesnośredniowiecznych, głównie całkowicie obtaczanych (wykopy A, F, I, B, C, G, H, K₁ — warstwy II—V) oraz 3033 ułamki ceramiki późnośredniowiecznej, która stanowi 88% całości materiału (występuje we wszystkich wykopach z wyjątkiem L i Ł oraz we wszystkich warstwach oprócz IV i V w wykopie H). Jest ona dominującym i typowym znaleziskiem dla badanych warstw.

Ceramika z okresu wpływów rzymskich jest reprezentowana przez 2 fragmenty czepaków z ukośnie osadzonymi, lekko przewężonymi uchami oraz ułamki gładzonych lub schropowaconych brzuśców. W oparciu o formę uch oraz sposób ich osadzenia można by ją datować na starszy okres wpływów rzymskich.

Ceramika z okresu wczesnośredniowiecznego jest znaleziskiem sporadycznym w warstwach poszczególnych wykopów. Najliczniej wystąpiła w wykopie H, K₁ — w warstwie III, w wykopie A, F, I — w warstwie IV i w wykopie B — w warstwie V. W ogólnej liczbie 147 ułamków znajduje się zaledwie 5 wylewów i 4 dna. W większości są to ułamki naczyń całkowicie obtaczanych, barwy szarej i szarobrunatnej, stosunkowo dobrze wypalonych i zawierających domieszkę średnio- i drobnoziarnistego tłucznia. Dna są wklęsłe, a 2 z nich posiadają znaki garncarskie w formie krzyża. Jedno z den pochodzi od naczynia górą obtaczanego i zawiera odcisk koła garncarskiego. Nieliczne wylewy można by zaliczyć do typu naczyń o profilu esowatym z wyodrębnioną szyjką, występujących od XI do XIII wieku. Ze względu na to, że ceramika powyższej grupy zachowała się w bardzo drobnych ułamkach oraz w dużym rozproszeniu w różnych warstwach wykopów, trudno ustalić jej ścisłą chronologię.

Materiał późnośredniowieczny reprezentowany jest w Świeciu przez dwie zasadnicze grupy, tj. ceramikę stalowoszarą, wypalaną w atmosferze redukcyjnej, i ceglastobrunatną, wypalaną w atmosferze utleniającej (ryc. 5). Grupa I przeważa zdecydowanie we wszystkich wykopach i poszczególnych warstwach, podczas gdy grupa II jest spotykana tylko w niektórych warstwach kilku wykopów, i to bardzo

nielicznych (tabela 1). Łączna liczba ułamków ceramiki stalowszarej wynosi 2968 sztuk (97%), a w ceglastrobrunatnej — 71 sztuk.

Rekonstrukcja rodzajów i form naczyń jest utrudniona z uwagi na zbyt drobne ułamki, jakie się po nich zachowały. Odkrytych w całości

Tabela 2

Zestawienie typów wylewów występujących w poszczególnych warstwach wykopów stanowiska 1

Wykop	Warstwa jama	Typ I	Typ IIa	Typ IIb	Typ III	Ogólna licz- ba wyle- wów
AFI	I	1	5	1	4	11
	II	2	9	4	2	17
	III	—	8	5	1	14
	IVb	1	9	1	2	13
	jama 1	1	1	—	—	2
B	I	6	9	1	2	18
	IIa	—	3	—	—	3
	IIb	1	—	1	1	3
	III	4	6	4	2	16
	IV	—	—	—	—	—
	V	15	6	—	3	24
	jama 2	11	9	4	4	28
C	I	7	16	2	7	32
	II	—	—	—	—	—
	III	2	7	1	3	13
D	I	4	11	1	5	21
E	I	—	1	—	—	1
G	I	3	7	—	—	10
H	I	1	9	2	1	13
	II	—	—	—	—	—
	III	1	4	1	2	8
J	I	15	3	9	13	40
	II	13	1	6	6	26
	III	16	10	5	4	35
K ₁	III	1	3	—	—	4
	IV	1	2	—	1	4
	V	1	—	—	—	—
		107	139	48	63	356

lub zrekonstruowanych jest zaledwie 9 okazów, w tym 5 garnków, 3 dzbany i 1 miseczka. W ogólnej masie materiału można zaobserwować duże zróżnicowanie pod względem rodzaju naczyń. Występują tutaj garnki, misy, dzbany i tygielki.

Ceramika stalowoszara. Do najliczniejszych znalezisk w tej grupie ceramiki należą garnki. Szczegółowo można scharakteryzować jedynie te, które zachowały się w całości i pochodzą z warstwy III i IV b wykopu A, F, I. Są one cienkościenne, smukłe, o największej wydętości brzuśca w około $\frac{2}{3}$ wysokości. Wysokość ich równa się w przybliżeniu średnicy brzuśca i wynosi 8,7, 11,5 i 15,7 cm. Posiadają one wylewy typu I i III, dna z pierścieniem dookołnym lub nierówną krawędzią oraz śladami stosowania podsypki. Na zewnętrznej i wewnętrznej stronie ścianek widoczne są ślady obtaczania, podobnie jak i miejsca łączenia kolejnych taśm. Zawierają one domieszkę średnio- i gruboziarnistego piasku i są zdobione ornamentem poziomo spiralnych żłobków (ryc. 8 i 12). Do sporadycznych znalezisk należy forma garnka z uchem, o wylęwie typu I (ryc. 17 l). Najczęściej jednak w warstwach występują ułamki wylewów, które kwalifikują się do trzech określonych na wstępie typów (ryc. 5). Proporcje ilościowe i częstotliwość występowania wylewów poszczególnych typów ukazuje tabela 2. Najpowszechniej spotykaną formą w większości warstw, z wyjątkiem warstwy V wykopu B i warstwy I—III wykopu J, jest typ II, odmiana a i b, o krawędziach poziomo lub ukośnie do wnętrza ściętych. Drugie miejsce zajmuje typ I o krawędzi zaokrąglonej, czasami poziomo ściętej.

Najbardziej miarodajne w tym wypadku są proporcje kształtujące się w warstwach nie przemieszanych. Otóż w warstwie IV wykopu A, F, I przeważa typ II, podczas gdy w warstwie V wykopu B — typ I. Najrzadziej spotykaną formą jest typ III. W świetle analizy porównawczej materiał świecki wykazuje dość dużą różnorodność w zakresie uformowania wylewów, niezbyt często spotykaną na stanowiskach średniowiecznych w Polsce. Na przykład w Gdańsku mamy typ III, w Toruniu i w Chełmnie dominuje typ I, w Płocku i w Elblągu — typ II, a jedynie we Fromborku, w Stębarku i w Warszawie znajdujemy typy od I do III⁸⁴. Analogie do garnków świeckich mamy w ceramice z XIV i XV w. z Torunia⁸⁵, z Chełmna⁸⁶, z Elbląga⁸⁷ i z Gdańska⁸⁸. Wylewy świeckie

⁸⁴ J. Kruppé, *Garncarstwo...*, s. 111—112.

⁸⁵ J. Kruppé, *Studia...*, ryc. 37: 2—19, 24—25; ryc. 38 oraz 39.

⁸⁶ *Tamże*, ryc. 37: 22—23, 27.

⁸⁷ M. Gajewska i J. Kruppé, *Badania...*, rys. 17—20; B. Erlich, *Keramische und andere ordenszeitliche Funde in der Stadt Elbing unter der Elbinger Umgegend*, „Mitteilungen des Copernicus-Vereins für Wissenschaft und Kunst zu Thorn”, H. 25, Toruń 1917, tabl. II—III.

⁸⁸ J. Kruppé, *Studia...*, ryc. 36: 9—17, 21—23.

w obrębie trzech poszczególnych typów nie wykazują zbytniego zróżnicowania w sposobie ukształtowania krawędzi, wrębu na pokrywę lub okapu, są tylko bardziej lub mniej wychylone na zewnątrz. Krawędzie wylewów typu I są zwykle zaokrąglone, typu II — są ścięte, a typu III — zaokrąglone lub ścięte. Wręby na pokrywy oraz okapy są niekiedy silnie zaznaczone, a czasami bardzo słabo. Nawiązują one do odpowiednich typów występujących w materiałach z wymienionych stanowisk na terenie Polski. Ogólnie garnki świeckie zawierają domieszkę piasku, w niektórych wypadkach dość liczną. Najczęściej domieszkę stanowią średnie i drobne ziarnka piasku łącznie. Przełomy w większości są jednobarwne, co wskazuje na dobry wypał naczyń. Widoczne na ściankach garnków miejsca łączenia poszczególnych taśm, jak również pierwszej taśmy z krawędzią dna oraz ślady podsypki na dnach wskazują na lepienie omawianych naczyń metodą ślizgowo-taśmową.

Do najczęściej spotykanych pokryw należą formy stożkowate o krawędziach zaokrąglonych lub ściętych, czasami od wewnątrz podciętych (ryc. 17 e), oraz dzwonowate, posiadające krawędzie na zewnątrz zaokrąglone, a od wewnątrz „piętkę” (ryc. 25 g). Analogie do pokryw świeckich znajdujemy, podobnie jak do garnków, w ceramice toruńskiej, fromborskiej⁸⁹ i warszawskiej⁹⁰.

Misy niezmiernie trudno jest wydzielić z rozdrobnionego materiału świeckiego, gdyż ukształtowaniem wylewów nie różnią się w zasadzie od garnków. Większe fragmenty mis zachowały się w warstwie I—III w wykopie J. Charakteryzują się one wylewami typu II a i b oraz III (ryc. 25, 27). Niektóre z krawędzi typu II są zdobione trzykrotną stylizowaną linią falistą. Średnice ich otworów wahają się od 18 do 27 cm. Największa wydętość brzuśców znajduje się niemalże u nasady szyjki lub nieco poniżej. W tym miejscu kilka mis zdobi ornament dookólnych żłobków. Przypuszczalna wysokość może wynosić od 10 do 15 cm. Do grupy mis można też prawdopodobnie zaliczyć niektóre ułamki wylewów różniące się od pozostałych grubością ścianek i krawędzi oraz znacznym rozchyleniem wylewów. Misy ze Świecia nawiązują do ceramiki warszawskiej z XIV i XV wieku⁹¹, gdańskiej ze stanowiska 2⁹² i fromborskiej⁹³.

Dzbany, pod względem ukształtowania wylewu i umiejscowienia maksymalnej wydętości brzuśca, można podzielić na trzy typy:

⁸⁹ M. Gajewska i J. Kruppé, *Badania archeologiczne w 1958 roku na wzgórzu Katedralnym we Fromborku*, „Rocznik Olsztyński”, t. III, tabl. VII.

⁹⁰ J. Kruppé, *Studia...*, ryc. 4: 17, 26; ryc. 20: 41, 43; ryc. 22 i 24.

⁹¹ Tenże, *Garncarstwo...*, s. 160.

⁹² *Tamże*, s. 175, ryc. 87: 2—6; ryc. 88: 1, 4, 5.

⁹³ M. Gajewska i J. Kruppé, *Badania...*, tabl. VII.

Typ I charakteryzuje się wylewem wychylonym na zewnątrz, pozbawionym okapu, maksymalną wydutością brzuśca w około $\frac{2}{3}$ wysokości oraz uchem taśmowatym o zgrubiałych brzegach łączącym się z krawędzią. Do tego typu zalicza się dzban z warstwy IV b wykopu A, F, I (ryc. 12 j, 30 b) oraz z warstwy IV wykopu K₁ (ryc. 29 d, 30 f), jak również fragment małego dzbanka cienkościennego, zdobionego polerowaniem (ryc. 25). Dna tych dzbanów zawierają ślady podsypki, pierścieni dookoła lub nierówne brzegi, a na ściankach części przydennych widoczne są miejsca łączenia taśm oraz ślady obtaczania i zagładzania. Domieszka schudzająca średnioziarnistego piasku dwóch pierwszych dzbanów jest dość liczna, a trzeciego — nieliczna, drobnoziarnistego piasku. Poniżej nasady szyjki dzbany te są zdobione kilkakrotną linią falistą lub ornamentem stempelkowym. Średnica otworu dużych dzbanów waha się około 19 cm, średn. brzuśca — od 27,5 do 31,5 cm, średn. dna — od 15,5 do 18,5 cm, a wysokość — od 31,5 do 38 cm.

Typ II charakteryzuje się wylewem nieco cylindrycznym z okapem i zaokrągloną krawędzią oraz największą wydutością brzuśca poniżej połowy wysokości. Jedyne całe dzban tego typu należy do grupy ceramiki ceglato-brunatnej (ryc. 29 c, 30 e). W grupie ceramiki stalowoszarej mamy tylko fragmenty wylewów dzbanów typu II. Niektóre z nich są zdobione żłobkami dookoła. Pod względem cech morfologicznych i technologicznych nie różnią się one od typu I. Zostały znalezione w warstwie I wykopu B, w warstwie II wykopu A, F, I, J, w warstwie III wykopu B, w warstwie IV wykopu A, F, I, K₁ oraz w warstwie V wykopu B. Dzbany zachowane w całości posiadają następujące wymiary: wys. 25 cm, średn. otw. 11 cm, średn. brzuśca 18,5 cm, średn. dna 14,3 cm. Wylewy całych dzbanów typu I i II posiadają dzióbki. Nie stwierdzono ich natomiast przy ułamkach wylewów.

Analogie do dzbanów typu I są w literaturze przedmiotu nieliczne⁹⁴. Natomiast typ II występuje w ceramice toruńskiej⁹⁵, chełmińskiej⁹⁶ i warszawskiej⁹⁷.

Jako typ III dzbanów uznano fragmentarycznie zachowany okaz charakteryzujący się dwoma taśmowymi uchami, wysokim wylewem i największą wydutością brzuśca, prawdopodobnie około połowy wysokości (ryc. 25 f). Został on odkryty w warstwie II wykopu J.

Na łączną liczbę 208 ułamków den, 56 posiada ślady odcinania od tarczy koła, a 161 — ślady stosowania podsypki (tabela 3). Na wewnętrznych ściankach den, nawet o małej średnicy, stwierdzono dookoła ślady

⁹⁴ J. Kruppé, *Garncarstwo...*, s. 149, ryc. 66: 1.

⁹⁵ Tamże, s. 153, ryc. 68: 9—13.

⁹⁶ J. Kruppé, *Studia...*, ryc. 37: 23.

⁹⁷ Tenże, *Garncarstwo...*, s. 147, ryc. 64.

Tabela 3

Zestawienie den naczyń pochodzących ze stanowiska 1

Wykop	Warstwa jama	Dna z śladami podsypki	Dna z śladami odcinania	Ogólna liczba den
AFI	I	12	—	12
	II	7	—	7
	III	9	1	10
	IVb	7	2	9
	IVa	1	1	2
	jama 1	2	—	2
B	I	13	1	14
	IIa	3	1	4
	IIb	—	—	—
	III	12	4	16
	IV	—	—	—
	V	10	2	12
	jama 2	13	1	14
C	I	8	—	8
	II	—	—	—
	III	4	—	4
D	I	8	—	8
G	I	5	—	5
H	I	10	—	10
	II	—	—	—
	III	6	—	6
J	I	5	9	14
	II	7	14	21
	III	7	9	16
K	III	6	—	6
	IV	6	2	8
		161	56	208

obtaczania. W częściach przydennych widoczne są miejsca łączenia dna z pierwszą taśmą, co dość wyraźnie wskazuje na to, że omawiana ceramika była lepiona na kole. Dna łączono tutaj z pierwszą taśmą, oblepiając nią z obydwu stron brzeg dna, lub też przylepiając go do taśmy od strony wewnętrznej⁹⁸.

⁹⁸ Analogiczne sposoby formowania den i łączenia ich z pierwszą taśmą stwierdził w ceramice warszawskiej J. Kruppé (Tenże, *Studia...*, s. 120—122).

Ogólnie ceramika świecka cstalowszara wykazuje szereg cech przemawiających za tym, że została wykonana drogą lepienia przy zastosowaniu metody ślizgowo-taśmowej⁹⁹. Sądząc z dominujących ilościowo jednobarwnych przełomów, poziom techniki wypału był dość wysoki. Nie zaobserwowano żadnej współzależności pomiędzy formą a wypałem naczyń. Ornamentyka ceramiki nie wykazuje wielkiej różnorodności wątków zdobniczych. Na ogół są to żłobki dookolne, poziomo spiralne, czasem występujące w kompozycji z ornamentem radełkowym. Niekiedy stosowano motyw kilkakrotnej linii falistej lub odcisku palca, zazwyczaj zdobiąc krawędzie. Oprócz tego na całej powierzchni nielicznych naczyń występują nieregularne, krzyżujące się pasma polerowane. Fragmenty naczyń polerowanych są cienkościenne i zawierają nieliczną domieszkę drobnoziarnistego piasku.

Ceramika ceglastero-brunatna jest reprezentowana w Świeciu przez 71 ułamków i 1 cały dzban. Została ona odkryta tylko w niektórych warstwach wykopów, a najliczniej w warstwie I i II wykopu J. W powyższej grupie ceramiki zwraca uwagę niejednolite zabarwienie. Część z niej jest koloru ceglatego, kilka — żółto-brunatnego i ceglastoszarego. Barwa ceglastoszara występuje zazwyczaj na jednej stronie naczyń, na zewnętrznej lub też wewnętrznej. Odnosi się w tym wypadku wrażenie, że były one poddawane siwieniu, tylko że proces ten został za wcześnie przerwany.

Rodzaje naczyń, jakie można wyróżnić na podstawie ułamków wylewów, stanowią garnki o wylewach typu I, II a i II b, misy o wylewach typu I i III, ze zdobionymi krawędziami, oraz dzbany. Poza tym zachowały się fragmenty pokrywek stożkowych z podciętą od wewnątrz krawędzią, a także nóżki od tygielków. Dzbany reprezentuje okaz typu II, wydzielonego i opisanego w grupie ceramiki siwej (ryc. 29 c i 30 d). Dzban ten jest zdobiony polerowaniem i poziomymi dookolnymi listwami. Na zewnętrznej ścianie, przeciwległej w stosunku do ucha, jest okopcony. Poza tym na ściankach dzbana widoczne są miejsca łączenia poszczególnych taśm, a dno dzbana posiada ślady odcinania od tarczy koła. Z pozostałych trzech den na jednym występują ślady podsypki, a na dwóch — odcinania. Ogólnie ceramika ta zawiera nieliczną domieszkę średnio- i gruboziarnistego piasku, czasami żwirku lub tłucznia. Przełomy są zazwyczaj jednolite, ceglaste, a niekiedy wewnątrz szare. W zakresie form i zdobnictwa naczynia ceglastero-brunatne nie różnią się

⁹⁹ Między innymi są to ślady podsypki na dnach, ślady obtaczania den na wewnętrznej stronie, szczególnie u naczyń wąskootworowych, ślady łączenia ścianek dna z pierwszą taśmą, jak również ślady łączenia poszczególnych taśm. Por. kryteria wyróżniające lepienia naczyń sposobem ślizgowo-taśmowym, ustalone przez J. Kruppé. (Tenże, *Studia...*, s. 125—128).

Tabela 4

Zestawienie średnic wylewów i den nie zrekonstruowanych przedstawionych na rycinach

Rycina nr	Stanowisko	Wykop	Warstwa jama	Średnica w cm
7 a b c d e f h i	1	A,F,I,	II	13,6 10,8 17,6 16,6 12,6 21,6 16,6 10,8
8 d e f g h	1	A,F,I,	III	12,5 16,6 14,6 12,7 12,0
12 a b c	1	A,F,I,	IVb	13,6 8,7
16 c	1	B	I	10,7
17 a b c d i j k	1	B	V	28,5 11,7 13,6 9,8 10,8 19,8 14,6
18 d e	1	B	II	14,6 10,8
19 a b d g h i	1	C	I	19,6 15,7 12,7 19,6 22,5 19,6

Rycina nr	Stanowisko	Wykop	Warstwa jama	Średnica w cm
21 c d e	1	D	I	16,5 10,7 25,5
22 a c d e h	1	H	I — IV	24,5 18,7 17,6 14,6 8,8
23 b c e f h i	1	J	I	13,0 17,5 9,0 26,0 11,5 11,5
25 d	1	J	II	29,0
26 b c f g	1	J	III	15,5 15,5 13,3 7,2
32 e f g	2	I	IV	34,0 26,0 33,0
33 d e f g	2	I	IX	15,6 16,0 15,6 14,6

od ceramiki stalowoszarej i zostały również wykonane techniką ślizgo-wo-taśmową.

Naczynia z polewą. W materiale świeckim są one zjawiskiem niezwykle rzadkim. Na trzech wylewach pochodzących z warstwy III wykopów C i G znajduje się polewa brunatna, a na dwóch — pobiałka. Z wyjątkiem jednego, polewanego dwustronnie, wszystkie posiadają polewę na wewnętrznych ściankach (ryc. 21 e, 24 e).

Polewa na naczyniach średniowiecznych znana jest z dość licznych stanowisk na terenie Polski. Rozmaicie jednak ustala się czas zastosowania polewy w garncarstwie średniowiecznym. Dolna granica przypadałaby na 2 poł. XIII wieku, a górna na 2 poł. XV w. Na terenach północnej Polski u ujścia Wisły polewa pojawiła się — zdaniem Erlicha — w XIV w.¹⁰⁰

W świetle analizy porównawczej ceramika ze Świecia nawiązuje do znanej z innych stanowisk polskich, datowanej na XIV—XV w. Niestety, ze względu na pewne przemieszanie warstw nie udało się wydzielić form starszych, jakich można by się spodziewać, np. w warstwie V wykopu B lub w warstwie IV wykopu A, F, I. Formy znajdowane w najniższych poziomach występowały także i w najwyższych. Fakt ten mógłby poświadczać obserwacje J. Kruppé, który analizując późnośredniowieczną ceramikę warszawską stwierdził, że nie dostrzega się w zasadzie różnic w zakresie kształtów i zdobnictwa naczyń pomiędzy XIV a XV w.¹⁰¹

Wyroby szklane. Wśród około 250 ułamków szklanych, odkrytych w warstwie III i IV b w wykopach A oraz I, wewnątrz i na zewnątrz domu 1, a także w warstwie IV wykopu K₁ — w narożniku domu 2, wyróżniono szybkę okienną oraz szklanice o brzuścach typu cylindrycznego lub nieco beczułkowatego, zdobione guzkami względnie żeberkami, z wylewami w kształcie wysokich kołnierzy. Krawędzie wylewów i nasada szyjki są podkreślone wtopionymi nitkami szklanymi, najczęściej barwnymi. Naczynia świeckie były wykonane ze szkielek bezbarwnych lub jasnozielonkawych i jasnofiołkowych. Stanowią one dość jednolity zespół, który w świetle badań S. Ciepieli, a także zgodnie ze stratygrafią i chronologią monety, jak i materiału ceramicznego z inwentarza warstwy IV b wykopu A, I można by datować na XIV w.¹⁰²

Moneta. Na badanym stanowisku odkryto tylko jedną monetę w postaci brakteatu guziczkowego (ryc. 30 c, d), który znajdował się

¹⁰⁰ B. Erlich, *Keramische...*, s. 77.

¹⁰¹ J. Kruppé, *Garncarstwo...*, s. 194, 198—199.

¹⁰² S. Ciepiela, o.c.

w tym samym skupisku zabytków co ułamki szklane, łyżka wazowa i cały garnek (warstwa IV b w domu 1). Według określenia R. Kiernowskiego pochodzi ona z 1 poł. XIV w.

Przedmioty metalowe. Ogółem znaleziono 72 zabytki żelazne, 5 brązowych i 1 srebrny (tabela nr 1). Do ciekawszych odkryć z przedmiotów żelaznych zalicza się: ostrogę, wędzidło, podkowę, łyżkę wazową i klucz.

Na największą uwagę zasługuje tutaj ostroga z warstwy III wykopu J (ryc. 28 b). Stanowi ona jedyny element dobrze datujący warstwę. Reprezentuje typ ostróg z kółkiem gwiazdzistym, oznaczony przez Z. Hilczerównę jako typ III, odmiana 1, występująca od przełomu XIII na XIV w., a utrzymująca się do 1 poł. XIV w.¹⁰³

Fragment wędzidła z warstwy II wykopu J (ryc. 24 b) należy do wydzielonego przez A. Nadolskiego typu I, który nie posiada ustalonej chronologii¹⁰⁴.

Podkowa z warstwy III wykopów A, F, I, w odróżnieniu od występujących na stanowiskach średniowiecznych, jest niewielka, nieco asymetryczna, i ma tylko trzy otwory na środku kabłąka (ryc. 9 c),

Łyżka wazowa z warstwy IV b wykopu I, odkryta w domu 1 (w jednym zespole zabytków z brakteatem), należy do niezwykle rzadkich znalezisk na stanowiskach średniowiecznych w Polsce. Jediną publikowaną analogią do tego okazu może być fragment łyżki z Budzynia występującej w materiale z początku XIV w.¹⁰⁵ (ryc. 13).

Klucz żelazny w kształcie litery „L” (ryc. 17 f), pochodzący z warstwy V wykopu B, jest jeszcze jednym potwierdzeniem niezmiernie długiej tradycji tej formy, sięgającej początkami I—II w. n.e.¹⁰⁶

Znaleziony blisko spągu warstwy III wykopu C srebrny pierścionek, wycięty z płaskiej blachy, ze zwężonymi, nie spojonymi końcami jest zdobiony ornamentem wytłaczanym w kompozycji motywu drabinkowego, ukośnych krzyży i półkoli (ryc. 20 b). Nie posiada on ścisłej analogii w znanych mi materiałach, ale najbardziej jest zbliżony do pierścionka pochodzącego z 6 poziomu osadniczego na stan. 1 w Gdańsku, datowanego na lata 1180—1205¹⁰⁷. Analizy pierścionków z X—XIII w.

¹⁰³ Z. Hilczerówna, *Ostrogi polskie z X—XII wieku*, Poznań 1956, s. 63—69, tabl. VIII.

¹⁰⁴ A. Nadolski, *Studia nad uzbrojeniem polskim w X, XI i XII wieku*, „Acta Archaeologica Universitatis Lodziensis”, nr 3, Łódź 1954, s. 87.

¹⁰⁵ W. Heym, *Ein Bauernhaus aus dem Beginn des 14 Jahrhunderts im Deutschen Ordensland*, „Mannus Zeitschrift für Deutsche Vorgeschichte, Jg. 26, H 3/4, 1934, s. 354—356.

¹⁰⁶ J. Kostrzewski, *Kultura prapolska*, wyd. 3, Warszawa 1962, s. 260—261.

¹⁰⁷ Z. Hołowińska, *Wczesnośredniowieczne rzemiosło złotnicze w Gdańsku*, [w:] *Gdańsk wczesnośredniowieczny*, t. I, s. 73, tabl. XII, ryc. 16.

dokonała Z. Hołowińska¹⁰⁸. Według jej klasyfikacji opisywany okaz należy do grupy B występującej na obszarze Polski począwszy od X do końca XIII w. Pierścionki tego typu nawiązują do form często spotykanych na stanowiskach nadbałtyckich i ruskich¹⁰⁹.

Do zabytków brązowych należy taśmowate okucie (ryc. 19 j) odkryte w warstwie I wykopu C, kółko brązowe z warstwy III wykopu H, stanowiące prawdopodobnie fragment sprzączki (ryc. 22 g), oraz 3 fragmenty blachy brązowej nitowanej (ryc. 9 b) znalezione w warstwie II i III wykopów A, F, I i w warstwie V wykopu B. Na uwagę zasługuje tutaj rozproszenie fragmentów blachy pochodzących prawdopodobnie od tego samego naczynia lub innego przedmiotu, na co wskazują analogiczne cechy zewnętrzne. Fakt ten jest zapewne skutkiem niwelacji i rozwleczenia warstwy IV i V w ciągu następnych faz osadnictwa na omawianym terenie.

Żużel żelazny odkryty w dymarce (jama 2), poddany analizie przez J. Piaskowskiego wskazuje, że surowiec, z którego wytapiano w Świeciu żelazo, stanowiła niskoprocentowa ruda darniowa o zawartości fosforu 0,05—0,15%¹¹⁰.

Gruz ceglany był masowym znaleziskiem zwłaszcza w warstwie I i II poszczególnych wykopów. Stan zachowania cegieł nie pozwolił na szczegółowe pomiary. Dokonano jedynie częściowych pomiarów większych fragmentów cegieł pochodzących z warstwy IV wykopu K₁. Przeciętą wysokość waha się od 6 do 8,5 cm, a szerokość — 14 cm. Wysokość boków jednego okazu jest dość zróżnicowana. Długość, niestety, nieuchwytna. Na powierzchni cegieł widoczne są podłużne odciski palców.

Polepa. Wnioskując z okoliczności i zespołów, w jakich była znajdowana polepa, używano jej do wylepiania ścianek jam (jama 1 i 2) oraz do uzupełniania drewnianej konstrukcji domów. Na licznych bryłach zachowały się odciski żerdzi, traw, słomy i roślin¹¹¹.

Materiał botaniczny, odkryty w jamie 1 i w domu 2. Jego zasadniczym składnikiem był owies zwyczajny. Oprócz tego występowały pojedyncze ziarna pszenicy, jęczmienia i grochu oraz — nieco liczniej — roślin dziko rosnących¹¹².

¹⁰⁸ Z. Hołowińska (w przeciwieństwie do sakralnego) *Świeckie złotnictwo X i XIII wieku w Polsce* (maszynopis pracy doktorskiej). Jednocześnie wyrażam serdeczne podziękowanie autorce za udostępnienie mi swojej pracy.

¹⁰⁹ Z. Hołowińska, *Świeckie...*, o. c., (maszynopis).

¹¹⁰ J. Piaskowski, o. c., s. 345—346.

¹¹¹ M. Klichowska, o. c., s. 336—339.

¹¹² *Tamże*, s. 341.

Materiał zoologiczny. Wśród szczątków zoologicznych w liczbie 582 sztuki wyróżniono zwierzęta domowe (91,0%), dzikie (2,2%), ptaki (1,0%) i kości ludzkie (5,8%). Grupę zwierząt domowych najliczniej reprezentuje świnia (47,7%) i krowa (33,8%), a poza tym rozpoznano jeszcze owcę i kozę (16,6%) oraz konia (1,9%). Ze zwierząt dzikich występuje jeleni (55,6%), sarna (22,2%), dzik (11,1%) i bóbr (11,1%)¹¹³.

INTERPRETACJA ODKRYTYCH OBIEKTÓW ORAZ ZAGADNIENIA CHRONOLOGICZNE

STANOWISKO 1

Stratygrafia warstw w poszczególnych wykopach wykazuje, że nie wszystkie badane odcinki były jednocześnie objęte osadnictwem. W wyniku analizy ruchomego materiału zabytkowego stwierdzono na stanowisku 1 osadnictwo z V okresu epoki brązu, z okresu wpływów rzymskich, wczesnego i późnego średniowiecza oraz z czasów nowożytnych.

Osadnictwo z V okresu epoki brązu

Warstwę kulturową z epoki brązu uchwycono w wykopie H (warstwa IV—V). Zawierała ona skupisko ceramiki łużyckiej typu osadniczego oraz pojedyncze bryły polepy z odciskami żerdzi, jak również kości zwierzęce. Pod względem treści przyrodniczej nawiązuje ona do warstwy VIII wykopu G. Chronologia powyższego zespołu została ustalona w wyniku wstępnej analizy. Szczegółowe opracowanie będzie przedmiotem oddzielnego artykułu.

Osadnictwo z okresu wpływów rzymskich

Osadnictwo z tego czasu jest tu właściwie tylko zasygnalizowane przez 18 mało charakterystycznych ułamków naczyń, które występowały pojedynczo wspólnie z ceramiką wczesno- i późnośredniowieczną, w warstwie I wykopu D, w warstwie III wykopu A, F, I i C, w warstwie IV wykopu B, G oraz w warstwie V wykopu B. Jedynym elementem pozwalającym na pewne wnioski odnośnie do chronologii mogą być ucha lekko przewężone i ukośnie osadzone przy krawędzi, charakterystyczne dla starszego okresu wpływów rzymskich (ryc. 8 b, 20 a).

Osadnictwo z okresu wczesnośredniowiecznego

W stratygrafii badanych wykopów nie uchwycono warstwy wczesno-

¹¹³ M. Sobociński, o.c., s. 330—331.

średniowiecznej, lecz świadectwem jej istnienia na badanym stanowisku jest ceramika górą obtaczana i całkowicie obtaczana, odkryta w niewielkich ilościach, poczynwszy od warstwy I do ostatniej w wykopach A, F, I, B, C, D, G, H, K₁. Największe jej nasilenie obserwujemy w wykopie A, F, I, B i H. Wszystkie te punkty są położone w południowo-zachodniej części badanego terenu, co sugeruje, że tu właśnie mogło się skupiać osadnictwo wczesnośredniowieczne sprzed połowy X w. (?), potwierdzone m. in. dnem naczynia z odciskiem osi koła garncarskiego, oraz osadnictwo z X—XIII w., o którym świadczy ceramika całkowicie obtaczana charakteryzująca się formami o profilu esowatym z wyodrębnioną szyjką (ryc. 12, 21 i 22). Ceramikę całkowicie obtaczaną można by uznać za ślad osadnictwa wczesnośredniowiecznego wzmiankowanego w źródłach pisanych i lokowanego przez badaczy na tym terenie ¹¹⁴.

Osadnictwo z okresu późnośredniowiecznego

Osadnictwo późnośredniowieczne jest reprezentowane przez zabytki stałe i ruchome występujące w warstwach kulturowych poszczególnych wykopów z wyjątkiem wykopu L i Ł. Do niezakłóconych warstw z tego czasu należy warstwa IV b w wykopie A, F, I, i warstwa V w wykopie B oraz K₁. Można by je uznać za pierwszy poziom osadnictwa późnośredniowiecznego na stanowisku 1. Do najbardziej konkretnych pozostałości pierwszego poziomu należy dom 1 odkryty w warstwie IV b wykopu A, F, I oraz dom 2 położony w warstwie V wykopu K₁. Szczegółów konstrukcji tych obiektów nie da się odtworzyć, gdyż obydwa uległy spaleni i zburzeniu. Były one zbudowane na dość pofałdowanym, piaszczystym podłożu. Jako materiał budowlany w obydwu wypadkach posłużyły bierwiona sosnowe oraz polepa.

Dom 1 został odkryty w wykopie A, F, I, w północnej części, gdzie uchwycono jego południowy fragment o wymiarach 1×3 m (ryc. 11). Zachowane bierwiona były zwęglone, a niektóre występowały w postaci smug węgla drzewnego lub próchna. Podłogę domu stanowiła przypuszczalnie warstwa piasku. W inwentarzu domu do najciekawszych przedmiotów należą (odsłonięte w jednym skupisku, przy najniższej podłużnej belce): brakteat z 1 poł. XIV w. (ryc. 30 c, d), liczne ułamki naczyń szklanych, dzban stalowoszary typu I (ryc. 12 j, 30 b), cały garnek gliniany (ryc. 12) i żelazna łyżka wazowa (ryc. 13). Rozbite naczynia szklane, jak i drugi analogiczny garnek znajdowały się także w tej samej warstwie po zewnętrznej stronie wschodniej ściany domu. Zarówno moneta, jak i materiał ceramiczny oraz stratygrafia warstw pozwalają wyznaczyć chronologię obiektu na 1 poł. XIV w.

¹¹⁴ Por. przypis 4, 5, 8.

Dom 2. W wykopie K₁ odsłonięto północno-wschodni narożnik domu 2 o wymiarach 2,8×1,55 m. Konstrukcja jego po spaleniu rozpadła się, tworząc gruzowisko polepy, zwęglonych bierwion i węgla drzewnego. Podłoga była tu prawdopodobnie w postaci glinianego klepiska. Z inwentarza domu 2 na uwagę zasługują ułamki naczyń szklanych nawiązujące do odkrytych w domu 1 oraz dzban typu II, wypalony w atmosferze utleniającej (ryc. 30 e, 29 c), jak również skupisko ziaren zbóż, w którym dominuje owies. Ze względu na analogie zabytków ceramicznych i szklanych do materiału pochodzącego z domu 1, można powyższy obiekt datować podobnie — na 1 poł. XIV w.

Analizując dom 2, budzi zainteresowanie nieregularny, pojedynczy rząd fragmentów cegieł, biegnący od strony zewnętrznej wzdłuż ściany w partii przyciesiowej. Przypuszczalnie można go interpretować jako przejaw grodzenia ganku przed domem. Natomiast czaszkę znajdującą się w piasku poza zasięgiem zniszczonego domu trudno potraktować jako ofiarę zakładzinową. Należy raczej przyjąć, że znalazła się tam w wyniku późniejszych niwelacji terenu.

Z pierwszym poziomem osadniczym można zapewne wiązać także warstwę V w wykopie B i warstwę IV w wykopie C, nawiązujące pod względem treści przyrodniczej i kulturowej do warstwy VI b wykopu A, F, I. Najwyraźniejsze analogie zaznaczają się w ceramice. W warstwach tych nastąpiły niewątpliwie pewne zakłócenia w związku z niwelacją terenu w następnej fazie osadnictwa późnośredniowiecznego. Przypuszczenie to nasuwa się chociażby ze względu na rozproszenie materiału zabytkowego, jak na przykład fragmentów identycznej blachy brązowej i ułamków szklanych w młodszych warstwach. Częściowego zniszczenia warstwy V wykopu B i IV b wykopu A, F, I dokonano wskutek wkopania w nie jam — 1 i 2.

Na terenie, na którym rozlokowało się uchwycone osadnictwo późnośredniowieczne, występowały naturalne nieckowate zagłębienia. Jak można wnosić ze stratygrafii wykopów A, F, I, B i C, jedno z nich zaznacza się na odcinku około 18 m pomiędzy wschodnią ścianą profilową wykopu C a zachodnią ścianą profilową wykopu B. Krawędź drugiego zagłębienia można zaobserwować w południowo-wschodniej części wykopu A, F, I, w którym był zlokalizowany dom 1 (ryc. 6).

Drugi poziom osadniczy. Do reliktyw drugiego poziomu osadniczego należy przede wszystkim jama 1 w wykopie A, F, I, zagłębiająca się częściowo w warstwę IV b (ryc. 6, 10, 14). Stratygrafia wykopu, a także układ belek w konstrukcji domu 1 i lokalizacja niektórych zabytków, na przykład szklanych, świadczą, że jama 1 powstała już po spaleniu domu. Założenie jej poprzedziła prawdopodobnie niwelacja ruin i zgłiszcz domu. Została ona wkopana w warstwę zasypiskową bezpośrednio przy

południowo-wschodnim narożniku domu. Przypuszczalnie posiadała ona kształt nieregularnie owalny w rzucie poziomym, a nieckowaty w przekroju pionowym. Jama ta pełniła funkcję zbiornika zbóż, w którym wyróżniono trzy fazy użytkowania. Jako świadectwo poszczególnych faz można uznać trzy kolejne warstwy ziarna, wysypywanego na wyściółkę z sosnowych gałązek. Każdy ze zbiorów ziarna był pokryty warstwą polepy. Z pierwszą fazą użytkowania jamy wiąże się (licząc od góry) trzecia warstwa ziarna. Najliczniejszy zbiór znajdował się w drugiej, częściowo zniszczonej. Prawie całkowitemu rozwleczeniu uległa natomiast pierwsza warstwa (ryc. 14). Zasadniczym składnikiem wszystkich trzech zbiorów zboża był owies zwyczajny z małą domieszką jęczmienia i pszenicy.

Z uwagi na nieliczną, ułamkową i mało charakterystyczną ceramikę odkrytą w jamie, trudno ustalić jej chronologię. Ogólnie, pod względem cech morfologicznych i technologicznych nie odbiega ona od pochodzącej z warstwy IV b. Można się spodziewać, że eksploatacja jamy miała miejsce jeszcze w XIV w., a trzy kolejne fazy użytkowania następowały po sobie w krótkim czasie.

Przypuszczalnie ślady osadnictwa drugiego poziomu zawiera poza tym warstwa IV a wykopu A, warstwy IV i III wykopu B oraz warstwa III wykopów C, J, K₁. Ceramika, jakiej dostarczyły wymienione warstwy, nie odbiega pod względem cech morfologicznych i technologicznych od występującej w jamie 1, a także w warstwie IV b wykopów A, F, I. Ostroga z kółkiem gwiazdzystym należąca do typu III odmiany 1 — według Z. Hilcherówny — odkryta w warstwie III wykopu J, pozwala ustalić jej dolną granicę chronologiczną, przynajmniej w tym wykopie, na 1 poł. XIV w.¹¹⁵ Zabytki z drugiego poziomu zostały częściowo rozwleczone, na przykład ziarna zbóż z jamy 1 i szkielety ludzkie w wykopie C, co jest prawdopodobnie skutkiem niwelacji terenu, związanej z następną — trzecią fazą osadniczą, na którą nieco światła rzuca księga miejska z 1419 r.¹¹⁶ Z danych w niej zawartych wynika, że na początku XV w. na omawianym wzgórzu w obrębie położonego tam tzw. wówczas „Starego Miasta”, znajdowały się ogrody miejskie. Zostały one założone w części miasta, która w pierwszej połowie XIV w., około 1338 r., uległa spaleni.

Wnioskując zatem ze stratygrafii wykopów, treści kulturowej i śladów niwelacji warstw, można sądzić, że w badanych punktach w południowo-zachodniej części wzgórza natrafiono na teren wzmiankowanych ogrodów pochodzących z trzeciego poziomu osadniczego.

Z trzecią fazą osadniczą wiąże się też zapewne jama 2 odkryta w wy-

¹¹⁵ Z. Hilcherówna, o.c., s. 63—69, tabl. VIII.

¹¹⁶ R. Wegner, o.c., Beilage I, s. 367.

kopie B (ryc. 15). Jak wynika z układu nawarstwień, została ona częściowo wkopana w próchnicę pierwszego i drugiego poziomu osadnictwa późnośredniowiecznego. Jama ta stanowiła dymarkę ziemną o kształcie prawdopodobnie cylindrycznym i kopulastym zwieńczeniu. Dolna jej część była zbudowana z kamieni i polepy, a górna — z samej polepy. Dojście do pieca i ewentualnie miejsce spływu szlaku było zapewne od strony południowo-wschodniej. W konstrukcji swej nawiązuje ona do dymarek wczesnośredniowiecznych. W świetle analizy ceramika odkryta w dymarce reprezentuje formy analogiczne do pochodzących z warstwy V i III wykopu B oraz z warstwy IV b i III wykopu A, F, I, i można ją datować na XIV—XV w. Uwzględniając natomiast stratygrafię wykopu, należy przyjąć, że dymarka była użytkowana w trzeciej fazie osadnictwa późnośredniowiecznego na stanowisku 1.

Warstwa II i I w stratygrafii powyższych wykopów odnosi się już do osadnictwa nowożytnego, rozwijającego się na stanowisku 1 w następnych wiekach po dzień dzisiejszy.

Konfrontując wyniki analizy materiału ze źródłami pisanymi, można przyjąć, że uchwycony na badanym terenie pierwszy poziom osadnictwa późnośredniowiecznego pochodzi z 1 poł. XIV w. i stanowi fragment osady miejskiej lokowanej w 1338 r. na prawie chełmińskim¹¹⁷. Odsłonięte tutaj spalone domostwa mogą być świadectwem pożaru wspomnianego w liście komtura z 1338 r.¹¹⁸

Drugi z kolei poziom osadnictwa przypada prawdopodobnie na okres pomiędzy 1338 a 1375 r. Niniejszą chronologię sugeruje stratygrafia wykopów oraz inwentarz warstw w zestawieniu z przytoczoną kroniką miejską, która świadczy, że niemal całe miasto w latach 1338—1375 przeniosło się na ostrów położony w dolinie, w widłach Wisły i Wdy, a na jego miejscu powstały ogrody miejskie. Zatem trzeci poziom osadnictwa późnośredniowiecznego można datować na koniec XIV i XV w.

Odkryte w warstwach późnośredniowiecznych zabytki ruchome, szczególnie moneta, fragmenty kunsztowych naczyń szklanych, pierścioneł srebrny oraz kości zwierząt domowych, jak również dymarka i jama z ziarnem zbóż, poświadczają wymownie określony w dokumencie lokacyjnym, handlowy i rolniczo-hodowlany charakter „Starego Miasta” w Świeciu¹¹⁹.

STANOWISKO 2

Stanowisko 2 obejmuje zamek krzyżacki położony na terenie dolnego miasta w widłach Wisły i Wdy (ryc. 1). Wykop założono na dziedzińcu

¹¹⁷ R. Wegner, *o.c.*, Tł. 2, s. 81—88.

¹¹⁸ Por. wstęp oraz R. Wegner, *o.c.*, Tł. 2, s. 87—88.

¹¹⁹ Por. wstęp oraz R. Wegner, *o.c.*, Tł. 2, s. 81—88.

zamkowym w odległości 7 m na południe od środkowej części zamku oraz 12,5 m na zachód od jego wschodniego skrzydła (ryc. 3). Wymiary wykopu: 5×2 m, głęb. 4,60 m. W stratygrafii wykopu wyróżniono czternaście warstw (I—XIV), z których tylko IV, VII i IX zawierały ceramikę późnośredniowieczną, a pozostałe — nowożytną lub gruz ceglany (ryc. 31, 32 i 33).

Warstwę I o miąższości 60 cm, stanowiła darń i humus współczesny.

Inwentarz: nowożytny gruz ceglany, kamienie.

Warstwa II o miąższości 10—20 cm, jasnoszara, gliniasta, zalegała w całym wykopie.

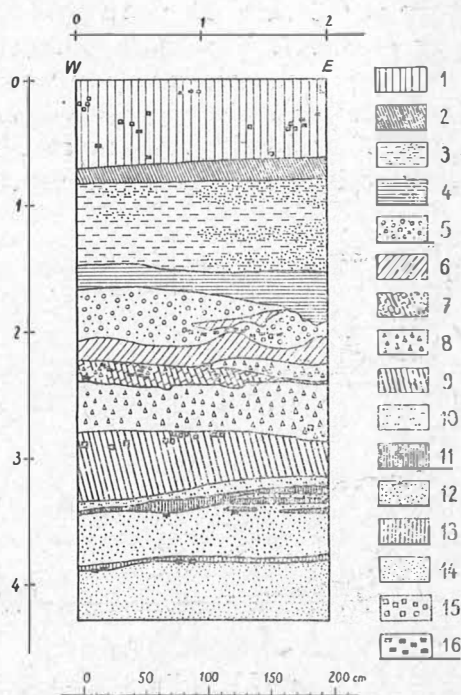
Inwentarz: nowożytny gruz ceglany.

Warstwa III o miąższości około 70 cm, szara, piaszczysta, zawierała soczewki żółtego piasku.

Inwentarz: ułamki szkła nowożytnego, nielicznej ceramiki nowożytnej i cegieł. Ułamki szklane stanowią fragmenty flaszki kwadratowej i kieliszka, różniących się pod względem cech morfologicznych i technologicznych od znalezionych na stanowisku 1¹²⁰. Warstwa IV o miąższości 20—25 cm, ciemnoszara, piaszczysta, zalegała w całym wykopie.

Inwentarz: późnośredniowieczny i nowożytny gruz ceglany, kamienie, ceramika z okresu późnośredniowiecznego i nowożytnego, kości zwierzęce.

¹²⁰ S. Ciepiela, o.c.

Ryc. 31. Świecie n. Wisłą. Stanowisko 2.

Wykop I, profil północny

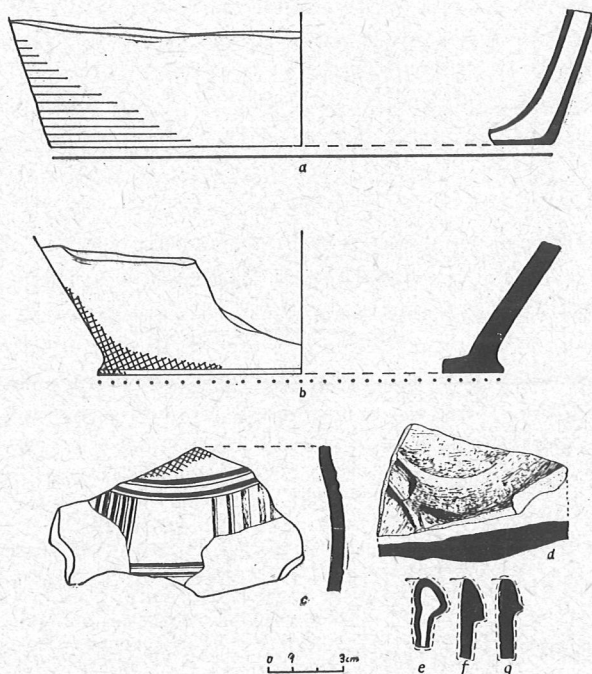
Legenda: 1 — warstwa I, darń i humus współczesny; 2 — warstwa II, jasnoszara, gliniasta; 3 — warstwa III, szara, piaszczysta; 4 — warstwa IV, ciemnoszara, piaszczysta; 5 — warstwa V, żółtopomarańczowa, piaszczysto-gliniasta; 6 — warstwa VI, szarobrunatna, piaszczysta; 7 — warstwa VII, ciemnoszara, piaszczysta; 8 — warstwa VIII, zielonkawożółty piasek; 9 — warstwa IX, brunatnoszara, piaszczysta; 10 — warstwa X, żółta, piaszczysta; 11 — warstwa XI, szara, piaszczysta; 12 — warstwa XII, żółta, piaszczysto-gliniasta; 13 — warstwa XIII, szara, piaszczysta; 14 — piasek calcowy; 15 — cegły; 16 — węgiel drzewny

Fig. 31. Świecie nad Wisłą. Site 2. Excavation I, northern profile

Legend: 1 — layer I, turf and contemporary humus; 2 — layer II, light grey, clay; 3 — layer III, grey sandy; 4 — layer IV, dark grey sandy; 5 — layer V, yellow-orange sandyclay; 6 — layer VI, grey-brown sandy; 7 — layer VII, dark grey, sandy; 8 — layer VIII, green-yellow sand; 9 — layer IX, brown-grey sandy; 10 — layer X, yellow sandy; 11 — layer XI, grey sandy; 12 — layer XII, yellow sandy-clay; 13 — layer XIII, grey sandy; 14 — barren subsoil; 15 — bricks; 16 — charcoal

Ceramika z okresu późnośredniowiecznego: 12 ułamków, w tym 3 stalowoszare, 1 jasnobrunatny, 8 polewanych.

Ceramika stalowoszara: 2 ułamki dna, 1 ułamek brzuśca naczynia (ryc. 32). Dna posiadają nierówne krąwędzie oraz ślady obtaczania i podsypki. W częściach przydennych widoczne są miejsca łączenia taśm oraz ślady zagładzania. Ułamek brzuśca jest zdobiony kompozycją poziomych

Ryc. 32. Świecie n. Wisłą. Stanowisko 2. Wykop I, warstwa III

Legenda: a—c, f—g — ceramika z okresu późnośredniowiecznego; d — fragment kafla nowożytnego z brunatnozielonkawą polewą

Fig. 32. Świecie nad Wisłą. Site 2. Excavation I, layer III

Legend: a—c, f—g — pottery from late mediaeval period; d — fragment of modern tile with green-brown glaze

żłobków i grup pionowych pasm polerowanych. We wszystkich trzech ułamkach występuje nieliczna domieszka drobnoziarnistego piasku i jednobarwne przełomy (ryc. 32 b, c).

Jasnobrunatny fragment dna posiada ślady odcinania na zewnętrznej stronie i obtaczania na wewnętrznej, domieszkę średnio- i gruboziarnistego piasku oraz jednobarwny przełom (ryc. 32 a).

Ceramika polewana: 8 ułamków, w tym 5 brunatnoszarych z pobiałką, 2 ceglaste z polewą brązową, 1 ułamek z polewą ciemno-brunatno-zielonkawą.

Ceramika brunatnoszara z pobiałką jest reprezentowana przez 3 wylewy typu III, o krąwędziach zgrubiałych i zaokrąglonych, podciętych od zewnątrz, oraz przez 2 ułamki

brzuśców. Pobiałka wapienna występuje po stronie wewnętrznej i zewnętrznej. Domieszka liczna, średnio- i gruboziarnistego piasku. Przełomy jedno- i dwubarwne (ryc. 32 e—g).

Do ceramiki ceglastej z brązową polewą zaliczają się 2 ułamki brzuśców naczyń. Jeden z widocznymi miejscami łączenia taśm, posiada z zewnątrz pobiałkę, a wewnątrz polewę. Drugi ułamek jest zdobiony

z zewnątrz dookolnymi żłobkami, a wewnątrz polewą. U obydwu ułamków nieliczna domieszka średnioziarnistego piasku i jednobarwne przełomy.

Fragment kafla posiada na zewnętrznej stronie ornament plastyczny i ciemnobrunatnozielonkawą polewę, na wewnętrznej — barwę cegląstą, a na przełomie — jasnoszarą oraz dość liczną domieszkę średnio- i gruboziarnistego piasku (ryc. 32 d).

Warstwa V o miąższości 6—36 cm, żółtougrowa, piaszczysto-gliniasta, zawierała soczewki szarego piasku.

Inwentarz: nowożytny gruz ceglany.

Warstwa VI o miąższości 18—24 cm, szarobrunatna, piaszczysta, zalegała w całym wykopie.

Inwentarz: nowożytny gruz ceglany, kamienie.

Warstwa VII o miąższości 5—20 cm, ciemnoszara, piaszczysta z nielicznymi węgielkami drzewnymi i małymi soczewkami żółtego piasku, zalegała w wykopie nieregularnie i zanikała w kierunku wschodnim.

Inwentarz: ceramika z okresu późnośredniowiecznego, późnośredniowieczny gruz ceglany, kości zwierzęce, grudka przepalonego mułu.

Ceramika z okresu późnośredniowiecznego: 3 ułamki, w tym 1 ułamek brzuśca naczynia stalowoszarego, 1 ułamek dna jasnobrunatnego i 1 ułamek brzuśca naczynia z pobiałką. Ułamek stalowoszary posiada ślad ucha, dość liczną domieszkę drobno- i średnioziarnistego piasku i dwubarwny przełom. Na jasnobrunatnym dnie znajdują się ślady podsypki i poziome, nieregularne bruzdy świadczące o nierównościach na tarczy koła. W części przydennej widoczne są miejsca łączenia taśm i ślady obtaczania. Domieszka średnio- i gruboziarnistego piasku. Przełom trójbarwny.

Ułamek z pobiałką jest analogiczny do pochodzącego z warstwy IV.

Grudka przepalonego mułu posiada zagłębienie o szerokości 3 cm, w którym widoczne są odciski łodyg roślinnych.

Warstwa VIII o miąższości około 40 cm, zielonkawożółta, piaszczysta, zalegała w całym wykopie.

Inwentarz: późnośredniowieczny gruz ceglany.

Warstwa IX o miąższości 30—56 cm, brunatna, piaszczysta, występowała regularnie w całym wykopie.

Inwentarz: ceramika z okresu wczesnośredniowiecznego i późnośredniowiecznego, ułamki cegieł późnośredniowiecznych, przedmioty metalowe, kości zwierzęce, węgiel drzewny.

Ceramika z okresu wczesnośredniowiecznego: 2 ułamki, w tym 1 wylew naczynia górą obtaczanego, silnie wychylony na zewnątrz, z zaokrągloną krawędzią i 1 dno wklęsłe, z pierścieniem dookolnym i podsypką. U obydwu ułamków barwa szarobrunatna, przełomy jednobarwne i liczna domieszka grubych ziaren piasku, tłucznia i pojedynczych blaszek miki (ryc. 33 d).

Ceramika z okresu późnośredniowiecznego: 13 ułamków naczyń stalowoszarych, w tym 2 ułamki wylewów, 2 ułamki den, 9 ułamków brzuśców oraz 6 ułamków naczyń brunatnoszarych, w nich 1 wylew i 5 ułamków brzuśców.

Ceramika stalowoszara: jeden z wylewów pochodzi od dzbana o polerowanej powierzchni, zawierającego nieliczną domieszkę drobnoziarnistego piasku (ryc. 33 e). Drugi wylew należy do typu III wyróżnionego wśród garnków (ryc. 5, 33 g), jest lekko wychylony, o zgrubiałej, zaokrąglonej i podciętej od zewnątrz krawędzi, posiada liczną domieszkę średnio- i gruboziarnistego piasku. Dna charakteryzują się małymi stopkami i zawierają ślady podsypki, a w częściach przydennych wyraźne ślady łączenia taśm i obtaczania (ryc. 33 c, h). Ułamki brzuśców są zdobione ornamentem nieregularnych pasm polerowanych i dookolnych żłobków, posiadają nieliczną domieszkę drobnoziarnistego piasku. We wszystkich ułamkach przełomy są jednobarwne. Ogólnie, pod względem cech morfologicznych i technologicznych nawiązują one do znalezionych w warstwie IV.

Ceramika brunatnoszara. Jest ona reprezentowana przez 1 ułamek wylewu typu II b (ryc. 5, 33 f), z nieznacznym okapem i zaokrągloną krawędzią. Ułamki brzuśców są mało charakterystyczne. We wszystkich ułamkach brunatnoszarych występuje liczna domieszka średnio- i gruboziarnistego piasku oraz dwubarwne przełomy.

Przedmioty metalowe: żelazny kabłak od wiadra, wykonany z drutu o przekroju czworobocznym, z rozklepanymi końcami zawierającymi po jednym otworze. Wymiary: wys. 20 cm (ryc. 33 b).

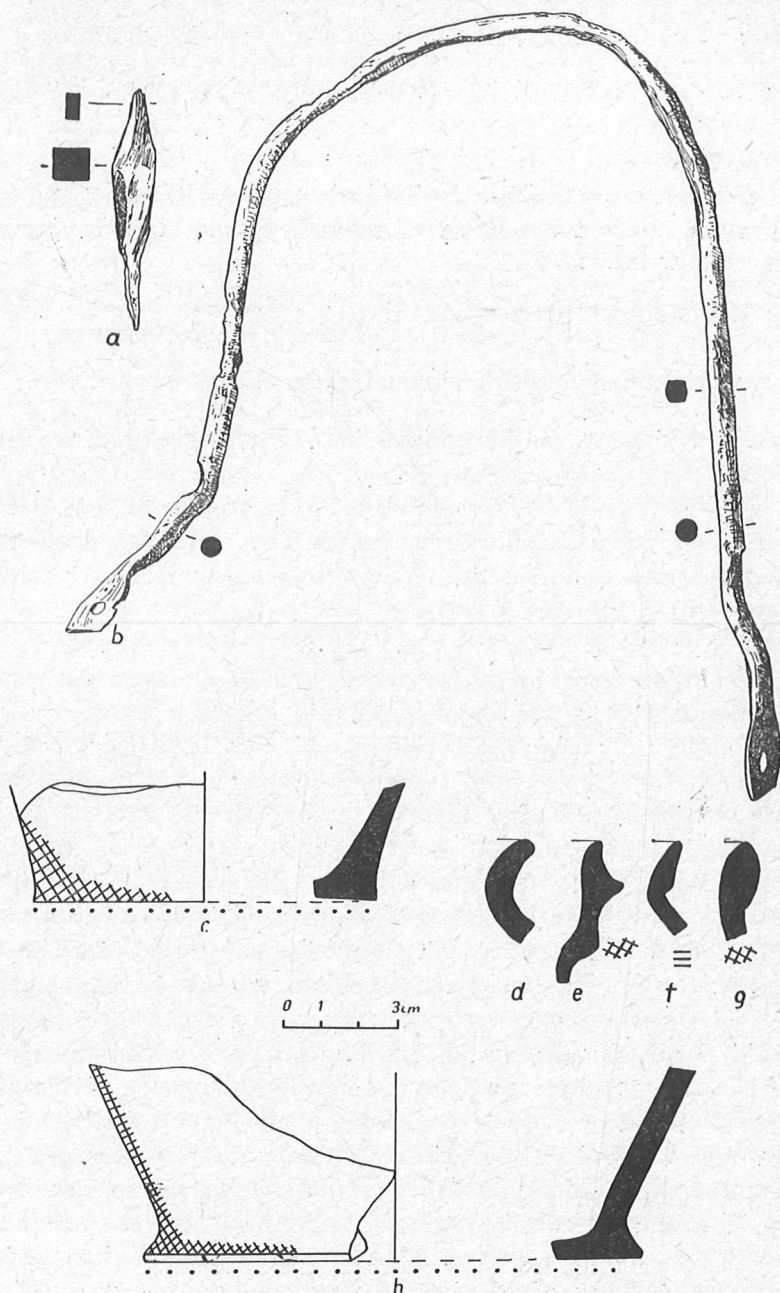
Półwytwór żelaznego grotu bełtu o przekroju romboidalnym i ułamanym kolcu. Wymiary: dług. 6,5 cm (ryc. 33 a).

Fragment nieokreślonego przedmiotu żelaznego w postaci wąskiej sztabki o przekroju prostokątnym.

Warstwa X o miąższości 6 cm, żółta, piaszczysta, zalegała w całym wykopie.

Inwentarz: kamienie.

Warstwa XI o miąższości 4–20 cm, szara, piaszczysta, zalegała w formie nieregularnych plam i smug z soczewkami żółtego piasku i nielicznymi węgielkami.

Ryc. 33. Świecie n. Wisłą. Stanowisko 2. Wykop I, warstwa IX
 Legenda: a — grot beltu; b — żelazny kabłąk do wiadra; c—h — ceramika
 z okresu późnośredniowiecznego

Fig. 33. Świecie nad Wisłą. Site 2. Excavation I, layer IX
 Legend: a — point of bolt, b — iron handle for bucket, c—h — pottery from
 late mediaeval period

Inwentarz: późnośredniowieczny gruz ceglany, węgiel drzewny.

Warstwa XII o miąższości 34—40 cm, żółta, piaszczysta. Występowała w całym wykopie.

Inwentarz: kamienie.

warstwa piasku (warstwa XII). Natomiast warstwę XI, szarą, piaszczystą nieregularnych plam i smug na złożu żółtego piasku. Nie dostarczyła ona żadnych zabytków.

Warstwę XIV stanowił piaszczysty calec.

Analiza materiału i zagadnienia chronologiczne

Stratygrafia wykopu na stanowisku 2 była dość urozmaicona, jednakże późnośredniowieczny materiał zabytkowy dostarczyły jedynie warstwy IV, VII, VIII, IX i XI. Ceramika występowała w warstwie IV, VII i IX, a w VIII i XI — tylko gruz ceglany. W pozostałych warstwach odkryto wyłącznie materiał nowożytny w postaci ceramiki lub gruzu ceglanego oraz pojedyncze kamienie.

Ogółem, z warstwy IV, VII i IX pochodzi 35 ułamków ceramiki, w tym 2 z okresu wczesnośredniowiecznego i 33 z okresu późnośredniowiecznego; poza tym 3 przedmioty żelazne i kości zwierzęce.

Ułamki naczyń wczesnośredniowiecznych znaleziono w warstwie IX. Sądząc z cech morfologicznych i technologicznych należą one do ceramiki górą obtaczanej. Trudno określić je dokładniej i datować ze względu na to, że są bardzo drobne.

Późnośredniowieczny materiał ceramiczny jest reprezentowany w trzech powyższych warstwach przez ceramikę wypalaną w atmosferze redukcyjnej (ryc. 5) i utleniającej. Obydwie grupy nie różnią się zasadniczo pod względem form oraz cech morfologicznych i technologicznych, podobnie jak to zaobserwowano na stanowisku 1. Stwierdzono ponadto nawiązania pomiędzy ceramiką pochodzącą z wymienionych trzech warstw, i z tego tytułu omówiono ją łącznie w części analitycznej.

Na podstawie zachowanych wylewów wydzielono wśród niej garnki i dzbany. Wylew garnka stalowoszarego należy do typu III (ryc. 5, 33 g), a brunatnoszarego — do typu II b (ryc. 33 f). Wylew dzbana reprezentuje typ II dzbanów, scharakteryzowanych przy analizie ceramiki stalowoszarej ze stanowiska 1 (ryc. 33 e). Spośród sześciu den na jednym tylko występują ślady odcinania, a na pozostałych — podsypki. Ceramika ta posiada analogie w materiale ze stanowiska 1, datowanym na XIV—XV w.

Dość ciekawe formy przedstawiają ułamki naczyń brunatnoszarych z pobiałką na obydwu stronach ścianek. Niewielkie ułamki wylewów

nie pozwalają na określenie z całą pewnością rodzaju naczyń, od których pochodzą — być może są to płytkie misy lub talerze (?).

W inwentarzu warstwy IV zwraca uwagę niewielki ułamek kafla zdobionego ornamentem plastycznym i brunatnozielonkawą polewą na zewnętrznej stronie (ryc. 32 d). Ze względu na stan zachowania trudno określić bliżej motyw zdobniczy. Niemniej nawiązuje on do form kafla renesansowych z XVI w. i mógłby ewentualnie stanowić element datujący warstwę¹²¹.

Wśród nielicznych ułamków szklanych z warstwy III S. Ciepiela wyróżniła fragment flaszki kwadratowej i kieliszka renesansowego, które datuje na 1 poł. XVII w.¹²²

Przedmioty żelazne na stanowisku 2 są reprezentowane przez żelazny kablak od wiadra (ryc. 33 b) i półwytwór grotu beltu (ryc. 33 a) z warstwy IX. Ogólnie nie różnią się one od spotykanych na stanowiskach późnośredniowiecznych na terenie Polski. Obydwa zabytki nie przedstawiają form charakterystycznych, które mogłyby wyznaczać chronologię.

Szczątki kostne odkryto bardzo nielicznie i zaledwie w warstwach IV, VII i IX. Na ogólną liczbę 36 ułamków kostnych 94,4% stanowiły kości zwierząt domowych, a 5,6% — kości zwierząt dzikich. Wśród zwierząt domowych występuje krowa (58,8%), świnia (29,4%), owca (11,8%), a spośród dzikich — jelen (1 kość) i sarna (1 kość)¹²³.

Dysponując powyższym materiałem, trudno ustalić ścisłą chronologię uchwyconych warstw. Wszystkie, wnioskując z inwentarza, uległy przemianom w trakcie kolejnych faz osadnictwa. Godną zainteresowania może być tutaj zalegająca pod piaszczystym złożem warstwa XIII, jako ostatnia warstwa kulturowa w stratygrafii wykopu. Zawierała ona węgiel drzewny, a poza tym była pozbawiona zabytków, które określiłyby jej chronologię. Można jedynie przyjąć, że jest związana z najstarszym osadnictwem na stanowisku 2, które zostało przerwane powodzią, skutkiem czego pod wpływem działania obydwu rzek na terenie tym osiadła warstwa piasku (warstwa XII). Natomiast warstwę XI, szarą, piaszczystą z węglem drzewnym i gruzem cegieł późnośredniowiecznych, nie zawierającą ceramiki, można by uznać za ślad wznowionego osadnictwa na tym stanowisku, prawdopodobnie jeszcze w okresie wczesnego średniowiecza (?). Nie wykluczone, że z tego właśnie poziomu pochodzą 2 ułamki naczyń wczesnośredniowiecznych znalezione w warstwie IX. Sygnalizują one warstwę wczesnośredniowieczną w rozwidleniu Wisły

¹²¹ A. Świechowska, *Kafle warszawskie*, [w:] *Szkice staromiejskie*, Warszawa 1955, s. 168.

¹²² S. Ciepiela, o.c.

¹²³ M. Sobociński, o.c., s. 328—331.

i Wdy. Została ona jednak w dużym stopniu zniszczona i rozwleczone zapewne w związku z budową zamku w latach 1335—1341¹²⁴. Z czasu budowy zamku prawdopodobnie pochodzi też warstwa X (żółta, piaszczysta) — jako warstwa niwelacyjna. Warstwa IX (brunatna, piaszczysta) wiązałaby się zatem z najstarszym okresem jego użytkowania. Następne warstwy: VIII i VII, można by na podstawie stratygrafii oraz ceramiki i gruzu ceglanego datować także na okres późnośredniowieczny¹²⁵, natomiast warstwy VI, V i IV — już na czasy nowożytne. Górna granica chronologiczna warstwy V wypadłaby na XVI w., gdyż na ten czas datuje się, w oparciu o fragment kafla renesansowego, warstwę IV. Zatem warstwa IV stanowiłaby poziom związany z restauracją zamku w stylu renesansowym, notowaną w XVI w.¹²⁶ Chronologię warstwy III można przypuszczalnie określić według zabytków szklanych na 1 poł. XVII w. Kolejne warstwy II i I pochodzą z dalszego ciągu osadnictwa nowożytnego na tym terenie.

STANOWISKO 3

W zasięgu stanowiska 3 znajduje się kościół Św. Stanisława i cmentarz przykościelny.

Wykop został założony przy kościele, po wschodniej stronie prezbiterium, w odległości 1,25 m (ryc. 1 i 4). Wymiary wykopu: 2×4 m, głęb. 4 m. W stratygrafii wyróżniono sześć naturalnych warstw pozbawionych zabytków (warstwy I—VI), za wyjątkiem nowożytnego gruzu ceglanego w warstwie I i II oraz fragmentów szkieletów w warstwie II i V. Treść poszczególnych warstw przedstawiała się następująco:

Warstwa I o miąższości około 30 cm — darń i humus współczesny.

Warstwa II o miąższości 2,20 m — szarobrunatna, piaszczysto-gliniasta, zawierała rozrzucone kości ludzkie.

Warstwa III o miąższości 25 cm — szara, ilasta, jałowa.

Warstwa IV o miąższości 55 cm — żółta, piaszczysta, jałowa.

Warstwa V o miąższości 30 cm — szara, piaszczysta, zawierała 3 szkielety ludzkie, które podchodziły częściowo pod stopę fundamentu.

Warstwa VI — piaszczysty calec, w którym przebiła woda.

Z powyższych pięciu warstw ciekawie przedstawia się warstwa V, gdyż położenie odkrytych w niej szkieletów sugeruje, że pochodzą one z cmentarza należącego do starszego kościoła, na którego miejscu wznie-

¹²⁴ SRP, Bd II, s. 498 oraz Bd V, s. 613.

¹²⁵ Zamek świecki, począwszy od XV w., był często przedmiotem walk polsko-krzyżackich i w konsekwencji zapewne niejednokrotnie podlegał odbudowie, stąd też znajdujemy w poszczególnych warstwach liczny gruz ceglany.

¹²⁶ Bory..., s. 115.

siono później w XV w. gotycki, zachowany częściowo do czasów obecnych.

WNIOSKI KOŃCOWE

Poszukiwania grodów świeckich, o których istnieniu wiemy ze źródeł pisanych, dały w zasadzie wynik negatywny. Rzuciły natomiast nieco światła na osadnictwo późnośredniowieczne w Świeciu.

Na obydwu badanych stanowiskach (1 i 2) uchwycono relikty osadnictwa wczesnośredniowiecznego, jednakże tylko w postaci ceramiki występującej luźno w różnych warstwach poszczególnych wykopów (tabela 1). Niemniej, sugerowana przez dotychczasowych badaczy lokalizacja grodu 1, który początkami sięga XII w. (?), w miejscu, gdzie znajduje się stanowisko 1, a grodu 2, wzniesionego w latach 1244—1245 tam, gdzie stanowisko 2¹²⁷, wydaje się słuszna, tym bardziej jeżeli w rozważaniach uwzględnimy funkcje obydwu obiektów oraz konfigurację terenu.

Pierwszy gród był punktem obrony przeciw Prusom, jak również strażnicą przy węźle komunikacyjnym szlaków handlowych „via regia” oraz „publica strata” i należał do systemu nawigacji terestrycznej na szlaku wiślanym. Spośród wzniesień w rejonie Świecia warunkom obronnym, strategicznym, sygnalizacyjnym, czy też obserwacyjnym odpowiada najlepiej badane wzgórze, określone jako stanowisko 1 (ryc. 1). Zasięg rozprzestrzenienia ceramiki wczesnośredniowiecznej na stanowisku 1 wskazuje, że w okresie tym była zasiedlona południowo-zachodnia część wzgórza (tabela 1, ryc. 1 i 2).

W świetle przytoczonych na wstępie źródeł pisanych i wyników badań historycznych można przyjąć, że odkryte na stanowisku 1 miasto, lokowane w 1338 r., posiadało znacznie starszą metrykę i było tą samą osadą miejską, która w dokumencie z 1264 r. została określona jako „civitas”¹²⁸. Należy się spodziewać, że rozwinęło się ono, jak większość miast wczesnośredniowiecznych, w powiązaniu z grodem¹²⁹. Wypływałby stąd wniosek, że w pobliżu odkrytych śladów miasta znajdował się gród. Przy obecnym stanie badań trudno określić ściślej jego miejsce. Nasuwają się tutaj dwie hipotezy, mianowicie: albo gród był położony bliżej południowej skarpy, która wskutek częstych wylewów rzek była stop-

¹²⁷ Por. wstęp.

¹²⁸ W. Łęga, *Spółeczeństwo...*, s. 28; G. Labuda, *Walka o zjednoczenie Pomorza z Polską w X—XIV w.*, [w:] *Szkice z dziejów Pomorza*, t. I, *Pomorze średniowieczne*, Warszawa 1958, s. 239; E. Rozenkranz, *Początki...*, s. 115—116; R. Wegner, o.c., Bd II, s. 81; PUB, nr 171.

¹²⁹ W. Hensel, *Archeologia o początkach miast słowiańskich*, Wrocław—Warszawa—Kraków 1963, s. 35.

niowo podmywana, i wobec tego wzgórze osunęło się w dużej mierze (a w takim razie nie ma perspektyw na znalezienie śladów poszukiwanego obiektu), albo też znajdował się dalej w kierunku północnym, gdzie z południowej strony kościoła obserwuje się wywyższenie terenu.

Celem drugiej, nowej warowni, jak podaje kronika krzyżacka, była ścisła kontrola żeglugi Zakonu na Wiśle, głównie ze względu na transport towarów tą drogą¹³⁰. Oprócz tego stanowiła ona zapewne osłonę przystani floty Świętopełka w czasie wojny pomorsko-krzyżackiej¹³¹. Dla pełnienia powyższych funkcji powinna być usytuowana w rozwidleniu Wisły i Wdy, co gwarantowałoby jej właściwe warunki kontroli ruchu na rzece, a zarazem wzmacniałoby obronność. Uwzględniając częste ówczesnie wylewy obydwu niespokojnych dziś jeszcze rzek, warowni tej szukać wypada, jak się wydaje, nieco dalej od samego zlewiska, a więc nie na terenie zamku, ale po zachodniej jego stronie, w miejscu dawnego podzamcza, które od reszty stałego lądu było oddzielone kanałem. Przypuszczalnie został on założony w miejscu dawnej fosy przy grodzie Świętopełka¹³².

Warto by się może także zastanowić, czy nie należy się liczyć z istnieniem w Świeciu jednocześnie dwóch grodów w latach 1244—1245? Wskutek bowiem wynikłej wówczas sytuacji wojennej Świętopełk prawdopodobnie nie rozbierał dawnego grodu, równie wtenczas potrzebnego w tym rejonie, by przenieść go na nowe miejsce, jak sądzą niektórzy badacze. Raczej należy się spodziewać, że wzniósł drugi, w innych zgoła warunkach terenowych i powołany dla nieco odmiennych celów. Oczywiście, jest to tylko hipoteza, która wymaga jeszcze sprawdzenia w dalszych badaniach zarówno historycznych, jak i archeologicznych.

EARLY AND MEDIAEVAL SETTLEMENTS IN ŚWIECIE NAD WISŁĄ, IN THE LIGHT OF RESEARCH IN THE YEARS 1959—1960

(Summary)

Świecie, a provincial town, lies at the former outlet of the river Wda to the Vistula, 40 kilometers north-east of Bydgoszcz, on the Bydgoszcz — Gdańsk road. It is situated on both banks of the river Wda. Almost all the main town is situated on the left, high bank; on the right, low bank, in the fork of the Wda and Vistula, there is open contemporary building, St. Stanisław's — a Gothic

¹³⁰ „[...] ut omnino in fluvio Wisele tam supra quam infra transitus navigio necessarius valde fratribus non pateret [...]” (Petri de Dusburg, *Chronicon Terrae Pussiae*, SRP, Bd I, Leipzig 1861, Pars III, § 46, s. 77).

¹³¹ „[...] Que dum venirent circa castrum Sweczam, Swantopolcus cum multis armigeris et x navibus iterum invasit eos” (*Cronica...*, § 51, s. 79).

¹³² R. Wegner, o.c., Tł. 2, s. 124—135 oraz s. 130—131.

church, the ruins of a Teutonic Knight's castle and the walls of the mediaeval town.

This area is known in archeological literature, thanks to the chance discovery of settlement traces from various eras. The most interesting period in Świecie, was that of the early Middle Ages. It appears for the first time in written sources, in a documents from 1198, called "Zwece". In the light of analyses of the diplomas and charters granted by the Pomeranian princes, and the Teutonic Order chronicles, there was a Pomeranian fortified settlement there in the XIIth—XIIIth centuries.

As the result of various political-economic processes, Świecie rose to the rank of castellany and Świecie principedom capital in the XIIIth century. With the exception of pottery however, no surface traces of the early mediaeval settlement have remained to our times.

Scientists are of the opinion that the Świecie fortified settlement was originally situated on the highest rectangular rise of the high river terrace on the old Wda outlet to the Vistula (site 1). At present, a hospital for the mentally sick, which was erected in the XIXth century, is located there. In the years 1244—1245, during the Pomeranian wars with the Knights of the Cross, king Świętopełk II built a fortified settlement in a new place, on the island in the fork of the Wda and Vistula (site 2), where it constituted a defence point against the Teutonic Order and also a control point for Vistula shipping. Apart from the Świecie fortified settlement, there also existed a town in the XIIIth century, this being indicated by a document from 1264 defining Świecie as a "civitas". A primary influence on the development of the town, was the fact that it was situated at the meeting of three important trade routes in Pomerania, namely the "via regia" leading from the Kujawy and Greater Poland to Gdańsk, the "Publica strata" — from Gdańsk via Starogard to Świecie and the "via marchionis" — from Kostrzyn via Chojnice, Tuchola and Świecie to Chełmno. In 1309, the fortified settlement and town were conquered by the Teutonic Knights after two months fighting. The Knight's Order founded the seat for their commanders in 1317—1329 and in the years 1335—1341, they began to build a castle at the branching of the Wda and Vistula (this place is defined as site 2).

They granted town rights to the already existing town, in 1338. The location act mentions the existence of Our Lady and St. Stanisław in Świecie, as well as mills, inns, baths, a school and other municipal institutions. According to the town annals from the XVth century, the town was situated where site 1 is at present. Gradually however, it was transferred in part to the lowland to the south of the castle and was surrounded by defence walls. Inside the town, a brick church called after St. Stanisław was built at the beginning of the XVth century. The town gardens were founded on the deserted terrain on the hill. That part of the settlement which remained there was called the "Old Town" in the XVth century. During the Pomeranian-Teutonic Knights' wars in the XVth century, Świecie was the scene of turbulent events, during which both town and castle were destroyed several times.

Archeological work in Świecie, was carried out under the research plan on fortified settlements on the Vistula route. The research plan covered the finding of traces of at least one of two mentioned settlements.

Attention was concentrated on site 1 in the first stage, mainly on the south-west part of the rise, where 13 diggings were taken up, these being marked with letters from A to L.

Next one trench each on sites 2 and 3 were marked out, these covering the church of St. Stanisław and the church cemetery.

SITE 1

Of the 13 diggings studied, late mediaeval culture layers were found in 9 i.e. A, B, C, F, G, H, I, J, K₁, only contemporary humus and turf being in the remaining 4: D, E, L and L. Apart from this a layer from the Vth period of the Bronze Age was found in excavation H. On the other hand, in excavations A, F, I, B, C, D, G, in the layers of contemporary humus or in the late mediaeval culture layers, single fragments of pottery from the Roman influence period were found and in excavations A, F, I, B, C, D, G, H, K₁ — a few fragments of early mediaeval pots top- or fully-turned. Excavations containing early mediaeval pottery are situated in the south-west part of the rise, which suggests that the fortified settlement about which we know from XIIth and XIIIth century written sources, might have been concentrated there.

Late mediaeval settlements are represented by permanent and moveable relics occurring in the culture layers (including contemporary humus) in all excavations except L and L.

Layer IVb in excavation A, F, I, in which the remains of house 1 were found, layer IV in excavation C and layer V in excavation B and K, containing rubble from house 2, belong to the undisturbed and oldest layers of the time. Both of the houses discovered were built of pine logs and loam filling in the construction. They were burnt however, and have been preserved only in the shape of carbonised beams and burnt loam.

The fragment of house 1 discovered, measured 1 × 3 metres, that of house 2 — 2.80 × 1.55 metres. The floor of house 1 was probably sandy, that of house 2 being of clay.

The moveable objects discovered in house 1, included bracteate of the Teutonic Knights' Order from the first half of the XIVth century, steel-grey pottery, numerous fragments of glass vessels, an iron ladle, fragments of undefined iron objects and animal bones.

The inventory of house 2 included steel-grey and brick-brown pottery, fragments of glass vessels and a heap of grain among which common oats with a small amount of barley and wheat, were recognised.

Pottery material from both houses shows considerable similarity from the point of view of morphological and technical features, and can be dated as the first half of the XIVth century, which would agree with the chronology of the bracteate.

Pit 1 discovered fragmentarily in excavation A, F, I, layer IVa of excavation A, layer IV and III of excavation B, and partly layer III of excavation C, J, K₁, belong to the second, somewhat younger settlement layer. Pit 1 was irregular oval shaped in horizontal cross section and trough-shaped in vertical cross section. The measurements were 140 × 175 cms. with a depth of 65 cms. Its function was that of a grain receptacle, grain occurring in three layers. Consecutive heaps of grain were carbonised and stuck to small pieces of burnt pine branches, also being covered with layers of loam. The dominating component of all three collections of grain was common oats with a small amount of barley and wheat. The chronology of the pit has been fixed, on the basis of the pottery, as the XIVth century.

The above mentioned layers connected with the second settlement level now show signs of mixing of culture contents and dispersal of late mediaeval material

due to levelling out of the terrain in the third settlement phase when laying out the gardens mentioned in the town book in 1419. The late mediaeval pottery which they supplied does not differ in morphological and technical features from that occurring in pit 1 and in layer IVb of excavation A, F, I, which enables the fixing, at least, of its lower chronological limit as the XIVth century. On the basis of relics and excavation stratigraphy, it is probable that these layers contain traces of second and third phase late mediaeval settlement in this terrain. Most probably pit 2 dug in the humus of the first and second late mediaeval settlement level is associated with the third phase.

Pit 2, only touched fragmentarily, constituted the soil boundary. The measurements of the fragment discovered are 110×60 cms., depth 1 metre. It was probably cylindrical in shape, its lower part being built of stones and clay and the upper — of loam only. The pit was filled with iron slag, charcoal, ashes and loam. There was also some pottery and animal bones. Melted material comprised bog iron ore with a phosphorus content of 0.05 to 0.15%. Pit 2 is dated by the pottery and stratigraphy, as the end of the XIVth or beginning of the XVth century.

Layer II and I in the stratigraphy of the individual diggings is connected with modern settlement which developed in this terrain during the following centuries, up to the present day.

In the material originating from site 1, there is a decided predominance of pottery which is divided into steel-grey, fired in reductive atmosphere (2,963 fragments — 97%) and brick-brown fired in oxydizing atmosphere (66 fragments — 3%). From the point of view of types of vessels, pots, lids, bowls, jars and crucibles have been distinguished. These were made by wheel moulding using a slip-belt method. They are characterised by good baking in general, this being visible in the breaks, which are mostly single-coloured. Medium and fine-grain sand is the thinning additive in the steel-grey pots, and medium or coarse-grain sand in the brick-brown ones, this sometimes mixed with gravel or broken stone. The brick-brown pottery does not differ from the steel-grey from the point of view of form, ornamentation or technological features (apart from baking).

Glazing of pots has only been found on the site studied, sporadically. Of five fragments, there is brown glazing on three and white slip on two.

In the light of comparative analysis, the pottery from Świecie corresponds to that known from other Polish sites from the XIVth—XVth centuries.

Glass relics represented by about 250 fragments discovered in excavation A, F, I in house 1, layer IVb, are worth attention. A window and rummer with rims in the shape of high collars and cylindrical or slightly barrel-shaped bellies, decorated with protuberances or ribs have been distinguished among them. The edges of the rims and base of the neck are picked out with glass threads, usually coloured. The vessels were made of colourless, light green or light violet glass. As the result of comparative analysis taking into account the stratigraphy of the excavation, these glass relics have been dated as the XIVth century.

The zoological material comprises 91.9% bones of household animals, 2.5% — wild animals, 0.8% — bones of birds and 5.4% — human bones. The group of animal bones includes those of pigs, cows, sheep, goats and horses; the bones of wild animals include those of stag, roe-deer, boar and beaver.

SITE 2

An excavation measuring 5×2 metres with a depth of 4.60 metres was made in the castle courtyard 7 metres south of the central part of the castle and

12.5 metres west of the east wing, aiming to find the early mediaeval layer connected with the fortified settlement erected in 1244–1245, probably in this region. 14 layers were distinguished in the stratigraphy of the excavation, of which only layers: III, VII and IX contained relics and those very numerous. Layer IX was worthy of notice, as this supplied 2 fragments of early mediaeval pottery — top-turned, as well as 13 fragments of steel-grey vessels and 6 fragments of brick-brown, these corresponding in morphological-technical features to the material from site 1 and being dated on the basis of comparative analysis as being from the XIVth century. Two separate pieces of early mediaeval pottery on site 2 might indicate the existence of an early mediaeval layer which was destroyed during the erecting of the castle in the XIVth century.

SITE 3

Aiming at uncovering any eventual traces of an older settlement or a church in the region of St. Stanisław's church, an excavation measuring 2×4 metres with a depth of 4 metres, was marked out on the terrain of the church cemetery, 1.25 metres east of the presbytery. The stratigraphy of the excavation comprises 6 natural layers lacking in relics. There were dispersed human bones in layer II and in layer V, at a depth of 3.40 metres, three partly exposed human skeletons near the base of the foundation.

In general, the research in Świecie did not disclose any traces of the expected early mediaeval fortified settlements. Taking into account however, their defensive function and the configuration of the terrain, the previous suggestions that the fortified settlement from the XIIth century was situated in the place where site 1 is at present, and the fortified settlement from the XIIIth century at site 2, seems to be reasonable.

The objects and late mediaeval layers found at site 1, are most probably relics of the town located in 1338.

At site 3, on the other hand, the situation of the skeletons gives rise to the presumption that St. Stanisław's Gothic church was built on the site of the old church, the cemetery belonging to the church most probably.